

**POSSESSIIVIKONGRUENSSI
JA MUUT OMISTUSLIITEILMAUKSET
TAMPEREEN PUHEKIELESSÄ
1970- JA 1990-LUVULLA**

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopistossa
syyskuussa 2005

Hanna-Marika Mitrunen

Matti K. Suojasen muistolle

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
MITRUNEN, HANNA-MARIKA:
Possessiivikongruenssi ja muut omistusliiteilmaukset
Tampereen puhekielessä 1970- ja 1990-luvulla
Pro gradu -tutkielma, 154 s., 1 liites.
Suomen kieli
Syyskuu 2005

Tutkielmassa tarkastellaan Tampereen puhekieltä kahden eriaikaisen aineiston avulla. Aineisto koostuu 29 syntyperäisen tamperelaisen haastatteluista, jotka on nauhoitettu vuosina 1977 ja 1997; kaikkiaan haastatteluaineistoa on 58 tuntia. Työ kuuluu sosiolingvistiikan alaan, tarkemmin kielen variaation ja muuttumisen tutkimukseen.

Tutkittavina kielenilmiöinä ovat possessiivikongruenssi ja muut omistusliiteilmaukset, jotka sisältävät useita erityyppisiä rakenteita. Tarkasteltavina ovat toisaalta yksikön ja monikon I ja III persoonan muodot, esim. *minun kirjani*, *hänen kirja*, *kirjamme* ja *niiden kirja* (vaihtelulliset omistusmuodot), ja toisaalta adverbit, verbien nominaalimuodot, *itse*-refleksiivipronomini ja kontrastoiva *itse* sekä resiprookkipronomini *toinen* (muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset). Kaikkiin tarkasteltaviin tapauksiin viitataan termillä omistusmuoto. Pää tavoitteena on tutkia, onko Tampereen puhekielen omistusmuodoissa tapahtunut vuosikymmenten välillä muutoksia, ja jos on, niin millaisia. Erityinen tutkimuskohde on, miten pitkälle possessiivisuffiksien kato- ja leksikaalistumiskehitys on edennyt. Tavoitteena on myös verrata toisiinsa näennäisaikaisen ja reaaliaikaisen tarkastelun tuloksia: sitä, miten hyvin näennäisaika-analyysin (1970-luvun aineiston) antama kuva Tampereen puhekielen omistusmuotojen muuttumisesta vastaa todellista muutoskehitystä.

Tutkielman tulosten perusteella voidaan todeta, että Tampereen puhekielen omistusmuodot ovat 20 vuoden aikana muuttuneet. Muutokset ovat nähtävissä kahdella tavalla: Ikäryhmittäisessä tarkastelussa muuttuminen on tapahtunut siten, että vanhempien informanttien omistusmuodot ovat puhekielistyneet ja nuorempien yleiskielistyneet. Koko omistusmuotojärjestelmän tasolla muutos on kuitenkin edennyt puhekieliseen suuntaan, koska 1970-luvun aineistossa silloiset keski-ikäiset ovat käyttäneet yleiskielisempiä varianteja kuin uudemman aineiston vastaavanikäiset puhujat. Reaaliaikainen tarkastelu antaakin sen tuloksen, että tapahtunut muutos ei johdu vain ikäkausille luonteenomaisesta vaihtelusta vaan että tarkasteltavat muodot ovat aidosti muuttuneet. Koska muutos näyttää tällä tavoin etenevän ennen kaikkea puhujapolvien taitteessa, on Tampereen omistusmuotojen muuttumisessa kyse ns. sukupolvittaisesta muutoksesta (generational change).

Omistusmuotojen puhekielistyminen ilmenee possessiivisuffiksittomien tapausten yleistymisenä. Vaihtelullisissa omistusmuodoissa suffiksittomuus on pisimmällä monikon I persoonassa, jossa *meidän kirja* -variantti on levinnyt ei-refleksiivisistä muodoista jo refleksiivisiinkin tapauksiin. Tähän on syynä vanha murrepohja. Muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset -ryhmän esiintymissä possessiivisuffiksit ovat säilyneet vaihtelullisia muotoja paremmin, joten ne toimivat osaltaan omistusliitteiden säilyttäjinä. Myös näissä tapauksissa on kuitenkin havaittavissa suffiksien lievää katoa ja lisäksi ilmausten leksikaalistumista vaihteluttomiksi. Nämä seikat ovat omiaan heikentämään possessiivikongruenssia.

Asiasanat: kielen muuttuminen, puhekieli, reaaliaikatutkimus, sosiolingvistiikka, variaatio

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Possessiivikongruenssi tarkastelukohteena	1
1.2. Tutkimuksen lähtökohdat	3
1.2.1. Tutkimustehtävä	3
1.2.2. Nimityksistä	4
1.2.3. Tutkimuksen tausta	6
1.3. Aineisto ja informantit	7
1.3.1. Aineiston kerääminen ja käsittely	7
1.3.2. Informantit	8
1.3.3. Aineiston luonteesta	9
1.3.4. Tarkasteltavan kielenilmiön valinnasta	10
1.3.5. Aineiston rajoituksista	11
1.4. Sosiolingvistiset lähtökohdat	12
1.4.1. Kielenulkoiset muuttajat	12
1.4.2. Reaaliaikainen kielentutkimus	13
1.5. Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne	14
2. OMISTUSMUOTOJÄRJESTELMÄSTÄ	16
2.1. Tutkimuskohde	16
2.1.1. Määrittely	16
2.1.2. Rajaus	18
2.1.2.1. Toisen persoonan muodot	18
2.1.2.2. <i>Oma</i> -sana sisältävät muodot	19
2.1.2.3. Vaihteluttomat muodot	20
2.1.2.4. Epäselvät tapaukset	20
2.2. Omistusmuotojen viittaussuhteet	21
2.2.1. Refleksiiviset ja ei-refleksiiviset muodot	21
2.2.2. Käytäntö kirjakielessä ja murteissa	22
2.3. Omistusmuotojen muuttumisesta	23
2.3.1. Menneisyys ja nykyisyys	23
2.3.2. Tulevaisuudennäkymiä	25
3. VAIHTELULLISET OMISTUSMUODOT:	
YLEISTARKASTELU	27
3.1. Johdanto	27
3.2. Yksikön I persoonan omistusmuodot	28
3.2.1. Aluksi	28
3.2.2. Aineiston tarkastelu	30
3.2.2.1. Refleksiiviset muodot	30
3.2.2.2. Ei-refleksiiviset muodot	32
3.2.3. Idiolektikohtaista tarkastelua	34
3.3. Yksikön III persoonan omistusmuodot	37
3.3.1. Aluksi	37
3.3.2. Aineiston tarkastelu	38
3.3.2.1. Refleksiiviset muodot	38
3.3.2.2. Ei-refleksiiviset muodot	40

3.4. Monikon I persoonan omistusmuodot	43
3.4.1. Aluksi	43
3.4.2. Aineiston tarkastelu	45
3.4.2.1. Refleksiiviset muodot	45
3.4.2.2. Ei-refleksiiviset muodot	46
3.5. Monikon III persoonan omistusmuodot	48
3.5.1. Aluksi	48
3.5.2. Aineiston tarkastelu	50
3.5.2.1. Refleksiiviset muodot	50
3.5.2.2. Ei-refleksiiviset muodot	51
3.5.3. Monikon III persoonan muotojen määrästä	53
3.6. Kolmannen persoonan omistusliitevariantit <i>-Vn</i> ja <i>-nsA</i> vaihtelullisissa omistusmuodoissa	55
3.6.1. Aluksi	55
3.6.2. Aineiston tarkastelu	56
3.7. Kolmannen persoonan omistusliitteen ei-refleksiivinen käyttö	59
3.7.1. Aluksi	59
3.7.2. Aineiston tarkastelu	60
3.8. Irrallinen genetiivirakenne	62
3.8.1. Aluksi	62
3.8.2. Aineiston tarkastelu	63
3.9. Yhteenvedo	66
3.9.1. Yksikön I ja III persoona	66
3.9.2. Monikon I ja III persoona	67
3.9.3. Kolmannen persoonan omistusliitevariantit <i>-Vn</i> ja <i>-nsA</i> , kolmannen persoonan omistusliitteen ei-refleksiivinen käyttö sekä irrallinen genetiivirakenne	68
4. VAIHTELULLISET OMISTUSMUODOT: LEKSIKAALIS-SEMANTTINEN TARKASTELU	70
4.1. Johdanto	70
4.2. Konkreettinen omistaminen	70
4.2.1. Aluksi	70
4.2.2. Aineiston tarkastelu	72
4.3. Perheaiheinen sanasto	74
4.3.1. Aluksi	74
4.3.2. Yksikön I persoona	75
4.3.2.1. Aluksi	75
4.3.2.2. Aineiston tarkastelu	76
4.3.2.3. Ei-omistusmuotoiset perhesanat	80
4.3.3. Monikon I persoona	82
4.3.3.1. Aluksi	82
4.3.3.2. Aineiston tarkastelu	83
4.4. <i>Mielestä</i> -ilmaukset	86
4.4.1. Aluksi	86
4.4.2. Aineiston tarkastelu	87
4.4.2.1. Määrällisesti	87
4.4.2.2. Muototyypeittäin	89

4.5. Yhteenveto	92
5. MUUT OMISTUSLIITTEEN SISÄLTÄVÄT ILMAUKSET	94
5.1. Johdanto	94
5.2. Adverbit	95
5.2.1. Aluksi	95
5.2.2. Määrällinen tarkastelu	95
5.2.3. Omistusliitteiden esiintyminen adverbeissa	97
5.2.3.1. Eri persoonien muodot	97
5.2.3.2. Leksikaalistuneet muodot	98
5.3. Verbien nominaalimuodot	100
5.3.1. Aluksi	100
5.3.2. Aineiston tarkastelu lauseenvastiketyypeittäin	101
5.3.2.1. Yleistä	101
5.3.2.2. Kvantumrakenne	101
5.3.2.3. Temporaalirakenne	102
5.3.2.4. Partisiippirakenne	103
5.3.2.5. Kvasirakenne	104
5.3.2.6. Finaalirakenne	104
5.3.2.7. Agenttirakenne	105
5.3.2.8. Modaali- ja intensiteettirakenne	105
5.3.3. Aineiston tarkastelu vuosikymmenittäin ja puhujaryhmittäin	106
5.3.4. Omistusliitteiden säilyminen verbien nominaalimuodoissa	108
5.4. Kolmannen persoonan omistusliitevariantit <i>-Vn</i> ja <i>-nsA</i> adverbeissa ja verbien nominaalimuodoissa	111
5.4.1. Aluksi	111
5.4.2. Aineiston tarkastelu	111
5.5. <i>Itse</i> refleksiivipronominina ja kontrastoiva <i>itse</i>	114
5.5.1. Aluksi	114
5.5.2. <i>Itse</i> refleksiivipronominina	115
5.5.3. Kontrastoiva <i>itse</i>	117
5.6. Resiprookkipronomini <i>toinen</i>	118
5.6.1. Aluksi	118
5.6.2. Aineiston tarkastelu	118
5.7. Yhteenveto	122
5.7.1. Adverbit, verbien nominaalimuodot sekä kolmannen persoonan omistusliitevariantit <i>-Vn</i> ja <i>-nsA</i>	122
5.7.2. <i>Itse</i> refleksiivipronominina, kontrastoiva <i>itse</i> ja resiprookkipronomini <i>toinen</i>	123
6. OMISTUSMUOTOJEN MÄÄRÄ AINEISTOSSA	125
6.1. Johdanto	125
6.2. Omistusmuotojen määrän tarkastelu	125
6.2.1. Ryhmäkohtaisesti	125
6.2.2. Puhujakohtaisesti	127
6.3. Yhteenveto	128

7. PÄÄTELMÄT	130
7.1. Näennäisaikaisten tulosten suhteuttaminen reaaliaikaan	130
7.1.1. Aluksi	130
7.1.2. Vaihtelulliset omistusmuodot: refleksiiviset tapaukset	131
7.1.3. Vaihtelulliset omistusmuodot: ei-refleksiiviset tapaukset	132
7.1.4. Kokoavat havainnot	136
7.2. Omistusmuotojen muutoksen tarkastelu	137
7.2.1. Ikäryhmittäin	137
7.2.2. Kielen rakenteesta käsin	138
7.2.2.1. Vaihtelulliset omistusmuodot	139
7.2.2.2. Muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset	142
7.2.2.3. Omistusmuotojen määrä	143
7.3. Tampereen puhekielen omistusmuotojen muuttuminen: yhteenveto	144
8. LOPPUSANAT	146
LÄHTEET	148
LIITE	

1. JOHDANTO

1.1. Possessiivikongruenssi tarkastelukohteena

Suomen kielen possessiivikongruenssi¹ on kiinnittänyt sekä kielentutkijoiden että tavallisten kielenkäyttäjien huomiota jo vuosikymmenten ajan. Mielenkiinto on kohdistunut erityisesti possessiivisuffiksien eli omistusliitteiden poisjättöön. Sanomalehtien yleisönosastoissa on puhekielen omistusliitteettömiin muotoihin puututtu yhtä lailla vuonna 1966 (Lumio 1966) kuin vuonna 2001, kun "possessiivisuffikseista totaalisen puhdas naishaastattelija viihtyi viheliäisessä viestintäosuudessaan jatkuvasti linjalla 'sun tulevaisuus'" (Nojonen 2001). Voidaan todeta, että possessiivisuffiksien väistyminen – ja koko omistusmuotojärjestelmän uudelleenmuotoutuminen – on puhutun suomen kielen parhailtaan tapahtuvista muutoksista kaikkein näkyvimpiä. (Nuolijärvi 1986b: 157; Paunonen 1995a: 501.)

Puhekielen piirteitä analysoitaessa possessiivisuffiksin poisjättöä on luonnehdittu arkisen nykypuhekielen piirteeksi (Lehikoinen 1994: 154) tai leimattomaksi puhekielisyudeksi (Tiittula 2001: 7). Myös Henna Makkonen-Craig (1996: 132) havaitsi pro gradu -tutkielmassaan omistusliitteettömyyden olevan yksi tärkeimmistä ja neutraaleimmista puhekielen merkittävistä. Omakin käsitykseni on, että omistusliitteiden käyttö saattaa tietyissä puhetilanteissa olla nykyisin negatiivisesti leimaavaa, liian virallista kieltä; yleiskieliset omistusmuodot ovat silloin menettäneet prestiisiasemansa puhekielille varianteille. Klaus Mäkelä (1986: 20) onkin todennut, että liian kirjakielisesti puhuminen saattaa jopa haitata sosiaalista kanssakäymistä.

Suffiksittomuustendenssi ei kuitenkaan koske vain puhesuomea, vaan se on yleistynyt myös kirjoitetussa yleiskielessä (aiheesta mainitsee esim. Iso suomen kielioppi 2004: 19). Olen itse löytänyt sanoma- ja aikakauslehdistä lukuisia omistusliitteettömiä tapauksia vuosien 1996

¹ Possessiivikongruenssi-termin määrittelen luvussa 1.2.2 samalla, kun esittelen tutkimuskohteeni.

ja 2005 väliltä. Näihin esiintymiin lukeutuvat muun muassa seuraavat ilmaukset: *hänen herkkyyttä ja haurautta* (Mennään naimisiin! 1996), *heidän palkkatietoratkaisuihin* (ilmoitus HS:ssa 18.2.2001), *minun kulta* (Anna 6/2002), *hänen vähäinen pituus* (AL 10.2.2003), *hänen oma elämä* (AL 19.7.2004), *heidän kanssa* (Taloussanomien 4.6.2005) ja *heidän nuori veljenpoika* (AL 17.9.2005).² Mielestäni erityisen kuvaavaa on, että jopa suomi toisena ja vieraana kielenä -oppikirjan dialogitekstissä oppijoille tarjotaan muotoa *minun käsilaukku* (White 1998: 148). Possessiivisuffiksien väistymisen lisäksi on havaittavissa niiden leksikaalistumista yhteen persoonamuotoon esimerkiksi adverbeissa: *Teen sen mielellään* (ks. esim. ISK 2004: 124, 377, 1385).

Sen lisäksi, että possessiivisuffiksit jäävät pois, niitä käytetään myös muulla tavoin norminvastaisesti; oikeita muotoja tavoitellessaan kirjoittajista tulee jopa hyperkorrekteja. (Omistusliitteiden hyperkorrektista käytöstä on maininnut esim. Yli-Vakkuri 1992: 80–81.) Seuraavat lehtikielestä poimimani esimerkit kuvaavat tällaisia tapauksia: *Risto Helin toteutti Tiinalle juuri Pariisista saamiaan **oppejaan*** (Anna 42/1999), *Se on niin hyvää, että vieraasi uskovat sinun **leiponeesi** sen itse* (ilmoitus HS:ssa 29.5.2001) tai *Lapin käräjäoikeus määräsi Tervahaudan viime huhtikuussa poissaolevan Arduinin edunvalvojaksi hoitamaan tämän juoksevia **asioitaan*** (AL 24.11.2004).

Suomen kielen omistusmuotojärjestelmä on varsin monimuotoinen ja -mutkainen systeemi. Tämän havaitsin itse erityisen selvästi lukuvuoden 2001–2002 aikana, jolloin opetin suomea vieraana kielenä University of Oregonissa Yhdysvalloissa. Työn ohessa suorittamieni kielitieteen opintojen osana tein pienoistutkimuksen siitä, miten hyvin amerikkalaiset opiskelijani kirjoitetun kielen possessiivikongruenssin oppivat ja millaisia virheitä he siinä tekevät. Tulos oli masentava: virheiden määrä oli valtava. Mutta omistusmuotojen norminmukainen käyttö tuntuu olevan vaikeaa natiiveillekin suomenpuhujille; tämän

² Viimeksi mainitussa esimerkissä on huomionarvoista sen esiintymisympäristö: *Näytelmän perusasetelma on -- hänen metsästystä harrastava miehensä -- sekä heidän nuori veljenpoika*. Samassa virkkeessä esiintyy siis ensin yleiskielen mukainen yks. III persoonan omistusmuoto, mutta sen jälkeen tulevasta mon. III persoonan esiintymisestä possessiivisuffiksi puuttuu. Tämä tapaus on yksi osoitus siitä, miten kirjoitetun kielen omistusmuodoissa esiintyy horjuntaa.

olen huomannut äidinkielistä aikuisia opettaessani. (Kirjakielen omistusmuotojen hankaluuteen on viitannut myös Heikki Paunonen 1995a: 527.) Voidaankin sanoa, että possessiivikongruenssi on kielessämme todellisessa variaatiovaiheessa. Tämä tekee siitä erityisen mielenkiintoisen tarkastelukohteen.

1.2. Tutkimuksen lähtökohdat

1.2.1. Tutkimustehtävä

Tässä pro gradu -tutkielmassani tarkastelen niitä possessiivikongruenssitapauksia ja muita omistusliiteilmauksia, jotka esiintyvät 1970- ja 1990-luvulla (vuosina 1977 ja 1997) kerätyissä Tampereen puhekielen haastatteluaineistoissa. Tutkittavina ovat sellaiset yksikön I ja III sekä monikon I ja III persoonan tapaukset, jotka sisältävät omistusliitteen, omistusliitteen ja persoonapronominin genetiivimuodon taikka pelkän persoonapronominin tai demonstratiivipronominin *se* tai *ne* genetiivimuodon.

Aineistoni käsittää kahdentyyppisiä muotoja: Ensimmäkin sellaisia, joissa persoona- tai demonstratiivipronominin genetiivi, omistusliite taikka molemmat esiintyvät substantiivi-, adjektiivi- tai postpositiousekkeessa.³ Esimerkkejä tällaisista ovat seuraavat aineiston tapaukset: *minun oppilaani*, *niitten kielitaito*, *meidän ikäisiä*, *hänen luonaan*, *meidän puolesta*. Näitä esiintymiä kutsun nimellä **vaihtelulliset omistusmuodot** (nimityksestä ks. tarkemmin luku 2.1.1). Toiseksi aineistoon kuuluu tapauksia, joita kutsun nimellä **muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset**. Tämä ryhmä kattaa neljä alaryhmää: 1. adverbit (esim. *keskenämme*), 2. verbien nominaalimuodot (esim. *valmistuttuani*), 3. *itse*-refleksiivipronominin ja kontrastoivan *itse*-sanana (esim. *itselleen*) sekä 4. resiprookkipronominin *toinen* (esim. *toisiaan*). Kaikkiaan tutkimuksen aineisto sisältää 2948 edellä mainittua ehdot täyttävää tapausta; vuonna 1977 kerätyssä aineistossa esiintymiä on 1432 ja vuoden 1997 aineistossa 1516.

³ Lausekkeiden määrittelystä tarkemmin ISK 2004: 1237.

Tutkielman päätavoitteena on tarkastella eri vuosikymmenten aineistoja siltä kannalta, onko niiden välillä tapahtunut omistusmuotojen käytössä muutosta, ja jos on, niin millaista. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, miten hyvin näennäisaika-analyysin (1970-luvun aineiston) Tampereen puhekielen omistusmuodoista antama kuva vastaa sitä, miten nämä muodot ovat todellisuudessa 20 vuoden aikana muuttuneet (näennäis- ja reaaliaikaisesta tarkastelusta tarkemmin ks. luku 1.4.2). Tutkimukseni kuuluu sociolinguistiikan alaan, tarkemmin kielen vaihtelun eli variaation ja muuttumisen tarkasteluun. Työni on myös osa Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitoksessa toteutettua Tampereen puhekielen seuruututkimusta (tästä tutkimushankkeesta tarkemmin luvussa 1.2.3). Tampereen puhekielen aineiston lisäksi käytän työssä vertailukohteena Heikki Paunosen Helsingin puhekielestä tekemää omistusmuototutkimusta, jonka aineisto on kerätty 1970- ja 1990-luvulla (Paunonen 1995a).

1.2.2. Nimityksistä

Tässä tutkielmassa ovat siis tarkasteltavina possessiivikongruenssi ja muut omistusliiteilmaukset. Iso suomen kielioppi (2004) määrittelee possessiivikongruenssin seuraavasti:

Possessiivikongruenssissa omistajan persoonaa ilmaisee samassa lausekkeessa kaksi kieliopillista keinoa: sekä genetiivimuotoinen persoonapronominimäärite että lausekkeen edussanaan liittyvä possessiivisuffiksi. Possessiivikongruenssia edustavat esimerkiksi tapaukset *minun kirjani* ja *meidän kirjamme*. (Mts. 1237.)

On kuitenkin mahdollista, että 1. ja 2. persoonan pronomini jää possessiivikongruenssissa pois. Tällöin persoonan merkinä on pelkkä omistusliite, kuten tapauksissa *kirjani* tai *kirjamme*. Possessiivikongruenssin horjuminen ilmenee puolestaan inkongruenssina, jolloin omistusliite katoaa ja jäljelle jää pelkkä genetiivimäärite (esim. *mun kirja*, *meidän kirja*). Kokonaan kongruenssiin osallistumattomia ovat demonstratiivipronominin sisältävät muodot *sen kirja* ja *niiden kirja*.

(ISK 2004: 1237, 1241.) Possessiivikongruenssin piiriin ei myöskään kuulu omistusliitteiden ns. refleksiivinen käyttö (ks. tarkemmin luvussa 2.2.1), kuten tapaukset *Minä luen kirjaani* tai *Hän antoi kirjansa minulle* (mts. 1238). Sen sijaan possessiivikongruenssia esiintyy eräissä infiniittisissä rakenteissa, kuten temporaali- ja agenttirakenteessa: *minun mennessäni, heidän rakentamansa* (mts. 1239).

Aiemmissa tutkimuksissa, joissa on tarkastelu samoja kielenilmiöitä kuin tässä tutkielmassa, on tarkastelukohteesta käytetty nimitystä omistusmuodot tai omistusmuotojärjestelmä (ks. esim. Turunen 1980; Nuolijärvi 1986b; Paunonen 1995a, 1995b [1982]; Daavittila 1996; Palander 2005: 148–155.) Nämä nimitykset ovat kuitenkin osin harhaanjohtavia; kyseisissä ilmauksissa kun ei välttämättä ole kyse minikäänlaisesta omistamisesta. Erityisesti tämä koskee niitä tapauksia, joita kutsun tässä työssä nimellä muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset.⁴ Myös Iso suomen kielioppi (2004: 26) mainitsee omistusliitteen termin esimerkkinä siitä, miten tämä possessiivisuffiksin omakielinen nimitys voi herättää vääränlaisia mielikuvia: ikään kuin se ilmentäisi aina jonkinlaista omistamista. Eeva Kangasmaa-Minn (1986: 11) on lisäksi todennut, että verbien nominaalimuodoissa esiintyviä possessiivisuffikseja olisi asianmukaisempaa kutsua persoonatunnuksiksi tai persoonasuffikseiksi, koska nämä termit kuvaisivat paremmin niiden todellista funktiota.

Siitä huolimatta, että omistus-alkuisiin nimityksiin liittyy edellä mainittu harhaanjohtavuus, olen päättänyt käyttämään tutkielmassani possessiivikongruenssi-termin rinnalla nimityksiä **omistusmuoto** ja **omistusmuotojärjestelmä**. Omistusmuoto-termillä viitataan aineiston tapauksiin – ilmaisivatpa ne varsinaista omistamista tai eivät. Tämä nimitys toimii eräänlaisena yleiskäsitteenä, joka kattaa kaikki aineiston esiintymät, sekä vaihtelulliset omistusmuodot että muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset. Termiä omistusmuotojärjestelmä käytän puolestaan siitä kokonaisuudesta, jonka tutkittavat tapaukset muodostavat. Olen valinnut tämän nimityskäytännön pitkäkhön pohdinnan

⁴ Voidaan pohtia myös sitä, kuinka monet vaihtelullistenkaan omistusmuotojen esiintymät ilmaisevat varsinaista omistussuhdetta. Tätä kysymystä tarkastelen luvussa 4.2.

jälkeen siitä syystä, että se kaikesta huolimatta on välttämätön ratkaisu: possessiivikongruenssi-termi ei yksinään riitä kattamaan kaikkia tarkasteltavia tapauksia. Toinen syy valintaani on se edellä mainittu seikka, että omistus-alkuiset nimitykset ovat olleet käytössä aiemmissäkin tutkimuksissa.

1.2.3. Tutkimuksen tausta

Tutkielmani alkujuuret ovat vuosina 1976–1980 toteutetussa, Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimus (NPMT) -nimisessä hankkeessa, jota tehtiin Turussa, Tampereella ja Jyväskylässä ja johon liitettiin mukaan myös 1972 alkanut Helsingin puhekielen tutkimus. Tutkimushankkeen tausta-ajatuksena olivat suomalaisen yhteiskunnan taloudelliset-sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset sekä näiden heijastuminen puhuttuun suomen kieleen. Sociolingvistisiä menetelmiä soveltaen tutkimuksen yhtenä tavoitteena olikin kartoittaa "uuden suomalaisen kielimuodon", yleispuhesuomen, syntymistä. (Paunonen ym. 1976: 11–12; Jonninen-Niilekselä 1982: 3.) Vaikka NPMT-hanke osoittautui suomalaisen variaationtutkimuksen kehityksen kannalta varsin merkittäväksi, voidaan sen lähtökohtia nykypäivän näkökulmasta myös kritisoida (Hurta 1999: 54, 64). NPMT-hankkeen Tampereen osatutkimuksen aineisto kerättiin vuonna 1977, ja tämän haastatteluaineiston pohjalta laadittiin useita pro gradu -tutkielmia. (Tampereen tutkimuksen yksityiskohdista ks. Jonninen-Niilekselä 1982: 11–19.) Oma tutkielmani on jatkoa tälle tutkimushankkeelle.

Omistusmuodot ovat olleet NPMT-hankkeen yksi tutkittava kielenilmiö (Paunonen ym. 1976: 15; Paunonen 1982: 67). Helsingin puhekielen omistusmuotoja on tutkinut laajasti Heikki Paunonen (1995a, 1995b [1982]: 178–218). Tampereen puhekielen omistusmuotoja on puolestaan vuoden 1977 aineiston pohjalta tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan Pirkko Turunen (1980). 1970-luvulla kerättyä Tampereen puhekielen aineistoa on hyödyntänyt tutkielmassaan myös Henni-Marja Parikka (1996), ja lisäksi hän on ottanut yhdeksi tarkastelukohteekseen juuri omistusmuodot (mts. 88–106). Pelkästään omistusmuotoihin keskittyvän pro gradu -työn on Tampereen yliopistossa 1990-

luvulla laatinut Kaisa Daavittila (1996); hänen aineistonaan on ollut tukholmansuomalaisten puhekieli ja näkökulmanaan kielen tilanteinen vaihtelu.

Tampereen puhekielen seuruututkimuksessa on oman työni lisäksi syntynyt tähän mennessä yksi pro gradu -tutkielma: Marianne Rautasen (1999) tutkimus, jossa hän on tarkastellut neljää keskeistä äänneopillista kielenpiirrettä ja niiden muuttumista vuosien 1977 ja 1997 aineistoissa. Lisäksi Liisa Mustanoja (tulossa) käyttää Tampereen puhekielen haastatteluja tekeillä olevan väitöskirjansa aineistona.

1.3. Aineisto ja informantit

1.3.1. Aineiston kerääminen ja käsittely

Tutkielmani aineistona ovat vuosina 1977 ja 1997 kerätyt Tampereen puhekielen haastattelut. Kaikkiaan tutkimuksessa on mukana 29 puhujaa, joilta kultakin on tallennettuna noin tunnin mittainen haastattelu kummaltakin vuosikymmeneltä. Yhteensä aineiston laajuus on näin ollen 58 tuntia. Tutkielman 1970-luvulla kerättyä aineisto-osaa kutsun myös nimellä vanhempi aineisto; 1990-luvun osuutta nimitän puolestaan uudemmaksi aineistoksi.

NPMT-hankkeen vuoden 1977 Tampereen osatutkimuksessa haastateltiin kaikkiaan 72:ta syntyperäistä tamperelaista, ja haastattelijoina toimivat silloiset Tampereen yliopiston suomen kielen opiskelijat (Jonnen-Niilekselä 1982: 14–18). Uudemmalle, vuoden 1997 haastattelukierrokselle, lähti mukaan 29 informanttia; suuri osa kahdenkymmenen vuoden takaisista haastateltavista oli kuollut, osa muuttanut pois Tampereelta ja osa ei muista syistä halunnut osallistua uusintatutkimukseen. 1990-luvun aineiston haastattelut tekivät suomen kielen opiskelijat Hanne Kiiskinen, Johanna Kömi, Katri Leppänen, Hanna-Marika Mitrunen ja Marianne Rautanen. Rautanen ja minä olimme tutkimushankkeessa työssä Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen palkkaamina tutkimusapulaisina.

Vuoden 1977 aineisto oli aikanaan litteroitu silloisin keinoin: käsin ruutupaperille. Uudemman aineiston keruu-aikaan olivat onneksi käy-

tössä jo modernimmat menetelmät, joten aineisto pystyttiin litteroimaan suoraan tietokoneelle. Litteroinnista suurimman osan teki Marianne Rautanen ja pienemmän Hanna-Marika Mitrunen; yksittäisiä litterointeja laativat myös Johanna Kömi ja Katri Leppänen. Litterointien tarkistajana toimi Yrsa Rekola. Litteroinnissa on käytetty puoli-*karkeaa* transkriptiota, jolloin esimerkiksi diftongit on jaettu kolmeen avartumisasteeseen (esim. *nuori*, *nuåri*, *nuari* tai *työ*, *tye*, *tyä*).

Olen poiminut tutkimani omistusmuotoesiintymät käsin sekä vanhemman että uudemman aineiston litteraatioista. Vaikka Pirkko Turunen (1980) laatikin pro gradu -tutkielmansa 1970-luvun aineiston pohjalta, ei hän liittänyt työhönsä idiolektikohtaisia laskelmia omistusmuotojen määristä. Tämän vuoksi jouduin keräämään ne vanhemmasta aineistosta uudestaan.

1.3.2. Informantit

Tampereen puhekielen tutkimushankkeessa informantit on ryhmitelty kolmen sociolingvistiikassa tyypillisesti käytetyn kielenulkoisen muuttujan mukaan: iän, sukupuolen ja sosiaalisen taustan (lisää aiheesta esim. Paunonen 1982: 58–65). Näistä kahta viimeksi mainittua on ajan kuluessa myös kritisoitu (ks. esim. Nuolijärvi 1996: 3, 2000: 22–23; Lappalainen 2004: 37–41), ja kaikkein merkittävimmäksi muuttujaksi on muodostunut puhujan ikä. Myös omassa tutkimuksessani otan iän tärkeimmäksi kielenulkoiseksi tarkastelukohteeksi.

Vuoden 1977 tutkimuksen alkuperäiset 72 informanttia oli jaettu kolmeen ikäryhmään (vanhat, keski-ikäiset ja nuoret), naisiin ja miehiin sekä kahteen sosiaaliryhmään (ylempi ja alempi). Uudemman aineiston informantit sen sijaan edustavat ainoastaan kahta nuorinta ikäryhmää, keski-ikäisiä ja nuoria. Näistä keski-ikäiset olivat vuoden 1977 aineiston keruuhetkellä 35–55-vuotiaita, nuoret puolestaan 15–25-vuotiaita. Koska vanhoista puhujista oli vuonna 1997 elossa enää yksi informantti, tämä ikäryhmä jouduttiin jättämään uusintatutkimuksesta pois. Tutkimuksen informanteille on annettu puhujatunnukset, jotka on muodostettu seuraavien periaatteiden mukaan: Merkki I merkitsee ylempää sosiaaliryhmää ja III alempaa. Sukupuolta tarkoittavat kirjaimet M ja N, ja ikäryhmiä merkitään numeroilla 2 (keski-ikäiset)

ja 3 (nuoret). Lisäksi tunnuksen loppuun on lisätty kullekin informantille oma yksilöintiaakkosensa. Näiden periaatteiden mukaan on saatu muodostettua esimerkiksi puhujatunnus IN2a. (Liitteessä on lueteltu kaikkien tämän tutkimuksen informanttien puhujatunnukset ja syntymävuodet.)

Olennainen seikka on, että vaikka informantit ovat uudemmassa aineistossa 20 vuotta iäkkäämpiä kuin vanhemmassa, käytän kuitenkin molemmista aineistoista puhuttaessa samoja ikäryhmänimityksiä: nuoret ja vanhat. Todellisuudessaan 1970-luvun nuoret edustavat 1990-luvun aineistossa keski-ikäisiä ja 1970-luvun keski-ikäiset puolestaan vanhoja puhujia.

1.3.3. Aineiston luonteesta

Puhekielen aineiston keräämiseen sisältyvät aina omat vaikeutensa. Tavoitteenahan on tutkia sitä, miten ihmiset puhuvat, kun heidän kielenkäyttöään ei tarkkailla, mutta ainoa tutkimuseettisesti oikea mahdollisuus koota aineistoa on tehdä se niin, että puhujat tietävät olevansa tarkkailtavina. Tätä dilemmaa kutsutaan nimellä havainnoijan paradoksi (observer's paradox). (Labov 1984 [1972]: 209.) Sosiolingvistikassa yleisesti käytetty aineistonhankintakeino on kahdenkeskinen haastattelunauhoitus, joka sekin on aina arkielämään kuulumaton tilanne. Tämän vuoksi informantti saattaa muuttaa kieltään tietoisesti tai tiedostamatta; tavallisesti tämä tapahtuu yleiskielisempään suuntaan (Suojanen 1982: 17). ([Murre]haastattelua aineistonkeruumenetelmänä ovat pohtineet myös mm. Kuiri 1984: 53–60, Nuolijärvi 1986a: 34–36 ja Karhu 1995. Lisäksi Hurtta 1999: 96 on maininnut haastatteluai-
neistojen perusteella tehtyjen päätelmien rajoituksista.)

Tämän tutkielman aineisto on kerätty kahdenkeskisissä, epämuodollisissa haastattelutilanteissa. 1970-luvulla tallennettuihin haastatteluihin nauhurin läsnäolo vaikutti Jonninen-Niilekselän (1982: 17) mukaan "jonkin verran tilannetta muodollistavasti". Uudemman aineiston haastatteluista voi omien havaintojeni perusteella löytää joitakin merkkejä siitä, että haastateltava on saattanut muodollistaa puhettaan. Pääasiassa kuitenkin 1990-luvun informantit ovat puhuneet haastattelutilanteessa varsin vapautuneesti, enkä myöskään usko eri vuosi-

kymmenten aineistojen välillä olevan tässä suhteessa merkittävää eroa. Yksi mielenkiintoinen seikka on tosin se, että kahdenkymmenen vuoden aikaväli on edesauttanut myös tekniikan kehitystä: nauhoituslaitteet ovat nykyisin kooltaan huomattavasti pienempiä kuin 1970-luvulla. Lisäksi voidaan ajatella, että suomalaiset ovat nykyisin totuneempia julkisuudessa esiintymiseen kuin parikymmentä vuotta sitten. Osoituksena tästä ovat lukuisat radio- ja televisio-ohjelmat, joihin myös tavallinen kansalainen voi osallistua. Onko näillä seikoilla ollut sitten vaikutusta siihen, miten haastateltavat ovat nauhuriin suhtautuneet? Tämä kysymys jääköön kuitenkin tällä kertaa vastausta vaille.

1.3.4. Tarkasteltavan kielenilmiön valinnasta

Tarkasteleltavana kielenilmiönä tässä tutkielmassa ovat omistusmuodot. Itse possessiivisuffiksit ovat sidonnaisia morfeemeja ja kuuluvat siten morfologian alaan (Laaksonen – Lieko 1988: 25–26, 77–78; Ikola 1991: 73–76).⁵ Omistusmuotojen käyttö liittyy kuitenkin myös syntaktisiin seikkoihin, kun otetaan huomioon esimerkiksi niiden viittaussuhteet (ks. tarkemmin luku 2.2).⁶

Sosiolingvistisessä tutkimusperinteessä on muuttujien valinnassa kiinnitetty huomiota muun muassa siihen, että niillä on riittävän suuri esiintymistäajuus (esim. Labov 1966: 49; Thelander 1979: 56–57). Tähän vaatimukseen on selkeä syy, kuten Nuolijärvi (1986a: 42) toteaa: jos esiintymiä ei ole riittävästi, niitä ei voi myöskään analysoida kvantitatiivisesti. Tämä frekvenssivaatimus toteutuu parhaiten äänne- ja muoto-opillisten kielenilmiöiden kohdalla, ja esimerkiksi NPMT-hankkeessa tutkittaviksi valitiinkin pääosin juuri foneettisia ja morfologisia piirteitä (Paunonen 1982: 67). Muoto-opillisten ilmiöiden esiintymistäajuus ei kuitenkaan yleensä ole yhtä suuri kuin äänneopin seikkojen, ja lisäksi morfologiset muuttujat saattavat olla hyvin kontekstisidonnaisia. Esimerkiksi omistusmuotojen käyttö riippuu

⁵ Laaksonen – Lieko (1988: 26) katsoo possessiivisuffiksit omaksi morfeemityypikseen; Iso suomen kielioppi (2004: 93–94, 156) puolestaan pitää niitä taivutuspäätteisiin lukeutuvina.

⁶ Omistusmuotojen syntaktisesta funktiosta ks. lisäksi Kangasmaa-Minn 1986: 13 ja Kanerva 1987.

merkittävästi siitä, millaisista asioista haastattelussa puhutaan. Koska kuitenkin tässä tutkielmassa tarkasteltavien tapausten määrä nousee 2948:aan ja koska nämä esiintymät on lisäksi poimittu – pro gradu -tutkielman näkökulmasta katsottuna – niinkin laajasta kuin 58 tunnin aineistosta, katson niiden riittävän myös kvantitatiiviseen analyysiin.

1.3.5. Aineiston rajoituksista

Vaikka tutkielmani aineisto on määrällisesti laaja, siinä on kuitenkin puutteita, jotka hankaloittavat päätelmien tekemistä. Suurin puute on se, että aineistossa ei ole lainkaan mukana tämän päivän nuoria puhujia (1980–1990-luvulla syntyneitä). Heikki Paunosen Helsingin puhekielen tutkimuksessa omistusmuotojen muuttuminen perustui ennen kaikkea uusien puhujasukupolvien syntymiseen ja vanhojen väistymiseen. Hänen tutkimuksessaan suffiksittomuustendenssi olikin ylivoimaisesti pisimmällä juuri nuorilla puhujilla. (Paunonen 1995a.) Tämän vuoksi olisikin todella mielenkiintoista selvittää, onko tilanne sama myös nykypäivän tamperelaisnuorten puheessa.

Toinen aineiston käsittelyä vaikeuttava seikka on se, että mukana olevat puhujaryhmät ovat erikokoisia. Kun vanhempia infomanteja on mukana 19, niin nuoremman ryhmän koko on ainoastaan 10. Tämä puolestaan aiheuttaa sen, että ryhmäkohtaisia omistusmuotofrekvenssejä ei voida verrata sellaisinaan, vaan ne on muunnettava aina prosenttiluvuiksi. Koska kuitenkin ryhmät eivät ole kooltaan kovin suuria, saattaa yksi ainoa informantti vaikuttaa koko ryhmän tulokseen ratkaisevalla tavalla. Erityisen selvästi tämä ilmenee silloin, kun ikäryhmät on jaettu vielä pienempiin, sukupuolen mukaisiin alaryhmiin. Nämä rajoitukset onkin syytä pitää mielessä, kun saatuja tuloksia tulkitaan. (Puhujaryhmän sisäisen heterogeenisuuden vaikutuksesta ryhmäkohtaisiin tuloksiin on maininnut myös Suojanen – Salomaa – Vuorinen 1982: 136.)

1.4. Sosiolingvistiset lähtökohdat

1.4.1. Kielenulkoiset muuttajat

Sosiolingvistiikan voidaan sanoa tehneen tulonsa kielitieteeseen varsinaisesti 1960-luvulla, erityisesti William Labovin työn ansiosta (Nuolijärvi 2000: 14). Suomessa ensimmäinen laajamittainen sosiolingvistinen tutkimus puolestaan oli edellä mainittu Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimushanke.⁷ Vuosikymmenten kuluessa sosiolingvistiikan tutkimusalue on Nuolijärven (mas. 14, 24) mukaan laajentunut ja monipuolistunut, mutta toisaalta sen lähtökohtia on myös alettu arvioida uudelleen.

Suurimmaksi ongelmaksi on muodostunut se, että sosiolingvistiikassa perinteisesti käytetyt kielenulkoiset muuttajat eivät ole riittäneet selittämään puhujien kielellisiä valintoja. Erityisen ongelmalliseksi tässä ovat osoittautuneet sukupuolen ja sosiaaliryhmän käsitteet. Lisäksi on asetettu kyseenalaiseksi se, miten yhtenäisiä muutaman taustamuuttujan varaan rakennetut ryhmät yleensä ottaen ovat. (Nuolijärvi 2000: 22–24. Sosiolingvistiikkaa ovat kriittisesti tarkastelleet myös mm. Cameron 1997 ja Lappalainen 2004.) Kaikkein ongelmattomimmaksi sosiolingvistiseksi muuttujaksi onkin ajan kuluessa muotoutunut ikä (Nuolijärvi 1996: 3, 2000: 22)⁸. Myös tässä tutkimuksessa otan tärkeimmäksi kielenulkoiseksi tarkastelukohteeksi puhujien iän; lisäksi hyödynnän jonkin verran sukupuolen mukaista luokittelua. Sosiaalisen ryhmän käsitteen sen sijaan jätän kokonaan työn ulkopuolelle.

Koska perinteisessä sosiolingvistiikassa kielen muuttumista on keskitytty tarkastelemaan puhujaryhmäkohtaisesti, on yksittäisiä idiolekteja käsittelevä tutkimus jäänyt vähemmälle. Vielä ei myöskään ole saatu tarkkaa selvyyttä siitä, missä määrin yksilön kieli vakiintuu iän myötä. Tähän mennessä tehtyjen havaintojen perusteella on kuitenkin päätelty, että ainakaan keski-ikäisten ja vanhojen puhujien idiolekteissa ei tapahtuisi suuria muutoksia vaan että kielenmuutokset etenisivät ennen kaikkea sukupolvien taitteessa (ns. generational

⁷ Emeritusprofessori Heikki Paunonen suullisesti 15. marraskuuta 2002.

⁸ Ikä-muuttujan kohdistuvasta kritiikistä ks. kuitenkin Lappalainen 2004: 35–36.

change). Ikäryhmien välisiä eroja tarkasteltaessa onkin voitu todeta, että nuoret puhujat vievät kielenmuutosta eteenpäin ja vanhat informantit ovat yleensä kaikkein konservatiivisin ryhmä. (Labov 1995: 83–84; Nahkola – Saanilahti 2001: 12; Lappalainen 2004: 15, 35–36.)

1.4.2. Reaaliaikainen kielentutkimus

Kielen muuttumista voidaan tarkastella kahdella tavalla: synkronisesti näennäisajassa (apparent time) ja diakronisesti reaaliajassa (real time). Näennäisaikainen tutkimus tarkoittaa sitä, että informantteina käytetään eri-ikäisiä puhujia, joiden kieltä verrataan toisiinsa samana ajankohtana. Reaaliaikainen menetelmä puolestaan tutkii samojen informanttien puhetta eri ajankohtina. Koska reaaliaikainen tutkimus vaatii seuruututkimuksia hyvinkin pitkien ajanjaksojen kuluttua, on sen sijaan usein valittu näennäisaikainen menetelmä. Näennäisaikatutkimuksen avulla saatujen tulosten tulkinnassa on kuitenkin otettava huomioon niin sanottu age-grading-ilmio. Tämä tarkoittaa sitä, että saadut havainnot eivät välttämättä kerrokaan kielen todellisesta muuttumisesta, vaan ne osoittavat vain eri ikäkausien kielelle tyypillisiä, sukupolvittain toistuvia piirteitä. (Nahkola 1987: 3–4; Labov 1995: 73.)

Reaaliaikainen tutkimus on Labovin (1995: 76–77) mukaan mahdollista jakaa kahteen tutkimustyyppiin, trend studyyn ja panel studyyn. Nämä eroavat toisistaan siten, että kun paneelitutkimuksessa seuruututkimuksen informantteina käytetään samoja puhujia kuin ensimmäisellä tutkimuskerralla, niin yksinkertaisemmassa trenditutkimuksessa voidaan uusintatutkimuksen informanteiksi ottaa aivan uudet puhujat. Paneelitutkimus on siis tässä suhteessa vaativampi tutkimustyyppi, koska ensimmäisellä tutkimuskerralla on otettava mukaan varsin suuri puhujajoukko, jotta se on – informanttien määrän vähenemisestä huolimatta – riittävän kokoinen vielä seuruututkimusvaiheessakin. (Eri tutkimustyypeistä ks. myös Nahkola – Saanilahti 2001: 11–12 ja Palander 2005: 14–16.)

Oma tutkielmani tarkastelee kielenmuutosta reaaliajassa, ja muodoltaan se on paneelitutkimus. Tämän tyyppiset tutkimukset ovat olleet harvinaisia sosiolingvistiikassa sekä Suomessa että muualla

maailmassa, koska sopivaa aineistoa ei ole ollut saatavilla. Maassamme on kuitenkin viime vuosikymmeninä aloitettu muutamia sellaisia hankkeita, jotka tarkastelevat nimenomaan samojen informanttien puhetta eri ajankohtina. Tampereen puhekielen tutkimushankkeen lisäksi osittain tällainen on Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suomen murteiden seuruututkimus, jonka ensimmäinen kierros alkoi 1989 ja toinen 1999 (Raevaara ym. 2002: 156; Seuruututkimus 2005). Kari Nahkola ja Marja Saanilahti (2001) ovat puolestaan tarkastelleet kiellemuutosta reaaliajassa sekä ryhmä- että yksilötasolla Virtain Vaskiveden murteesta vuosina 1986 ja 1996 kerätyn aineiston avulla. Toistaiseksi pitkäaikaisin Suomessa toteutettu yksilömurteen seuruuhanke on Marjatta Palanderin (2005) tutkimus, jossa hän on seurannut saman kielenoppaan puhetta 30 vuoden ajan.

1.5. Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne

Seuraavassa mainitsen yleisesti tutkielmani päätarkastelukohteet. Yksityiskohtaisemmat tutkimuskysymykset esittelen myöhemmin, kunkin käsiteltävän aihepiirin alussa.

Tutkielmassani tarkastelen Tampereen puhekielen omistusmuotojärjestelmää 1970- ja 1990-luvulla kerättyjen haastatteluaineistojen avulla. Tutkin, kuinka paljon ja minkälaisia yksikön ja monikon I ja III persoonan omistusmuotoja aineistossa eri vuosikymmenillä esiintyy. Tarkastelen myös sitä, miten vanhojen ja nuorten puhujien omistusmuodot eroavat toisistaan; lisäksi tutkin jonkin verran sukupuolten välistä eroa. Lisävalaistusta omistusmuotojen käyttöön antaa idiolektikohtainen tarkastelu. Erityisenä tarkastelukohteenani on se, miten omistusliitteiden häviämis- ja leksikaalistusmistendenssi näkyy aineistossa. Saamiani havaintoja vertaan (yks. I ja III persoonan muotojen osalta) Helsingin puhekielen tutkimuksen tuloksiin (Paunonen 1995a). Tutkimukseni tavoitteena on myös suhteuttaa toisiinsa näennäisaikaisen ja reaaliaikaisen tarkastelun tulokset: se, miten hyvin näennäisaika-analyysin (1970-luvun aineiston) antama kuva Tampereen puhekielen omistusmuotojen muuttumisesta vastaa sitä, miten nämä muodot ovat todellisuudessa 20 vuoden aikana muuttuneet.

Tampereen puhekielen omistusmuotojen vaihtelua ja muuttamista tarkastellessani hyödynnän kahdenlaista näkökulmaa. Ensinnäkin otan huomioon kielenulkoiset muuttajat, kuten puhujien iän tai sukupuolen. Toiseksi tutkin omistusmuotoja kielen sisältä, omistusmuotojärjestelmän rakenteesta, käsin. Tarkastelen sitä, millaista vaihtelua erityyppisissä omistusmuodoissa esiintyy ja miten suffiksittomuus- ja leksikaalistumistendenssi niissä ilmenee: onko esimerkiksi löydettävissä eroa siinä, miten nopeasti omistusliitteet eri kieliopillisista tehtävistä katoavat. Tätä selvitystä varten jaan aineiston omistusmuodot kahteen ryhmään, vaihtelullisiin omistusmuotoihin ja muihin omistusliitteen sisältäviin ilmauksiin (nimityksistä tarkemmin luvussa 2.1.1). Lisäksi tarkastelen vaihtelullisten omistusmuotojen sisällä erikseen muutamaa leksikaalis-semanttisin perustein jaettua alaryhmää. Uskon näiden kahden tutkimusnäkökulman antavan yhdessä havainnollisen kuvan Tampereen puhekielen omistusmuotojärjestelmästä. On tärkeää pitää omistusmuotojen tarkastelussa mukana niin sociolingvistinen kuin lingvistinen puoli, sillä kuten Heikki Paunonen (1995b [1982]: 188) on todennut: omistusmuotojen valinta riippuu sekä kielellisistä seikoista että puhujan taustasta.

Tutkielmani rakentuu siten, että luvussa 2 esittelen tutkimuskohteeni, omistusmuotojärjestelmän. Luvut 3–6 ovat puolestaan aineistonkäsittelylukuja: Luvussa 3 tarkastelen aineiston vaihtelullisia omistusmuotoja yleisesti ja luvussa 4 otan osan näistä muodoista leksikaalis-semanttiseen lähitarkasteluun. Luvussa 5 tutkittavina ovat muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset, ja luku 6 vuorostaan käsittelee lyhyesti omistusmuotojen määrää aineistossa. Luvussa 7 esitän aineistosta tekemäni päätelmät ja luvussa 8 lausun tutkielmani loppusanat.

2. OMISTUSMUOTOJÄRJESTELMÄSTÄ

2.1. Tutkimuskohde

2.1.1. Määrittely

Tässä tutkielmassa tarkastellaan yksikön ja monikon ensimmäisen ja kolmannen persoonan omistusmuotoja. Olen ottanut tutkimukseen mukaan kaikki ne aineistossa esiintyvät omistusmuodot, jotka täyttävät **yhden** seuraavista ehdoista (samaa määrittelyperustetta on käyttänyt Paunonen 1995a: 502):

- a) ilmauksessa esiintyy yksikön tai monikon I tai III persoonan omistusliite (*-ni, -mme, -Vn, -nsA*)
- b) ilmauksessa esiintyy edellä mainittu omistusliite ja sen lisäksi yksikön tai monikon I tai III persoonan pronominin genetiivimuoto (*minun/mun + -ni, meidän + -mme, hänen + -Vn/-nsA, heidän + -Vn/-nsA*)
- c) ilmauksessa esiintyy pelkkä yksikön tai monikon I tai III persoonan pronominin taikka demonstratiivipronominin *se* tai *ne* genetiivimuoto (*minun/mun, meidän, hänen/sen, heidän/niiden*).

Omistusmuotoja, jotka täyttävät jonkin edellä mainituista ehdoista, löytyy aineistosta yhteensä 2948 kappaletta. Näistä 1432 esiintymää on 1970-luvun aineistossa ja 1516 esiintymää 1990-luvun aineistossa (aineiston rajauksista ks. luku 2.1.2).

Aineiston omistusmuodoista 2343 eli 79,5 prosenttia on sellaisia, joita kutsun tässä työssä nimellä **vaihtelullinen omistusmuoto**. Näissä muodoissa persoona- tai demonstratiivipronominin genetiivi, omistusliite taikka molemmat esiintyvät substantiivi-, adjektiivi- tai postpositiollauserkeessä (ks. myös luku 1.2.1 edellä). Nimityksellä vaihtelullinen omistusmuoto viitataan siihen, että näillä muodoilla on useita esiintymävariantteja. Esittelen nämä variantit eli **omistusmuototyypit** persoonittain seuraavassa:

yksikön I persoona:

- A) *minun kirjani*
- B) *kirjani*
- C) *minun kirja*
- D) *mun kirjani*
- E) *mun kirja*

monikon I persoona:

- A) *meidän kirjamme*
- B) *kirjamme*
- C) *meidän kirja*

yksikön III persoona:

- A) *hänen kirjansa*
- B) *kirjansa*
- C) *hänen kirja*
- D) *sen kirja*

monikon III persoona:

- A) *heidän kirjansa*
- B) *kirjansa*
- C) *heidän kirja*
- D) *niiden kirja*

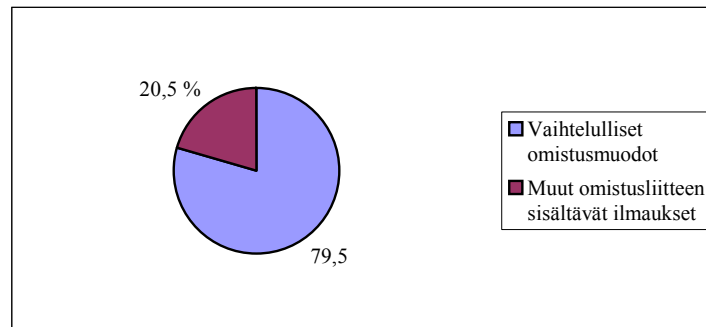
Esimerkiksi vaihtelullinen omistusmuoto *mun kirjani* voisi esiintyä myös muodossa *minun kirjani*, *kirjani*, *minun kirja* tai *mun kirja*.

Sen sijaan ilmauksesta *nähdäkseni*, joka on verbin nominaalimuoto ja joka sisältää yksikön I persoonan omistusliitteen *-ni*, ei voi muodostaa kaikkia edellä mainittuja yks. I persoonan variantteja: vaikka esimerkiksi muoto *mun nähdäkseni* on mahdollinen, niin ei voida sanoa **mun nähdäksi*. Kutsunkin tällaisia ilmauksia, joissa edellä mainittu vaihtelu ei ole mahdollista, nimellä **muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset**. Tähän ryhmään kuuluu neljänlaisia tapauksia:

1. adverbit (esim. *mielellään*)
2. verbien nominaalimuodot (esim. *tullessani*)
3. *itse*-refleksiivipronomini ja kontrastoiva *itse* (esim. *itsellensä*)
4. resiprookkipronomini *toinen* (esim. *toisiamme*).

Muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset -ryhmään luokiteltavia tapauksia esiintyy aineistossa yhteensä 605 kappaletta eli 20,5 prosenttia koko aineistosta. – Vaihtelullisten omistusmuotojen ja muiden omistusliitteen sisältävien ilmausten suhdetta aineistossa havainnollistaa kuvio 1.

KUVIO 1. Vaihtelullisten omistusmuotojen ja muiden omistusliitteen sisältävien ilmausten osuus aineistossa.

Kiinnostava näkökulma tutkielmassani on se, että tarkastelen vaihtelullisia omistusmuotoja ja muita omistusliitteen sisältäviä ilmauksia erikseen. Näin pystyn vertailemaan muotojen välillä esimerkiksi sitä, millä tavoin possessiivisuffiksien häviämis- ja leksikaalistusmistendensi on niissä edennyttä.

2.1.2. Rajaus

2.1.2.1. Toisen persoonan muodot

Otan tässä työssä tarkasteltaviksi kaikki ne yksikön ja monikon I ja III persoonan omistusmuodot, jotka täyttävät edellä mainitut ehdot. Sen sijaan yksikön ja monikon toisen persoonan tapaukset jäävät tutkimuksen ulkopuolelle. Syynä tähän on se, että koska kyseessä on haastatteluaineisto, II persoonan muodot ovat siinä erittäin harvinaisia; kertovathan informantit pääosin omasta itsestään. (Toisen persoonan muotojen vähyydestä haastattelumuotoisissa aineistoissa ovat maininneet myös Anhava 1992: 440, Paunonen 1995a: 504; Kiuru 1996: 83 ja Hurttu 1999: 89.) Tämän vuoksi niiden frekvenssi ei riitä päätelmien tekoon.

2.1.2.2. *Oma*-sanan sisältävät muodot

Toinen tutkittavien omistusmuotojen rajausperuste on se, että jätän tarkastelun ulkopuolelle ne pelkän omistusliitteen sisältävät ilmaukset, joihin liittyy adjektiivi *oma*. Pronominimaista *oma*-adjektiivia voidaan käyttää possessiivisuffiksin ohessa, jos omistusmuotoa halutaan vahvistaa (Kangasmaa-Minn 1986: 10; Ikola 1991: 76; ISK 2004: 1394). Kun *oma* esiintyy tässä tarkoituksessa omistusmuodon edellä, se tavallaan korvaa mahdollisen persoonapronominin genetiivin: ilmauksen *oma kirjani* sijalla voisi olla muoto *minun/mun kirjani*, *minun/mun kirja* tai pelkkä *kirjani*. (Asiasta ovat maininneet myös Turunen 1980: 90–91 ja Parikka 1996: 93.) Tällaisista tapauksia löytyy esimerkkejä myös Tampereen puhekielen haastatteluista:

- (1) *me voidaaj jatkaa **omalla tavallammem** mutta* (IM2e, 1990-luku)
- (2) *muttei mull_os siis varsinaista omaa omaa muistimuistikuvaa siitä kovim paljo muuta kun sen sen **omalta kohdaltani** että* (IM2c, 1970-luku)

Jos esimerkki-ilmauksista poistettaisiin adjektiivi *oma*, niin tilalle olisi mahdollista sijoittaa jokin luvussa 2.1.1 mainituista omistusmuotovarianteista. Esimerkissä 1 ilmauksen *omalla tavallamme* sijalla voisi olla jokin seuraavista muodoista: *tavallamme*, *meidän tavalla* tai *meidän tavallamme*. Koska luokittelen aineiston vaihtelulliset omistusmuodot niiden varianttijakauman mukaan, minun täytyy pystyä tulkitsemaan kukin muoto yksiselitteisesti tiettyyn omistusmuototyyppiin kuuluvaksi. Tätä ei ole mahdollista tehdä kaikissa *oma*-tapauksissa, ja siksi olen joutunut jättämään ne tutkimuksesta pois. Sen sijaan työssä ovat mukana sellaiset *oma*-sanan sisältävät omistusmuodot, joissa esiintyy lisäksi persoona- tai demonstriivipronomin *se* tai *ne* genetiivi (ja mahdollisesti myös possessiivisuffiksi); niiden luokittelussa ei mainittua monitulkintaisuutta esiinny.

Yksi mahdollisuus olisi tietysti tarkastella *oma*-adjektiivin sisältäviä omistusmuotoja omana erillisenä ryhmänä; uskon, että tällainen näkökulma antaisi mielenkiintoista tietoa Tampereen puhekielen omistusmuodoista. Koska kuitenkin tutkielmani on sekä aineistoltaan että näkökulmiltaan melkoisen laaja jo ilman *oma*-ilmausten eri-

tyistarkastelua, jätän sen tällä kertaa tekemättä.⁹

2.1.2.3. Vaihteluttomat muodot

Aineiston kolmas rajausperuste on se, että olen jättänyt tarkastelun ulkopuolelle sellaiset tapaukset, jotka ovat leksikaalistuneet niin, että vain yksi ainoa muoto on niissä mahdollinen. Esimerkki tällaisesta muodosta on adverbiliilmaus *aikansa kutakin*, joka esiintyy myös Tampereen puhekielen haastatteluissa. Tässä ilmauksessa III persoonan omistusliitteen sisältävä *aikansa* ei voi esiintyä missään muussa persoonassa: ei ole mahdollista sanoa **aikani kutakin* tai **aikamme kutakin*. Myöskään III persoonan omistusliitevarianttien *-Vn* ja *-nsA* vaihtelu ei toteudu tässä ilmauksessa (tästä vaihtelusta lisää luvuissa 3.6 ja 5.4). Kangasmaa-Minn (1986: 10) huomauttaakin, että tällaisissa adverbistuneissa fraaseissa possessiivisuffiksi ei viittaa mihinkään ja että muoto on kiteytynyt yksinomaan kolmanteen persoonaan. Perusteenani vaihteluttomien muotojen poisjättämiselle tutkimuksesta on se, että koska keskityn tarkastelemaan eri omistusmuotovariantteja, ei ole mielekästä ottaa mukaan muotoja, joissa ei esiinny minkäänlaista vaihtelua.

2.1.2.4. Epäselvät tapaukset

Tampereen puhekielen haastatteluaineistoissa on myös muutamia omistusmuotoja, jotka ovat jollakin tavalla epäselviä tai keinotekoisiksi tulkittavia. Olen jättänyt nämä muodot tutkimuksen ulkopuolelle. Tällaisista tapauksista mainittakoon seuraavat:

Eräs informantti on havainnollistanut opettajalle sopivaa puhe-tyyliä mainitsemalla keinotekoisina esimerkkeinä sellaisia yks. I per-

⁹ Tampereen puhekielen *oma*-adjektiivin sisältäviä omistusmuotoja on tarkastellut pro gradu -työssään Pirkko Turunen (1980: 87–91). Myös Kaisa Daavittila (1996: 89–102) on käsitellyt tutkielmassaan *oma*-ilmauksia monipuolisesti. *Oma*-adjektiivista possessiivisuffiksillisten sanojen yhteydessä ks. lisäksi Iso suomen kie-
lioppi 2004: 1394–1395.

soonan omistusmuotoja, joiden tyyppiset eivät hänen idiolektiinsa muuten lainkaan kuulu:

- (3) *esimerkiks aineeseen kirjottaa jotain, jotai että, vaikka et **minun hattu**, nii jos ei nyt tiedä et siihen tulee **minun hattuni**, nii, jos niillep puhut että, **minun hattu** taikka tollasta ni, onhan siitä niille haittaa, sittem myhemmässä vaiheessa jos ei ne osaa, kirjottaa nin, niinkum pitäis että (IN3b, 1970-luku)*

Kyseisen informantin kaikki muut yks. I persoonan ei-refleksiiviset omistusmuodot ovat joko tyyppiä *mun kirjani* tai *mun kirja*.

Toinen tapaus on puolestaan haastateltavan kielellisestä lip-sahduksesta johtuva epäselvyys, jota ei voi tulkita tiettyyn omistusmuototyyppiin kuuluvaksi:

- (4) *ettäv ei ov väliä. onko se sun autos vai **mun autos**, mää ny otan ton auton tosta (IIN2c, 1990-luku)*

Keinotekoisuuden tai epäselvyyden perusteella pois jätettyjen tapaus-ten yhteismäärä jää kuitenkin vain muutamaaan, joten niillä ei ole vaikutusta tutkimuksen tuloksiin. Huomattavaa on myös, että esimerkin 3 kaltaisia yksittäistapauksia lukuun ottamatta en ole rajannut aineistos-ta pois referointijaksoihin sisältyviä omistusmuotoja (referoinnista ks. tarkemmin Kuiri 1984).

2.2. Omistusmuotojen viittaussuhteet

2.2.1. Refleksiiviset ja ei-refleksiiviset muodot

Omistusmuodot voidaan jakaa kahteen luokkaan sen mukaan, millai-nen viittaussuhde niillä on. Omistusmuodoista, jotka viittaavat lauseen subjektiin tai siihen rinnastuvaan lauseenjäseneseen (kuten passiivilau-seiden objektiin, omistusta ilmaisevaan adessiiviin tai yksipersonais-ten verbien genetiivimuotoiseen subjektiin), käytän tässä työssä Eeva Lindénin (1959: 300) ja Paunosen (1995b [1982]: 178–187) mukaan nimeä **refleksiiviset** omistusmuodot. Viittaussuhde on refleksiivinen esimerkiksi seuraavissa aineiston vaihtelullisissa omistusmuodoissa:

- (5) *mä olin ainoa **luäkallani** joka otin matikan* (IM3a, 1970-luku)
- (6) *ni ensimmäiseks ne ihmiset viä **lapsensal** luutturiavuks tonnep päiväkotiin* (IIN2a, 1990-luku)
- (7) *silloj kum poika oli pieni nim me oltiir Ruåtsissa **lomil-lamme*** (IN2d, 1990-luku)

Sen sijaan tapauksia, joissa omistusmuoto viittaa muuhun kuin lauseen subjektiin tai siihen rinnastuvaan lauseenjäseneseen, kutsun samoin kuin Paunonen (1995b [1982]: 178–187) nimellä **ei-refleksiiviset** omistusmuodot. Esimerkiksi seuraavat aineistossa esiintyvät vaihtelulliset omistusmuodot ovat ei-refleksiivisiä:

- (8) *tais se johtuu siitä kum **mun isävainaani** oli autonkuljettaja* (IIIM3a, 1990-luku)
- (9) *sitten oli myös semmonen sorva- sorvari, joka jolla oli pieni versta ja häne- **hünel luonaam** me käytiin* (IN2e, 1970-luku)
- (10) *mutta **meiän isä** kvali justiin silloj ja* (IIIM3c, 1970-luku)

Vaihtelullisia omistusmuotoja tutkittaessa on tärkeää ottaa refleksiiviset ja ei-refleksiiviset muodot erikseen tarkasteltaviksi. Syynä tähän on se, että refleksiivisyydeltään erilaisissa muodoissa omistusmuototyyppien jakauma eroaa merkittävästi toisistaan ja tämän vuoksi myös omistusliitteiden katokehitys etenee niissä eri tavalla (Paunonen 1995a: 523).

2.2.2. Käytäntö kirjakielessä ja murteissa

Seuraavassa selvitetään, miten kirjakieli ja murteet ilmaisevat omistusta refleksiivisyydeltään erilaisissa omistusmuodoissa.

Kun omistusmuoto on refleksiivinen, riittää kaikissa persoonissa omistuksen osoittimeksi pelkkä possessivisuffiksi ilman persoonapronominin genetiivimuotoa (esim. *Odotin äitiäni, Löysittekö rahanne?, Hän hukkasi käsineensä*). Tämä on periaatteena sekä kirjakielessä että murteissa. Jos sen sijaan kyseessä on kirjakielen ei-refleksiivinen

omistusmuoto, on persoonapronominin genetiivi I ja II persoonassa valinnainen. Kieliopit ovat kuitenkin suosittaneet pelkän suffiksin sisältävien muotojen käyttämistä, ellei pronominia ole ollut tarve erityisesti korostaa (esim. *Tuo on laukkuni. **Minun** laukkuni*). Murteissa tilanne on ollut toinen: niissä I ja II persoonan omistusliitteen ohella on käytetty persoonapronominin genetiivimuotoa myös painottomassa asemassa. (Lindén 1959: 294, 299–300; Paunonen 1995b [1982]: 178–179.)

Kolmannen persoonan muodoissa edellä mainittua vaihtoehtoisuutta ei ole, vaan III persoonan ei-refleksiivisissä tapauksissa persoonapronominin genetiivi on aina pakollinen. Ei voi sanoa **Minä löysin käsineensä*, vaan *Minä löysin hänen käsineensä*. Tämä on nykykirjakielen kanta. Murteissa on kuitenkin ollut mahdollista, että kolmannen persoonan suffiksi on yksinään viitannut yli lauserajan edellä olevan lauseen subjektiin (tai siihen verrattavaan lauseenjäseneen). Tämä tyyppi on yrittänyt aiemmin pyrkiä myös kirjakieleen, siinä kuitenkaan onnistumatta. Tästä kertoo muun muassa se, että E. N. Setälän lauseoppiin sisältynyt esimerkkilause *Akka lähti pois, kun miehensä tuli kotiin* on jätetty myöhemmästä, tarkistetusta laitoksesta pois. Tätä mielenkiintoista ilmiötä käsittelen tarkemmin luvussa 3.7. (Setälä 1922: 81, 1942: 87; Setälä – Sadeniemi 1960: 87–89; Lindén 1959: 294–295, 301–302, 306 ja 1962: 225.)

Kolmannen persoonan omistusmuodoissa on lisäksi otettava huomioon se, että persoonapronominin genetiivin ilmipano muuttaa lauseen viittaussuhteet – ja samalla sen merkityksen. Jos siis sanomme *Hän hukkasi käsineensä*, tarkoitamme kyseisen henkilön omia käsineitä, mutta lauseessa *Hän hukkasi hänen käsineensä* kyseessä ovat jonkun toisen käsineet. (Paunonen 1995b [1982]: 178.)

2.3. Omistusmuotojen muuttumisesta

2.3.1. Menneisyys ja nykyisyys

Lauri Hakulisen (1979: 111) mukaan suomen kielen omistusliitejärjestelmän juuret ulottuvat kantauraliin saakka. Kaisa Häkkinen (1994:

213) puolestaan mainitsee, että possessiivisuffiksien alkuperänä on sama persoonaan viittaava aines, josta ovat muodostuneet persoonapronominit ja verbien persoonapäätteet (ks. myös E. Itkonen 1966: 256, 286). Mielenkiintoista kuitenkin on, että vielä varhaiskantasuomessa omistusliitteillä on pystytty ilmaisemaan omistettavan luku; muoto **kalasa* on tarkoittanut 'hänen yksi kalansa' ja muoto **kalansa* 'hänen useat kalansa' (L. Hakulinen 1979: 112–113; Häkkinen 1994: 213). Nykysuomessahan useaa omistettavaa voidaan melkein kaikissa sijamuodoissa ilmaista monikon *i*-tunnuksen avulla, mutta yksikön nominatiivin ja genetiivin sekä monikon nominatiivin välillä tämä eronteko ei ole mahdollista (L. Hakulinen 1979: 114; Häkkinen 1994: 214). Esimerkiksi yksikön I persoonan muoto *kalani* voi esiintyä kolmessa eri merkityksessä: *Kalani ui akvaariossa*, *Kalani väri on kaunis* tai *Kalani kuolivat*. Kielihistorian kuluessa suomen kielen omistusjärjestelmän ilmaisumahdollisuudet ovat siis heikentyneet.

Fred Karlsson on vuonna 1975 ilmestyneessä artikkelissaan Suomen kielen tulevaisuus esittänyt havaintoja kieleemme rakenteen muuttumisesta synteettisestä analyyttisemmäksi. Yhtenä esimerkkinä tästä hän mainitsee possessiivikongruenssin järkkymisen, joka ilmenee juuri omistusliitteiden katonan. Karlsson sanoo olevan luonnollista, että redundantit elementit, kuten omistusliitteet, karsiutuvat kielestä helposti. (Karlsson 1975: 62.) (Samasta ilmiöstä ovat maininneet esim. A. Hakulinen – Karlsson 1988: 130 sekä Kieli ja sen kieliopit 1994: 204.) Mainitunlainen kehitys osoittaa kielen pyrkimystä taloudellisuuteen: onhan turhaa toistaa sanoa *mun kynäni*, jos *mun kynä* riittää ilmaisemaan saman asian.

Toinen suomen kielen possessiivisuffiksien katoa edesauttava rakenteellinen seikka on se, että omistusliitteet sijaitsevat sanassa viimeisenä; niitä voi seurata korkeintaan jokin liitepartikkeli, esim. *talos-sasikin* (Kangasmaa-Minn 1986: 7–8). Puhesuomen omistusliitteiden poisjääntiä selittää nähdäkseni myös se, että koska puheessa sanojen loput jäävät helposti kuulumatta, saattaa jo viestin välittymisen kannalta olla parempi sanoa *mun laukku* kuin *laukkuni*.

Edellä mainittiin, että suomen kielen kehityksen varhaisvaiheissa omistusliitteillä on kyetty ilmaisemaan myös omistettavan luku mutta että nykykielessä tämä ero ei kaikissa sijamuodoissa enää näy. Muotojen sekoittumisesta saattaa tällöin joissakin tapauksissa aiheutua väärinkäsityksiä. Esimerkiksi jos puhuja esittää kuulijalle yleiskielisen pyynnön *Annatko minun kirjani sieltä pöydältä*, niin kuulija ei voi tietää varmasti, tarkoittaako puhuja yhtä vai useampaa kirjaa. Sen sijaan puhekieliset ilmaukset *Annatko mun kirjan sieltä pöydältä* ja *Annatko mun kirjat sieltä pöydältä* tekevät eron yksikön ja monikon välillä. Omistusliitteen poisjättämisellä saavutetaan siis viestinnällistä etua, kun ilmaisun tarkkuus lisääntyy.

Toisaalta puhekieliset omistusmuodot lisäävät viestin hämärytymistä, koska tietyt muodot lankeavat yhteen. Tämä ilmenee esimerkiksi seuraavanlaisissa ilmaisuissa: *Mä tunsin **sen siskon*** (kirjakielissä '**hänen siskonsa**') tai toisaalta *Se tuli **sen siskon kanssa*** (kirjakielissä '**siskonsa kanssa**'). (Tästä ilmiöstä on maininnut Kieli ja sen kielioipit 1994: 83.) Yhteenlankeamista on mahdollista ajatella siitäkkin näkökulmasta, että demonstratiivipronomini *se* voi toimia paitsi *hän*-pronominin ja III persoonan omistusliitteen tehtävässä, myös määräisen artikkelin tavoin. Mainitun ilmauksen *sen siskon kanssa* voisi tulkita tarkoittavan 'juuri kyseisen siskon kanssa', jos puheena olevalla henkilöllä on useampi sisko. (*Se*-pronominin käytöstä määräisen artikkelin tavoin ks. ISK 2004: 563.)

Suomen kielestä itsestään löytyy siis lukuisia syitä selittämään sitä, miksi omistusliitteet ovat puhekielessä harvinaistuneet. Vielä pitemmälle kehitys on mennyt lähisukukielessämme virossa, jossa possessiivisuffiksit ovat täysin kadonneet (esim. *minu raamat* 'minun kirjani'). Onko tämä se suunta, johon myös suomen kielen omistusmuodot ovat menossa?

2.3.2. Tulevaisuudennäkymiä

Heikki Paunonen (1995a) on artikkelissaan Puhe-suomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä piirtänyt varsin synkän kuvan Helsingin puhekielen omistusmuotojen tulevaisuudesta. Hän esittää jopa ennus-

teen, jonka mukaan viimeinen suffiksillinen omistusmuoto esiintyisi helsinkiläispuheessa 2040-luvun tienoilla (mas. 514–515). Myös Eeva Kangasmaa-Minn (1986: 7) toteaa kirjoituksessaan, että "yleinen mielipide tuntuu olevan, ettei possessiivisuffiksi kuulu kahdennenkymmenennenensimmäisen vuosisadan suomeen". Paunosen ennustusta on puolestaan kritisoinut Heikki Hurta (1999). Hän huomauttaa tämän esittämän tulevaisuudenkuvan perustuvan siihen, että Paunonen on jättänyt tutkimuksestaan kokonaan pois esimerkiksi verbien nominaalimuodot ja possessiivisuffiksilliset adverbiset eli juuri sellaiset muodot, joissa omistusliite on vakaassa asemassa. Toinen huomiota kiinnittävä seikka on se, että Paunonen otsikoi artikkelinsa "puhesuomen" tarkasteluksi, vaikka hänen aineistonsa on peräisin vain helsinkiläispuheesta. (Mas. 88–89.)

Olen itse Hurtan kanssa samaa mieltä siitä, että Paunosen päätelmät on tehty liian kapeasta aineistosta. Otankin tässä työssä tarkasteltaviksi myös Paunosen tutkimuksestaan pois jättämät adverbiset ja nominaalimuodot sekä lisäksi omistusliitteelliset pronominit. On erittäin kiintoisaa selvittää, millaisena Tampereen puhekielen omistusmuotojärjestelmä näissä rakenteissa näyttäytyy.

3. VAIHTELULLISET OMISTUSMUODOT: YLEISTARKASTELU

3.1. Johdanto

Tässä pääluvussa tarkastellaan sitä omistusmuotoryhmää, joka kattaa valtaosan (79,5 %) aineistosta: vaihtelullisia omistusmuotoja. Tarkoituksena on havainnollistaa, miten yksikön ja monikon I ja III persoonan muodot jakautuvat refleksiivisiin ja ei-refleksiivisiin tapauksiin sekä millaisen varianttijakauman ne näiden refleksiivisyysluokkien sisällä muodostavat. Erityisenä tarkastelukohteena on suffiksittomuustendenssi – se, ovatko omistusliitteettömät muodot lisääntyneet eri vuosikymmenten aineistojen välillä. Joidenkin persoonien kohdalla laajennetaan lisäksi näkökulmaa etsimällä puhujaryhmien sisältä kiinnostavia idiolektikohtaisia ilmiöitä. Pääluvun lopussa käsitellään vielä kolmea erityistä vaihtelullisten omistusmuotojen käyttöön liittyvää seikkaa: kolmannen persoonan omistusliitevarianttien *-Vn* ja *-nsA* jakaumaa, kolmannen persoonan omistusliitteen (*kirjansa*-tyypin) ei-refleksiivistä käyttöä sekä irrallista genetiivirakennetta (*mun on autoni*-tyyppisiä tapauksia). Näitä seikkoja tutkimalla pyritään syventämään omistusmuotojen käytöstä saatavaa kuvaa.¹⁰

Tutkimuskysymyksinä tässä pääluvussa ovat seuraavat:

1. Miten paljon ja minkälaisia yks. I ja III sekä mon. I ja III persoonan vaihtelullisia omistusmuotoja aineistossa esiintyy?
2. Eroavatko 1970-luvun omistusmuodot 1990-luvun tapauksista? Jos eroavat, niin millä tavalla?
3. Onko eri vuosikymmenten aineistojen välillä havaittavissa suffiksittomuustendenssin etenemistä?
4. Kuinka yhtenäisiä iän ja osittain myös sukupuolen mukaan muodostetut puhujaryhmät omistusmuotojen käyttäjinä ovat?

¹⁰ Vaihtelullisten omistusmuotojen tarkastelu jatkuu pääluvussa 4, jossa niitä käsitellään leksikaalis-semattisesta näkökulmasta.

3.2. Yksikön I persoonan omistusmuodot

3.2.1. Aluksi

Yksikön ensimmäisen persoonan muodot ovat vaihtelullisista omistusmuodoista kaikkein mielenkiintoisimpia tarkasteltavia. Ensinnäkin niitä on aineistossa määrällisesti eniten, 1135 tapausta eli 48,4 prosenttia kaikista vaihtelullisista muodoista. Muotojen suureen määrään vaikuttaa se, että kyseessä on haastatteluaineisto, jossa haastateltavat kertovat pääosin omasta elämästään; näin ollen minä-muoto on varsin odotuksenmukainen. Myös Heikki Paunosen (1995a: 504) Helsingin puhekielen tutkimuksessa yks. I persoonan omistusmuodot olivat suurin ryhmä, 50,8 prosenttia koko aineistosta. Toiseksi yksikön I persoonan muodot tekee huomionarvoiseksi se, että Helsingin puhekielen tutkimuksessa omistusliitteiden katokehitys (*mun kirja* -tyyppi) oli edennyt niissä huomattavan nopeasti (mas. 513–514). Onkin erittäin kiintoisaa tarkastella, onko muutos ollut samansuuntainen myös tamperelaispuheessa.

Tampereen puhekielen yksikön I persoonan omistusmuodot voidaan jakaa seuraavaan viiteen omistusmuototyyppiin:

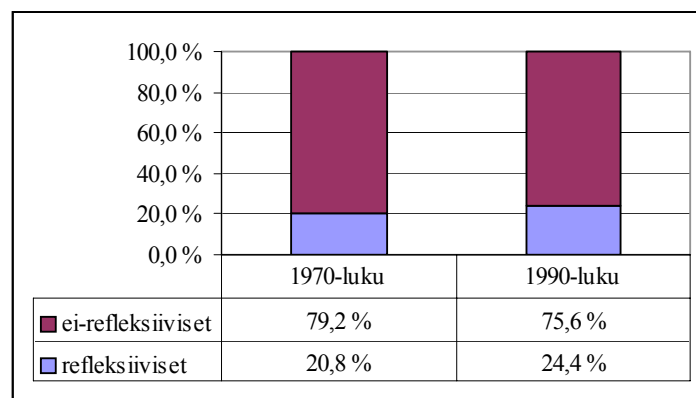
- A) *minun kirjani*
- B) *kirjani*
- C) *minun kirja*
- D) *mun kirjani*
- E) *mun kirja*

Näistä tyypeistä A ja B ovat lähtöisin sekä kirjakiielestä että murteista, kun taas tyyppi D on yksinomaan murrepohjainen; se on esiintynyt myös vanhoissa hämäläismurteissa (Nuolijärvi 1986b: 171; Paunonen 1995a: 507). Paunosen (mp.) mukaan tyypeille C ja E ei voida osoittaa yhtä selvää alkuperää. Ne ovatkin eräänlaisia hybridimuodosteita kirjakielisine pronomineineen ja suffiksittomine pääsanoineen. Läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta tekemässään tutkimuksessa Artturi Kannisto (1902: 144–145) puolestaan toteaa, että yksikön I persoonassa ovat tässä murteessa käytössä pronominit *minä* ja *mä* (tai *ma*). Kannis-

ton (mp.) mukaan *mä-* ja *ma-*pronominit ovat aina painottomia ja *minä-*pronomini tavallisesti aina painollinen. Kuitenkin Terho Itkonen (1989: 366) mainitsee Nurmijärven murrekirjassaan, että genetiivimuoto *mun* on vanhassa murteessa ollut melko harvinainen; yleisempää on ollut käyttää muotoa *minun*. Nurmijärven murre luetaan hämääläismurteiden joukkoon (T. Itkonen 1989: 342).

Aineiston 1135 yks. I persoonan omistusmuotoa jakautuvat eri vuosikymmenille siten, että 1970-luvun aineistossa tapauksia on 558 ja 1990-luvun aineistossa 577. Kun nämä muodot jaotellaan edelleen refleksiivisyysluokkien mukaan, jakaantuvat ne kuvion 2 mukaisesti.

KUVIO 2. Yksikön I persoonan refleksiivisten ja ei-refleksiivisten omistusmuotojen suhde eri vuosikymmenten aineistossa.

Kuviosta nähdään, että kummallakin vuosikymmenellä ei-refleksiiviset omistusmuodot ovat aineistossa ylivoimaisena enemmistönä; niitä on noin kolme neljäsosaa kaikista yks. I persoonan muodoista. Myös Paunosen (1995a: 521) Helsingin puhekielen tutkimuksessa ei-refleksiiviset omistusmuodot muodostivat enemmistön: niiden osuus oli 1970-luvun aineistossa 72,5 prosenttia ja 1990-luvun aineistossa 71,8 prosenttia.

3.2.2. Aineiston tarkastelu

3.2.2.1. Refleksiiviset muodot

Yksikön ensimmäisen persoonan refleksiivisiä omistusmuotoja on aineistossa yhteensä 257 esiintymää. Näistä 116 tapausta löytyy 1970-luvun aineistosta ja 141 tapausta 1990-luvun aineistosta. Seuraavassa mainitaan esimerkkejä näistä muodoista:

- (11) *niin no, niin tosiaam mä kerron tästä **työstäni** nyt seiverran että* (IN3a, 1990-luku)
- (12) *vaikka mä olen, **ikäni** kaiken täällä Amurissa asunuj ja tunnen aika hyvin näitä asioita niim mä en om mikään tyypillinen am-, amurilainev varmaankaan* (IM2f, 1970-luku)
- (13) *silloj ku mä olin **sisareni** kans me vie, olt- oltiin vähä, aika, nuária ja leikittij järvessä sitten niin että toinen hukkuu* (IN2f, 1970-luku)

Kuten luvussa 2.2.2 todettiin, on vanhastaan sekä murteiden että kirjakielen yksikön I persoonan refleksiivissä omistusmuodoissa omistuksen osoittimeksi riittänyt pelkkä possessiivisuffiksi. Vallitsevana omistusmuototyyppinä on tällöin ollut tyyppi B, *kirjani*. Paunosen (1995a: 508) Helsingin puhekielen tutkimuksessa kuitenkin havaittiin, että 1990-luvulle tultaessa refleksiivinen *kirjani*-tyyppi joutui antamaan tilaa omistusliittettömälle tyypille E, *mun kirja*. Sen osuus kasvoi vuosikymmenien välillä yli 19 prosenttiyksikköä (mp.). Seuraavista taulukoista 1 ja 2 selviää puolestaan Tampereen puhekielen tilanne.

TAULUKKO 1. Vanhojen puhujien yks. I persoonan refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>					
B) <i>kirjani</i>	89	100,0	100	100,0	189
C) <i>minun kirja</i>					
D) <i>mun kirjani</i>					
E) <i>mun kirja</i>					
Yhteensä	89	100 %	100	100 %	189

TAULUKKO 2. Nuorten puhujien yks. I persoonan refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>					
B) <i>kirjani</i>	25	92,6	41	100,0	66
C) <i>minun kirja</i>					
D) <i>mun kirjani</i>	1	3,7			1
E) <i>mun kirja</i>	1	3,7			1
Yhteensä	27	100 %	41	100 %	68

Kuten taulukoista nähdään, on refleksiivisellä *kirjani*-tyypillä erittäin vankka asema Tampereen puhekielessä molemmilla vuosikymmenillä. Ainoat muut yks. I persoonan refleksiiviset muodot, joita aineistosta löytyy, ovat yhdellä nuorten ryhmän informantilla 1970-luvulla esiintyvät *mun kirjani* ja *mun kirja* -tyyppien yksittäistapaukset:

- (14) *sit mää lähijkis sinner Ruatsiin, pariks viikoks flikka-kaverij kans **mun enon** tykö* (IIN3d, 1970-luku)
- (15) *mä oon kullut [!] tän tota noin ni, **mum mummultani** niin (sit joo) et em mä usko et se tämmöstä menee kel-lekkäv valehtelee, tämmöstä asiaa* (IIN3d, 1970-luku)

Voidaan siis todeta, että suffiksittomuustendenssi (*mun kirja* -tyyppi) ei ole päässyt leviämään tamperelaisten puhujien yks. I persoonan refleksiivisiin omistusmuotoihin.

3.2.2.2. Ei-refleksiiviset muodot

Yksikön I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuoto esiintyy aineistossa yhteensä 878 kertaa. Vanhemmasta aineistosta sitä löytyy 442 tapausta ja uudemmassa 436 tapausta. Seuraavat esimerkit havainnollistavat näitä muotoja:

- (16) *no, kyllä varmaankin ne kiroilee enemmän mitä, **mun nuoruudessa** kiroiltiin* (IIIM3b, 1990-luku)
- (17) *mutta Tampereella, **mum mielestäni** aika vähä, vähän nuåriso käyttää semmosia omia sanojaa* (IN3a, 1970-luku)
- (18) *toi Tampereem murre niis sehän on tommosta, helkkaril leveetä siis semmosta, sanotaan että, kato hei että tual om **mun ämmäni*** (IIIM2d, 1970-luku)

Vaikka yksikön I persoonan refleksiivinen omistusmuotojärjestelmä on pysynyt vuosikymmenten välillä varsin muuttumattomana, niin ei-refleksiivisissä muodoissa muutosta on tapahtunut hiukan enemmän. Taulukko 3 esittää ei-refleksiivisten omistusmuototyyppien jakauman aineiston vanhoilla puhujilla.

TAULUKKO 3. Vanhojen puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>	34	10,6	11	3,8	45
B) <i>kirjani</i>	82	25,6	55	19,1	137
C) <i>minun kirja</i>	3	0,9	4	1,4	7
D) <i>mun kirjani</i>	143	44,7	140	48,6	283
E) <i>mun kirja</i>	58	18,1	78	27,1	136
Yhteensä	320	100 %	288	100 %	608

Taulukosta huomataan, että kummallakin vuosikymmenellä yleisin omistusmuototyyppi on sama, *mun kirjani*. Sen osuus on 1990-luvulla jopa hieman vahvistunut, noin neljän prosenttiyksikön verran. Sen sijaan toinen ja kolmas sija ovat vaihtaneet paikkaa: kun vanhemmassa aineistossa toisella sijalla on *kirjani*-tyyppi, on se uudemmassa aineistossa joutunut luovuttamaan paikkansa tyypille *mun kirja*. Neljäs ja viides sija ovat kuitenkin pysyneet ennallaan. Neljänneksi yleisin on *minun kirjani* -tyyppi, ja viidenneksi sijoittuu tyyppi *minun kirja*. 1990-luvulle tultaessa onkin eniten asemiaan vahvistanut *mun kirja* -tyyppi, jonka prosentuaalinen osuus on vuosikymmenten välissä kasvanut 9 prosenttiyksikköä.

Nuorten informanttien tilanne selviää puolestaan taulukosta 4.

TAULUKKO 4. Nuorten puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>			6	4,1	6
B) <i>kirjani</i>	2	1,6	4	2,7	6
C) <i>minun kirja</i>					
D) <i>mun kirjani</i>	39	32,0	48	32,4	87
E) <i>mun kirja</i>	81	66,4	90	60,8	171
Yhteensä	122	100 %	148	100 %	270

Nuorten ryhmän ei-refleksiivinen omistusmuotojakauma eroaa selvästi vanhojen vastaavasta. Nuorilla puhujilla kummankin vuosikymmenen yleisin omistusmuototyyppi on *mun kirja*; tosin sen osuus on 1990-luvulla vajaan 6 prosenttiyksikön verran pienentynyt. Toisen sijan on molemmilla vuosikymmenillä ottanut *mun kirjani* -tyyppi. Nämä kaksi tyyppiä ovatkin käytännössä ne omistusmuototyypit, joita nuoret puhujat ei-refleksiivisesti käyttävät. Tosin heiltä löytyy yksittäistapauksia myös *kirjani*- ja *minun kirjani* -tyypeistä: ensin mainittu esiintyy vanhemmassa aineistossa 2 kertaa ja uudemmassa 4 kertaa; jälkimmäistä on 1990-luvulla 6 tapausta. Nämä määrät ovat kuitenkin marginaalisia.

Kun nyt saatuja tuloksia verrataan Helsingin puhekielen tutkimukseen, huomataan selvä ero. Helsingin tutkimuksessa sekä 1970-että 1990-luvulla yleisin yksikön I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppi oli *mun kirja*. Sen osuus myös kasvoi vuosikymmenien välillä todella merkittävästi, lähes 25 prosenttiyksikköä. Toisella sijalla Helsingin tutkimuksen vanhemmassa aineistossa oli tyyppi *kirjani* ja uudemmassa tyyppi *mun kirjani*. (Paunonen 1995a: 508.)

3.2.3. Idiolektikohtaista tarkastelua

Edellä käsiteltiin yksikön I persoonan omistusmuotoja puhujaryhmittäin. Tässä jaksossa tarkastelu ulotetaan puolestaan ryhmien sisälle, yksittäisiin puhujiin. Tarkoituksena on tutkia sitä, miten yhtenäisiä ryhmät ovat; erityisesti huomiota kiinnitetään suffiksittomuustendenssin (*mun kirja* -tyypin) leviämiseen. Tarkasteltaviksi otetaan vain yks. I persoonan ei-refleksiiviset muodot. Rajaukseen on syynä se edellä havaittu seikka, että refleksiivissä muodoissa ei muutosta ole vuosikymmenten välillä tapahtunut.

Kun yksikön I persoonan ei-refleksiivisiä muotoja tarkastellaan puhujakohtaisesti, löydetään ryhmien sisältä suurta idiolekteittaista vaihtelua. Erityisen selvästi tämä tulee esille suffiksittomassa *mun kirja* -tyypissä. Seuraavassa on havainnollistettu ei-refleksiivisen *mun kirja* -tyypin käytössä ilmenevää vaihtelua tilastollisin keinoin. Taulukoissa 5 ja 6 on esitettyä kummankin ikäryhmän, vanhojen ja nuorten, *mun kirja* -tyypin suurin ja pienin haastattelukohtainen frekvenssi eri vuosikymmenten aineistossa. Kullekin ryhmälle on myös laskettu *mun kirja* -tyypin tapausmäärien keskiarvo; lisäksi ryhmien sisäistä vaihtelua valotetaan esittämällä ryhmäkohtaiset keskihajonnat.

TAULUKKO 5. 1970-luvun aineiston ei-refleksiivisen *mun kirja*-tyypin suurin ja pienin haastattelukohtainen frekvenssi sekä puhujaryhmittäinen keskiarvo ja keskihajonta vanhoilla ja nuorilla puhujilla.

	Suurin haast.koht. f	Pienin haast.koht. f	Keskiarvo	Keskihajonta
Vanhat	12	0	3,1	3,8
Nuoret	36	0	8,1	10,8

TAULUKKO 6. 1990-luvun aineiston ei-refleksiivisen *mun kirja*-tyypin suurin ja pienin haastattelukohtainen frekvenssi sekä puhujaryhmittäinen keskiarvo ja keskihajonta vanhoilla ja nuorilla puhujilla.

	Suurin haast.koht. f	Pienin haast.koht. f	Keskiarvo	Keskihajonta
Vanhat	19	0	4,1	5,8
Nuoret	24	1	9,0	8,2

Taulukoista nähdään, että molemmissa puhujaryhmissä *mun kirja*-tyypin frekvenssi vaihtelee informanttien välillä huomattavasti kummallakin vuosikymmenellä. Suurimmat erot löydetään nuorten ryhmältä 1970-luvun aineistosta: tällöin yksi puhuja (IIN3c) käytti *mun kirja*-tyyppiä peräti 36 kertaa, kun taas toisella ryhmän jäsenellä (IM3a) sitä ei esiintynyt lainkaan. Kuitenkin tämä on koko aineiston ainoa haastattelu, jossa nuorten ryhmän edustajalla ei ole yhtään *mun kirja*-tyypin tapausta. Vanhoissa puhujissa sen sijaan on molemmilla vuosikymmenillä useita sellaisia informantteja, jotka eivät *mun kirja*-tyyppiä käytä; heitä on vanhemmassa aineistossa 7 ja uudemmassa 8 puhujaa. Vanhojen ryhmässä eniten *mun kirja*-tyyppiä käyttänyt informantti on kummallakin vuosikymmenellä mies. 1970-luvun aineistossa nämä kaksi eniten *mun kirja*-tyyppiä käyttänyttä puhujaa ovat IIM2a ja IM2d, joista jälkimmäisellä tyyppiä esiintyy runsaimmin myös 1990-luvun aineistossa. Nuortenkin ryhmässä eniten *mun kirja*-tyypin esiintymiä löytyy uudemmassa aineistosta miespuoliselta puhujalta (IIM3b). Keskihajontalukuja tarkasteltaessa huomataan, että vanhoilla puhujilla hajonta kasvaa 1970-luvulta 1990-luvulle siirryttä-

essä, kun nuorilla se puolestaan pienenee. Nuorten ryhmässä *mun kirja* -tyypin käyttöerot siis tasoittuvat, kun ne vanhoilla suurenevät.

Mielenkiintoinen tarkasteltava on myös se, millaisia muutoksia haastattelukohtaisissa *mun kirja* -tyypin frekvensseissä on tapahtunut vuosikymmenten välillä. Informanttien joukossa on yhteensä 18 sellaista puhujaa, jotka ovat käyttäneet *mun kirja* -tyyppiä kummallakin vuosikymmenellä; heistä 9 kuuluu vanhojen ja toiset 9 nuorten ryhmään. Näiden puhujien *mun kirja* -tyypin haastattelukohtaiset määrät näkyvät taulukosta 7.

TAULUKKO 7. Ei-refleksiivisen *mun kirja* -tyypin haastattelukohtaiset frekvenssit 1970- ja 1990-luvun aineistossa niillä informanteilla, jotka ovat käyttäneet tyyppiä kummallakin vuosikymmenellä. Vanhojen ryhmään kuuluvat puhujat ovat vasemmalla ja nuorten ryhmän edustajat oikealla. Muutos-sarake kertoo, kuinka monen tapauksen verran määrä on lisääntynyt (+) tai vähentynyt (-).

Inform.	1970	1990	Muutos	Inform.	1970	1990	Muutos
IM2b	3	4	+ 1	IM3e	2	3	+ 1
IM2d	12	19	+ 7	IIM3a	2	2	0
IM2f	3	4	+ 1	IIM3b	4	24	+ 20
IIM2a	12	2	- 10	IIM3c	1	2	+ 1
IIM2b	7	6	- 1	IN3a	3	1	- 2
IIM2e	4	3	- 1	IN3b	11	19	+ 8
IN2d	6	4	- 2	IN3e	9	15	+ 6
IIN2a	2	12	+ 10	IIN3c	36	12	- 24
IIN2c	4	17	+ 13	IIN3d	13	9	- 4
Yht.	53	71	+ 18	Yht.	81	87	+ 6

Taulukko kertoo, että vanhoilla puhujilla *mun kirja* -tapausten frekvenssi on lisääntynyt eniten informantilla IIN2c, jolla kasvua on tapahtunut 13 esiintymän verran. Nuorten ryhmän edustajista puolestaan määrää on kasvattanut eniten informantti IIM3b (20 tapausta). Vanhojen ryhmässä *mun kirja* -tyypin käytön väheneminen on ollut merkittävä puhujalla IIM2a, jolla vähennystä on tullut 10 tapauksen verran. Nuorilla taas frekvenssi on pienentynyt eniten informantilla IIN3c, peräti 24 esiintymää.

3.3. Yksikön III persoonan omistusmuodot

3.3.1. Aluksi

Yksikön kolmannen persoonan omistusmuotoja on aineistossa vaihtelullisista muodoista toiseksi eniten, 564 esiintymää. 1970-luvun aineisto sisältää 250 yks. III persoonan muotoa ja 1990-luvun aineisto 314. Yksikön III persoonan tapaukset kattavat 24,1 prosenttia kaikista vaihtelullisista omistusmuodoista; Helsingin puhekielen tutkimuksessa yks. III persoonan muotojen osuus oli 19,1 prosenttia aineistosta (Paunonen 1995a: 504).

Yksikön kolmannen persoonan omistusmuodot voidaan jakaa seuraavaan neljään omistusmuototyyppiin:

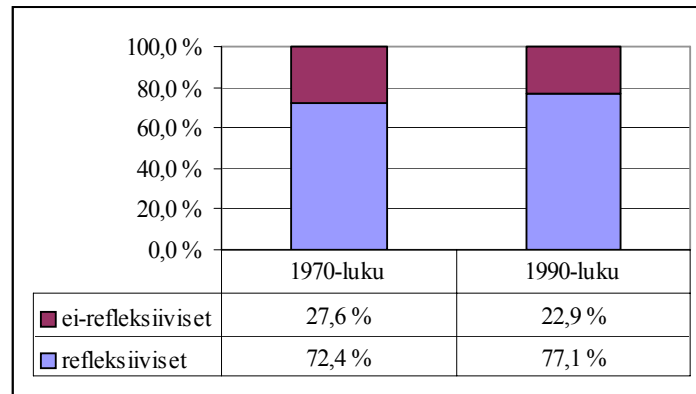
- A) *hänen kirjansa*
- B) *kirjansa*
- C) *hänen kirja*
- D) *sen kirja*

Mainituista tyypeistä sekä kirjakielessä että murteissa esiintyviä ovat A ja B, kun taas tyyppiä D tavataan vain murteissa. C-tyypin alkuperä on ongelmallinen samalla tavoin kuin yksikön I persoonan *minun kirja*-tyypinkin. Yksi mahdollisuus on, että se on murrepohjainen; toisaalta Heikki Paunonen toteaa, että tämän tyypin synty on Helsingin puhekielessä voinut perustua myös ruotsin kielen vaikutukseen. (Paunonen 1995a: 515–516, 1995b [1982]: 206.) *Hänen kirjansa* ja *sen kirja*-tyyppien vaihtelu liittyy lisäksi murteissa laajempaan yks. III persoonan pronomiinien *hän* ja *se* variaatioon (vaihtelun ehdoista ks. Kannisto 1902: 145–162).

Sekä yksikön että monikon kolmannen persoonan omistusmuotoja tutkittaessa on otettava huomioon myös kahden III persoonan suffiksivariantin (*-Vn* ja *-nsA*) määräehdoin esiintyvä vaihtelu. Tarkastelen tätä vaihtelua luvussa 3.6 sen jälkeen, kun olen esitellyt aineiston yks. ja mon. III persoonan vaihtelulliset omistusmuodot muilta osin.

Kuvio 3 esittää aineiston yks. III persoonan muotojen refleksiivisyysluokkajakauman.

KUVIO 3. Yksikön III persoonan refleksiivisten ja ei-refleksiivisten omistusmuotojen suhde eri vuosikymmenten aineistossa.

Kuvio kertoo, että aineistossa enemmistön muodostavat refleksiiviset omistusmuodot; niiden osuus on molemmilla vuosikymmenillä noin kolme neljäsosaa kaikista yks. III persoonan tapauksista. Samansuuntaisia tuloksia saatiin myös Helsingin puhekielen tutkimuksessa: siellä refleksiiviset muodot kattoivat 1970-luvulla 77,8 prosenttia ja 1990-luvulla 67,2 prosenttia kaikista yks. III persoonan muodoista (Paunonen 1995a: 521).

3.3.2. Aineiston tarkastelu

3.3.2.1. Refleksiiviset muodot

Yksikön kolmannen persoonan refleksiivisiä omistusmuotoja löytyy aineistosta kaikkiaan 423 esiintymää. Vanhempaan aineistoon niitä sisältyy 181 ja uudempaan 242 tapaus. Aineiston yks. III persoonan refleksiivisiä muotoja ovat esimerkiksi seuraavat:

- (19) *sillaim pyrittiin että viimene olis pelastanu, lyänyj **jalallaan** ne tikup pois siitä laudalta* (IIIM3b, 1970-luku)
- (20) *ja juuret om pitäny että miñkäs siitä sittel lähtee ku siin_on **ikänsä** asunu* (IIIM2a, 1990-luku)

- (21) *poikani oli sielä, vuodev verran, ku hän teki **liseniaat-tityönsät** teki Japanissa (IM2a, 1990-luku)*

Yksikön III persoonan refleksiivisissä omistusmuodoissa on vanhas-taan sekä kirjakielessä että murteissa riittänyt omistuksen osoittimeksi pelkkä possessiivisuffiksi (tyyppi *kirjansa*). Myös Helsingin puhekiele-n tutkimuksessa *kirjansa*-tyyppi piti pintansa; se oli refleksiivisessä käytössä ainoa omistusmuototyyppi. (Paunonen 1995a: 515–516, 1995b [1982]: 181.) Seuraavat taulukot 8 ja 9 kertovat, mikä tilanne on tämän tutkimuksen aineistossa.

TAULUKKO 8. Vanhojen puhujien yks. III persoonan refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>hänen kirjansa</i>					
B) <i>kirjansa</i>	139	100,0	165	100,0	304
C) <i>hänen kirja</i>					
D) <i>sen kirja</i>					
Yhteensä	139	100 %	165	100 %	304

TAULUKKO 9. Nuorten puhujien yks. III persoonan refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>hänen kirjansa</i>					
B) <i>kirjansa</i>	41	97,6	77	100,0	118
C) <i>hänen kirja</i>					
D) <i>sen kirja</i>	1	2,4			1
Yhteensä	42	100 %	77	100 %	118

Taulukot osoittavat, että *kirjansa*-tyyppi on säilyttänyt asemansa erit-täin vahvana kummallakin vuosikymmenellä. Sen yksinvaltaa on uhannut ainoastaan yhden nuorten ryhmän informantin yksittäinen *sen kirja* -tyypin esiintymä 1970-luvun aineistossa:

- (22) *kun mun kaverini sittes siltä ajalta kun sill_oli äiti mukana ja se ei, o- halus vaa että me mentiiij kirkkoon sitteh heti niin se halus **sen äidim** mukaan sinne* (IN3e, 1970-luku)

Esimerkin 22 *sen äidin* -ilmauksessa on mielenkiintoista, että yks. III persoonan omistusmuodon lisäksi se on mahdollista tulkita myös toisin: demonstratiivipronominin genetiivin *sen* voidaan ajatella toimivan määräisen artikkelin tavoin. Tällöin muoto *sen äidin* korostaisi, että kyseessä on nimenomaan edellä puheena ollut äiti (*kun sill_oli äiti mukana*). (*Se*-pronominin käytöstä määräisen artikkelin tavoin ks. edellä luku 2.3.1 ja ISK 2004: 563.)

Mutta mikäli *sen äidin* -esiintymä tulkitaan refleksiiviseksi omistusmuodoksi, kuten nyt olen tehnyt, se jää joka tapauksessa lajinsa ainoaksi. Voidaankin todeta, että Tampereen puhekieli on yksikön III persoonan refleksiivisissä omistusmuodoissa säilyttänyt vanhan kirja- ja kansankielisen kannan.

3.3.2.2. Ei-refleksiiviset muodot

Yksikön III persoonan ei-refleksiivisiä omistusmuotoja löytyy aineistosta yhteensä 141, joista 69 esiintyy vanhemmassa aineistossa ja 72 uudemmassa. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä näistä muodoista:

- (23) *ja, kerran joku tytöistä heitti, lumipallon **hänem päänsä**, sen opettajam pöydän yläpuolella olevaan lampuun* (IN2e, 1970-luku)
- (24) *mun on niijku vaikee vaikee tota niijkun tällä kyyniselä luanteellani niijkut taas kerran nähdäs sitä niitä **häne** hyväätekeviä **ajatuksia ja vaikutuksiaan*** (IN3a, 1990-luku)
- (25) *se oli kerraj jäänyl luäkalleen, luäkallees se kaveri ja, ja se asu samassa talossa nin, **sej kans** käytiin* (IIIM2d, 1970-luku)

Taulukko 10 esittää ei-refleksiivisten omistusmuototyyppien jakauman vanhojen ryhmällä.

TAULUKKO 10. Vanhojen puhujien yks. III persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>hänen kirjansa</i>	37	84,1	30	63,8	67
B) <i>kirjansa</i>	3	6,8	1	2,1	4
C) <i>hänen kirja</i>			1	2,1	1
D) <i>sen kirja</i>	4	9,1	15	31,9	19
Yhteensä	44	100 %	47	100 %	91

Taulukosta huomataan, että omistusmuototyyppien keskinäinen järjestys on pysynyt vuosikymmenten välillä samana: sekä 1970- että 1990-luvulla yleisin tyyppi on *hänen kirjansa*, ja toiselle tilalle sijoittuu *sen kirja* -tyyppi. Kuitenkin näiden omistusmuototyyppien prosentuaaliset osuudet ovat 20 vuoden aikana muuttuneet melkoisesti. *Hänen kirjansa* on menettänyt suosiotaan yli 20 prosenttiyksikköä ja *sen kirja* puolestaan lisännyt osuuttaan saman verran. Myös *kirjansa*-tyypin osuus on 1990-luvulle tultaessa pienentynyt muutaman prosenttiyksikön. Näyttää siis siltä, että vanhat puhujat ovat alkaneet suosia entistä puhekielisempiä variantteja kirjakielisten kustannuksella.

Ovatko muutokset olleet samansuuntaisia myös nuorten ryhmällä? Tämä selviää taulukosta 11.

TAULUKKO 11. Nuorten puhujien yks. III persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>hänen kirjansa</i>	7	28,0	11	44,0	18
B) <i>kirjansa</i>			1	4,0	1
C) <i>hänen kirja</i>	1	4,0	4	16,0	5
D) <i>sen kirja</i>	17	68,0	9	36,0	26
Yhteensä	25	100 %	25	100 %	50

On erittäin kiinnostavaa, että kun vanhojen ryhmä on yksikön III persoonan omistusmuotojen käytössä siirtynyt puhekielisempään suuntaan, niin nuorten ryhmän kehitys näyttää aivan päinvastaiselta. Nuorilla nimittäin *hänen kirjansa* -tyypin osuus on 1990-luvulle tultaessa kasvanut 16 prosenttiyksikön verran ja *sen kirja* -tyypin osuus puolestaan pienentynyt peräti 32 prosenttiyksikköä. Suosiotaan on 12 prosenttiyksikön verran kasvattanut myös puoliksi kirjakielinen *hänen kirja* -tyyppi. Voidaankin todeta, että aineiston nuoret ovat vuosikymmenten välillä yleiskielistäneet yks. III persoonan muotojaan todella huomattavasti.

Myös Helsingin puhekielen tutkimuksessa havaittiin nuorten ryhmän (1970-luvun nuorten eli 1990-luvun keski-ikäisten) puhujien yleiskielistäneen yks. III persoonan omistusmuotojaan. 1970-luvun nuorten *sen kirja* -tyypin osuus putosi 1990-luvulle tultaessa lähes 25 prosenttiyksikköä, ja *hänen kirjansa* -tyyppi puolestaan vahvistui heillä 30 prosenttiyksikön verran. Koska muutokset ovat olleet näin suuria, Heikki Paunonen esittää sen mahdollisuuden, että ne liittyvät yleisemminkin yks. III persoonan pronominiin *hän* ja *se* vaihteluun: *se*-pronomini on saatettu kokea liian puhekieliseksi ja on siksi korvattu muodollisemmalla pronominilla *hän*. Tämän vuoksi myös *hänen kirjansa* -tyyppi on yleistynyt. (Paunonen 1995a: 518–520.)

Kun vanhoilla tamperelaispuhujilla yksikön III persoonan omistusmuodot ovat puhekielistyneet vuosikymmenten välillä, niin samoin ei kuitenkaan ole käynyt Helsingin puhekielen aineistossa. Helsingin tutkimuksen vanhoilla puhujilla (1970-luvun keski-ikäisillä eli 1990-luvun vanhoilla) omistusmuodot ovat nimittäin jatkaneet yleiskielistymistään: heillä *hänen kirjansa* -tyyppi on vahvistunut 14 prosenttiyksikön verran ja *sen kirja* heikentynyt 11 prosenttiyksikköä. (Paunonen 1995a: 517–518.)

3.4. Monikon I persoonan omistusmuodot

3.4.1. Aluksi

Tämän tutkimuksen aineisto sisältää yhteensä 371 monikon ensimmäisen persoonan omistusmuotoa, joista vanhemmassa aineistossa on 192 tapausta ja uudemmassa 179 tapausta. Kaikista vaihtelullisista omistusmuodoista monikon I persoonan tapauksia on kolmanneksi eniten, 15,8 prosenttia. Vaikka Heikki Paunonen ei olekaan Helsingin puhekielen seuruututkimuksessaan tarkastellut monikollisia omistusmuotoja, on hän kuitenkin laskenut niiden lukumäärät. Tällöin mon. I persoonan muotojen osuudeksi on hänen aineistossaan tullut 18,0 prosenttia. (Paunonen 1995a: 504.)

Monikon I persoonan omistusmuodot voidaan jakaa seuraavaan kolmeen omistusmuototyyppiin:

- A) *meidän kirjamme*
- B) *kirjamme*
- C) *meidän kirja*

Vanhassa hämäläismurteessa on monikon omistusmuodoissa ollut käytössä kaksi eri persoonapronominien genetiivimuotojen sarjaa. Tästä mainitsee Artturi Kannisto (1902) seuraavasti:

"Monikon genetiivimuotoja persoonapronomineilla on kaksi, *meitin*, *teitin*, *heitin*, jotka tarkoittavat persoonallista omistusta, ja *meilän*, *teilän*, *heilän* (resp. *meirän* j. n. e.), jotka tarkoittavat persoonan perhettä, asuntopaikkaa. Substantiivien ohessa, joilla määräyksenä on *meilän*, *teilän*, *heilän* (resp. *meirän* j. n. e.) yllä mainitussa merkityksessä, ei käytetä suffiksia." (Mas. 163.)

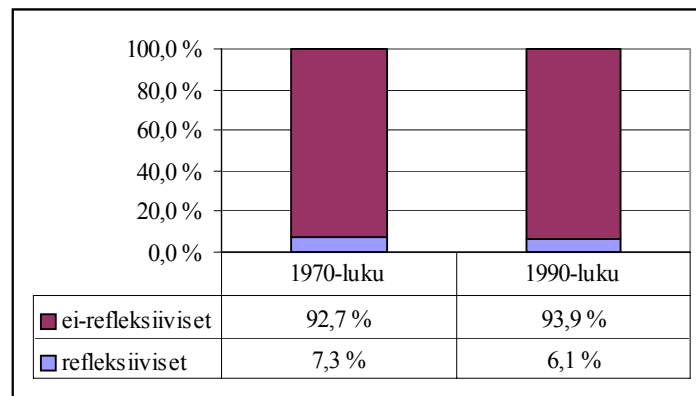
Omistettavan laadusta on siis riippunut, kumman pronominisarjan edustaja ilmaukseen on tullut ja onko omistusmuoto ollut suffiksillinen. Samasta pronominisarjojen käyttöerosta mainitsee Nurmijärven murrekirjassa Terho Itkonen (1989: 355). Omistusliitteen puuttuminen perhettä ja asuinpaikkaa merkitsevistä ilmauksista on kuitenkin ollut

tyypillistä suomen murteille myös laajemmin, joten sitä ei voida sanoa yksinomaan hämäläiseksi piirteeksi (Ikola 1992: 193).

Perhettä ja asuinpaikkaa merkitsevä monikon I persoonan sanasto onkin tämän vuoksi erityisen kiinnostava tarkastelukohde. Käsitelen tätä sanastoa erikseen vaihtelullisten omistusmuotojen leksikaalis-semantic- tarkastelun yhteydessä, luvussa 4.3.3. En kuitenkaan tee tarkastelussani eroa edellä mainittujen pronominisarjojen välille, vaan käsittelen kaikki Tampereen puhekielessä esiintyvät mon. I persoonan pronominin variantit (kuten *meidän*, *meirän* ja *meidän*) yhtenä *meidän*-ryhmänä.

Refleksiivisyysluokittain ryhmiteltynä aineiston monikon I persoonan omistusmuodot jakautuvat kuvion 4 mukaisesti:

KUVIO 4. Monikon I persoonan refleksiivisten ja ei-refleksiivisten omistusmuotojen suhde eri vuosikymmenten aineistossa.

Kuvio osoittaa, että kummallakin vuosikymmenellä ei-refleksiiviset omistusmuodot ovat ehdottomana enemmistönä; refleksiivisten tapausten osuus jää varsin vähäiseksi. Jos tulosta verrataan luvussa 3.2.1 esitettyyn yks. I persoonan muotojen refleksiivisyysjakaumaan, huomataan, että ei-refleksiivisten tapausten osuus on mon. I persoonassa vieläkin suurempi.

3.4.2. Aineiston tarkastelu

3.4.2.1. Refleksiiviset muodot

Monikon I persoonan refleksiiviä omistusmuotoja on aineistossa yhteensä 25 esiintymää. Niistä 14 on vanhemmassa ja 11 uudemmassa aineistossa. Seuraavat esimerkit havainnollistavat näitä muotoja:

- (26) *no kum meill_oli, niij_kum meill_oli noi messit missä me vietettiin vapaa,aikaamme* (IIIM3a, 1990-luku)
- (27) *mes saatiij kerram p_äh_ämme että mev varastetaas se, se kurpitsa* (IIIM2d, 1970-luku)
- (28) *me oomme antaneet sen meid_äm pojam perheen käyt_öön* (IN2e, 1990-luku)

Silva Kiuru (1996: 88) on murrenäytteissä esiintyviä omistusmuotoja tarkastellessaan havainnut, että monikon I persoonan muodoissa omistusliitteelliset tapaukset ovat kaiken kaikkiaan huomattavan vähäisiä sekä itä- että länsimurteissa. Hän kuitenkin mainitsee myös sellaisia refleksiivisiä mon. I persoonan muotoja, joissa omistusmuoto edustaa tyyppiä *kirjamme*. Näissä tapauksissa persoonapronominin genetiivi puuttuu, koska tekijää ei ole tarpeen tähdentää. (Mas. 90.) Onkin kiintoisaa selvittää, millainen tilanne on tässä tutkimuksessa: kuinka yleisiä suffiksilliset muodot ovat aineiston refleksiivisissä tapauksissa. Tämä selviää taulukoista 12 ja 13.

TAULUKKO 12. Vanhojen puhujien mon. I persoonan refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>meid_än kirjamme</i>			1	20,0	1
B) <i>kirjamme</i>	7	70,0	3	60,0	10
C) <i>meid_än kirja</i>	3	30,0	1	20,0	4
Yhteensä	10	100 %	5	100 %	15

TAULUKKO 13. Nuorten puhujien mon. I persoonan refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>meidän kirjamme</i>					
B) <i>kirjamme</i>	3	75,0	4	66,7	7
C) <i>meidän kirja</i>	1	25,0	2	33,4	3
Yhteensä	4	100 %	6	100 %	10

Vanhojen ryhmän yleisimmin käyttämä refleksiivinen omistusmuoto-variantti on kummallakin vuosikymmenellä tyyppi *kirjamme*. Sen lisäksi heillä esiintyy *meidän kirja* -varianttia ja 1990-luvun aineistossa jopa yksittäinen *meidän kirjamme* -tapaus. Huomattavaa on kuitenkin, että tyyppien frekvenssit ovat hyvin pieniä. Myös nuorten ryhmä käyttää refleksiivisissä tapauksissa eniten *kirjamme*-tyyppiä. Toinen variantti, jota heillä esiintyy, on *meidän kirja*. Tosin frekvenssit ovat nuorilla vielä pienempiä kuin vanhojen ryhmällä.

3.4.2.2. Ei-refleksiiviset muodot

Monikon I persoonan ei-refleksiivisiä omistusmuotoja on aineistossa yhteensä 346 esiintymän verran. Näistä 178 tapausta löytyy vanhemmasta ja 164 tapausta uudemmmasta aineistosta. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä näistä muodoista:

- (29) *meiän äiti on kyllä aika paljon tehny meijäm puåles-ta yleensäk kaikki asiat* (IN3e, 1970-luku)
- (30) *kum meirån tyttåret meni, ilmottautuum meirån tyttårill on nås neljå päiväå ikåeroo* (IIIM2a, 1990-luku)
- (31) *ja meijån terassilta on nyt tota sellanej kolkytviis met-riå rantaan* (IM3a, 1990-luku)

Edellä havaittiin, että omistusliitteetön *meidän kirja* -tyyppi on käytössä monikon I persoonan refleksiivisissä tapauksissa *kirjamme*-tyypin ohella. Todella kiinnostava kysymys onkin, minkälaiselta tilanne näyttää ei-refleksiivisten muotojen kohdalla. Voisi nimittäin

olettaa, että *meidän kirja* -tyypin asema on niissä vielä vankempi. Vastaus tähän saadaan taulukoista 14 ja 15.

TAULUKKO 14. Vanhojen puhujien mon. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>meidän kirjamme</i>	4	4,0	3	3,1	7
B) <i>kirjamme</i>	1	1,0			1
C) <i>meidän kirja</i>	95	95,0	94	96,9	189
Yhteensä	100	100 %	97	100 %	197

Taulukosta 14 selviää, että vanhojen ryhmän puhujien ei-refleksiivisissä muodoissa omistusliitteettömyys on lähestulkoon yksinomaista: sekä uudemmassa että vanhemmassa aineistossa *meidän kirja* -tyypin tapausten osuus lähentelee 100:aa prosenttia.

TAULUKKO 15. Nuorten puhujien mon. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>meidän kirjamme</i>					
B) <i>kirjamme</i>			1	1,4	1
C) <i>meidän kirja</i>	78	100,0	70	98,6	148
Yhteensä	78	100 %	71	100 %	149

Taulukko 15 kertoo puolestaan, että nuorilla puhujilla *meidän kirja* -tyyppi on vieläkin vahvemmassa asemassa. Ainoa muu omistusmuoto, jota heillä ei-refleksiivisessä käytössä esiintyy, on *kirjamme*-tyypin yksittäistapaus 1990-luvun aineistossa:

(32) *että se [hän] on kans lajissamme kivi hullu* (IN3b, 1990-luku)

Esimerkin 32 muoto *lajissamme* voidaan myös tulkita eräänlaiseksi kiteytyneeksi ilmaukseksi. Koska kuitenkin tämä ilmaus ei ole leksi-kaalistunut pelkästään mon. I persoonan muotoon vaan se voi vaihdella eri persoonissa (esim. *lajissani*, *lajissaan*), olen ottanut sen tutkimukseen mukaan. (Ks. tutkittavien muotojen rajausperusteita luvussa 2.1.2.3.)

Silva Kiurun (1996: 91) mukaan possessiivisuffiksien harvinaisuus hänen tutkimiansa murrenäytteiden monikon I persoonan omistusmuodoissa selittyy ennen kaikkea seuraavasti: sellaisia konteksteja, joissa puhujan täytyisi käyttää persoonaa ilmaisevaa *meitin*-pronominia, on huomattavasti vähemmän kuin yhteisölliseen omistamiseen viittaavan *meidän* (*meirän*, *meidän*) -pronominin käyttötartetta. Onko tilanne sama tämän tutkimuksen aineistossa? Tähän kysymykseen etsitään vastausta luvussa 4.3.3, kun tarkastellaan mon. I persoonan perheeseen ja asuinpaikkaan liittyvää sanastoa.

3.5. Monikon III persoonan omistusmuodot

3.5.1. Aluksi

Monikon III persoonan omistusmuotojen frekvenssi on aineiston vaihtelullisista muodoista pienin: vain 273 tapauksen verran eli 11,7 prosenttia aineistosta. Näistä esiintymistä 102 on vanhemmassa ja 171 uudemmassa aineistossa. Myös Helsingin puhekielen aineistossa mon. III persoonan tapausten määrä – vaikkei niitä tutkimuksessa tarkasteltukaan – oli 12,0 prosenttia kaikista omistusmuodoista (Paunonen 1995a: 504).

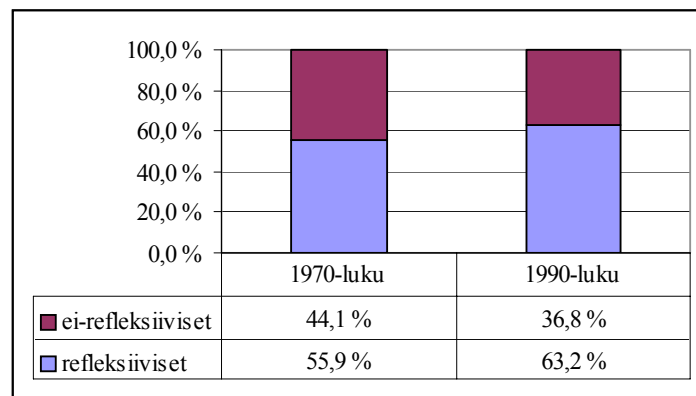
Tampereen puhekielen monikon III persoonan muodot voidaan jakaa seuraavaan neljään omistusmuototyyppiin:

- A) *heidän kirjansa*
- B) *kirjansa*
- C) *heidän kirja*
- D) *niiden kirja*

Näiden tyyppien tausta on samanlainen kuin luvussa 3.3.1 esiteltyjen yks. III persoonan omistusmuototyyppien: Tyypit A ja B ovat lähtöisin sekä kirjakielestä että murteista, ja tyyppi D on ainoastaan murrepohjainen. C-tyypin (*heidän kirja*) tausta osoittautuu puolestaan pulmalliseksi samoin kuin *hänen kirja* -tyypin. Tyyppien *heidän kirjansa* ja *niiden kirja* kohdalla on muistettava lisäksi mon. III persoonan pronomien *he* ja *ne* välinen, määräehdoin esiintyvä vaihtelu, joka vertautuu luvussa 3.3.1 mainittuun *hän*- ja *se*-pronomien vaihteluun. (Paunonen 1995b [1982]: 206.)

Refleksiivisyysluokkien perusteella ryhmiteltynä aineiston mon. III persoonan muodot jakautuvat kuvion 5 mukaisesti:

KUVIO 5. Monikon III persoonan refleksiivisten ja ei-refleksiivisten omistusmuotojen suhde eri vuosikymmenten aineistossa.

Kuvio paljastaa, että monikon III persoonan muodoissa refleksiiviset tapaukset ovat enemmistönä. Tämä omistusmuotoryhmä muistuttaakin refleksiivisyysjakaumaltaan yks. III persoonan muotoja; myös niissä refleksiiviset tapaukset olivat valta-asemassa. Mutta kun yksikön III persoonassa refleksiivisten muotojen yhteenlaskettu osuus oli noin 75 prosenttia, niin monikossa vastaava osuus jää nyt 60 prosenttiin.

Joka tapauksessa aineiston I ja III persoonan omistusmuotojen refleksiivisyysjakaumassa näkyy mielenkiintoinen ero sekä yksikössä että monikossa: ensimmäisen persoonan muodoissa valta-asemassa ovat ei-refleksiiviset tapaukset ja kolmannen persoonan muodoissa

puolestaan refleksiiviset. Tätä seikkaa tarkastellaan lisää päätelmäluvussa 7 (alaluvussa 7.2.2.1).

3.5.2. Aineiston tarkastelu

3.5.2.1. Refleksiiviset muodot

Monikon kolmannen persoonan refleksiivisiä omistusmuotoja löytyy aineistosta 165 esiintymää. Niistä 57 on vanhemmassa ja 108 uudemmassa aineistossa. Seuraavassa mainitaan muutamia esimerkkejä näistä tapauksista:

- (33) *toisek kävi jo kastamassa, **turkkinsa** heti kuj jäät lähti* (IIIM3c, 1970-luku)
- (34) *mihkä ne potilaat häipyvät kesälomalles **sairauksien-sak** kanssa ei y- yhtääm mihinkää* (IN3e, 1990-luku)
- (35) *mutt_eihän tamperelaiset nyn niij kovin, kovin erilais-ta suomea puhuk ku, ku helsijkiläiset, ohan niilläkin ne **slanjinsa*** (IM2b, 1970-luku)

Luvussa 3.3.2.1 kävi ilmi, että yksikön III persoonan refleksiivisissä omistusmuodoissa *kirjansa*-tyyppi on säilyttänyt asemansa; *sen kirja*-tyyppi ei ole päässyt yleistymään. Onkin kiintoisaa, onko tilanne vastaavanlainen myös monikon III persoonan muodoissa. Tämä selviää seuraavista taulukoista 16 ja 17.

TAULUKKO 16. Vanhojen puhujien mon. III persoonan refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>heidän kirjansa</i>					
B) <i>kirjansa</i>	33	100,0	68	100,0	101
C) <i>heidän kirja</i>					
D) <i>niiden kirja</i>					
Yhteensä	33	100 %	68	100 %	101

TAULUKKO 17. Nuorten puhujien mon. III persoonan refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>heidän kirjansa</i>					
B) <i>kirjansa</i>	24	100,0	39	97,5	63
C) <i>heidän kirja</i>					
D) <i>niiden kirja</i>			1	2,5	1
Yhteensä	24	100 %	40	100 %	64

Taulukko 16 osoittaa, että vanhoilla informanteilla tyyppi *kirjansa* on täysin yksinomainen kummallakin vuosikymmenellä. Taulukosta 17 puolestaan ilmenee, että nuorilla puhujilla asianlaita on miltei samoin: *kirjansa*-tyypin ylivaltaa vastustaa vain yksittäinen *niiden kirja*-tyypin tapaus 1990-luvun aineistossa:

- (36) *ne laittaa semmosta niinkun **niitten perinteisiä ruokia***
(IIIM3c, 1990-luku)

Voidaankin todeta, että monikon III persoonan refleksiiviset omistusmuodot ovat pysyneet erittäin vakaina vuosikymmenten välillä.

3.5.2.2. Ei-refleksiiviset muodot

Tutkielman aineisto sisältää yhteensä 108 monikon kolmannen persoonan ei-refleksiivistä omistusmuotoa, joista 1970-luvun aineistossa on 45 esiintymää ja 1990-luvun aineistossa 63 esiintymää. Seuraavat esimerkit havainnollistavat näitä muotoja:

- (37) *ja sittem me ollaa mielellämme syöty paikallisia ruokia käyty syömässä sitten **heirän ruokapaikoissaan*** (IM2a, 1990-luku)
- (38) *em mää ymmärrä että onko se **niitten tuttavapiiri** sittet tämmöstä, nykyää* (IN2f, 1990-luku)
- (39) *sinnep pihan toiselle pualelle mistä oli, talon omistajapari, kualluj ja **heidäl lapset** asu muualla* (IM2d, 1970-luku)

Yksikön III persoonan ei-refleksiivisiä omistusmuotoja tarkasteltaessa havaittiin, että vanhat puhujat olivat siirtyneet puhekielisempään ja nuoret kirjakielisempään suuntaan. Seuraavat taulukot 18 ja 19 kertovat, onko vastaavanlaista kehitystä tapahtunut myös monikossa.

TAULUKKO 18. Vanhojen puhujien mon. III persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>heidän kirjansa</i>	5	25,0	16	42,1	21
B) <i>kirjansa</i>			1	2,6	1
C) <i>heidän kirja</i>	4	20,0	2	5,3	6
D) <i>niiden kirja</i>	11	55,0	19	50,0	30
Yhteensä	20	100 %	38	100 %	58

TAULUKKO 19. Nuorten puhujien mon. III persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>heidän kirjansa</i>	1	4,0	5	20,0	6
B) <i>kirjansa</i>					
C) <i>heidän kirja</i>	1	4,0			1
D) <i>niiden kirja</i>	23	92,0	20	80,0	43
Yhteensä	25	100 %	25	100 %	50

Taulukosta 18 nähdään, että vanhojen ryhmällä kehitys ei monikon III persoonan ei-refleksiivissä muodoissa olekaan kulkenut samaan suuntaan kuin yksikössä. Vanhat puhujat eivät siis ole puhekielistyneet vaan päinvastoin: heidän omistusmuotonsa ovat muuttuneet yleiskielisemmiksi. Erityisesti tämä muutos näkyy *heidän kirjansa* -tyypissä, jonka osuus on 1990-luvulle tultaessa kasvanut noin 17 prosenttiyksikköä. Osuuden pienenemisen kohteeksi ovat sen sijaan joutuneet tyypit *heidän kirja* ja *niiden kirja*. Kirja- ja puhekielen välimuotoa

edustava *heidän kirja* -tyyppi on menettänyt osuuttaan lähes 15 prosenttiyksikköä ja puhekielinen *niiden kirja* -variantti 5 prosenttiyksikön verran.

Taulukko 19 puolestaan osoittaa, että kirjakielistyminen, joka oli havaittavissa jo yksikön III persoonassa, on nuorilla informanteilla jatkunut myös monikon muodoissa. Heillä *heidän kirjansa* -tyyppi on lisännyt osuuttaan uudemmassa aineistossa 16 prosenttiyksikön verran, kun taas *niiden kirja* -variantin käyttö on vähentynyt 12 prosenttiyksikköä.

3.5.3. Monikon III persoonan muotojen määrästä

On huomionarvoista, että monikon III persoonan omistusmuotojen frekvenssi on kasvanut vuosikymmenten välillä melkoisesti; näin on tapahtunut erityisesti vanhojen ryhmällä. Kun 1970-luvun aineistossa ei-refleksiivisten muotojen määrä oli vanhoilla puhujilla 20, oli se 1990-luvulla jo 38. Vielä huomattavampaa tämä lisäys on ollut refleksiivisissä muodoissa, joiden frekvenssi on enemmän kuin kaksinkertaistunut 1990-luvulle siirryttäessä (33 tapauksesta 68:aan). Mutta millaiselta tämä lisäys näyttää, kun sitä tarkastellaan idiolektikohtaisesti: ovatko muodot lisääntyneet kaikilla puhujilla, vai onko lisäys vain muutaman informantin aikaansaannosta? Vastaus saadaan taulukosta 20.

TAULUKKO 20. Mon. III persoonan refleksiivisten ja ei-refleksiivisten omistusmuotojen haastattelukohtaiset frekvenssit vanhojen ryhmän informanteilla 1970- ja 1990-luvun aineistossa. Muutos-sarake kertoo, kuinka monen tapauksen verran määrä on lisääntynyt (+) tai vähentynyt (-).

Inform.	Refleksiivisten f			Ei-refleksiivisten f		
	1970	1990	Muutos	1970	1990	Muutos
IM2a	1	12	+ 11	1	2	+ 1
IM2b	5	–	– 5	–	1	+ 1
IM2c	2	6	+ 4	–	4	+ 4
IM2d	–	3	+ 3	6	2	– 4
IM2e	4	4	0	–	2	+ 2
IM2f	1	2	+ 1	1	2	+ 1
IIM2a	1	3	+ 2	–	–	0
IIM2b	2	4	+ 2	1	2	+ 1
IIM2d	1	2	+ 1	3	3	0
IIM2e	1	1	0	–	1	+ 1
IIM2f	1	2	+ 1	2	1	– 1
IN2a	4	6	+ 2	2	3	+ 1
IN2b	2	1	– 1	1	4	+ 3
IN2d	3	1	– 2	–	5	+ 5
IN2e	–	5	+ 5	–	4	+ 4
IN2f	2	2	0	1	1	0
IIN2a	2	9	+ 7	–	1	+ 1
IIN2c	1	2	+ 1	2	–	– 2
IIN2e	–	3	+ 3	–	–	0
Yht.	33	68	+ 35	20	38	+ 18

Taulukosta näkyy, että huomattavan monen vanhojen ryhmän informantin omistusmuotomäärä on lisääntynyt 1970-luvulta 1990-luvulle siirryttäessä. Refleksiivisten muotojen frekvenssi on kasvanut yhteensä 13 puhujalla ja ei-refleksiivisten frekvenssi yhteensä 12 puhujalla, kun puhujien kokonaismäärä on 19. Refleksiivisissä muodoissa lisäys on ollut suurinta informantilla IM2a, jolla määrä on kasvanut 11 tapauksen verran. Ei-refleksiivisissä muodoissa tapausmäärä on lisääntynyt eniten puhujalla IN2d, jolla kasvua on ollut 5 esiintymää. Voi-

daankin todeta, että monikon III persoonan omistusmuotojen frekvenssi on vanhoilla puhujilla kasvanut kautta koko ryhmän; se ei siis johdu vain muutamasta informantista.

3.6. Kolmannen persoonan omistusliitevariantit *-Vn* ja *-nsA* vaihtelullisissa omistusmuodoissa

3.6.1. Aluksi

Sekä yksikön että monikon kolmannessa persoonassa on käytössä kaksi omistusliitettä: *-nsa/-nsä* ja vokaalinpidennys + *n*. Ensin mainittua suffiksia (*-nsA*) voidaan käyttää aina, mutta toinen (*-Vn*) on mahdollinen vain lyhyeen vokaaliin päättyvissä sijamuodoissa, ei kuitenkaan yksikön nominatiivissa. Kolmannen persoonan possessivisuffiksien välillä ei ole merkityseroa, joten niissä tapauksissa, joissa kumpikin päätte on mahdollinen, ne ovat periaatteessa vapaassa vaihtelussa. Kuitenkin nykysuomessa *-Vn*-päätte on näissä muodoissa huomattavasti yleisempi kuin *-nsA*, joka saattaa vaikuttaa vanhahtavalta tai murteelliselta.¹¹ (Laaksonen – Lieko 1988: 78; Ikola 1991: 73; ISK 2004: 123.)

Vanhoissa hämäläismurteissa *-nsA*- ja *-Vn*-päätteiden käyttö vaihteli pitäjittäin. Esimerkiksi Pertti Virtaranta (1969: 238, 251) havaitsi tutkimuksessaan *-Vn*-variantin olleen Kuhmalahdella ja Pälkäneellä yleisin, kun taas Sääksmäellä vallitsevana oli *-nsA*-variantti; tutkimuksen aineisto kerättiin 1940-luvulla. Teiskon vanhan murteen piirteitä kuvaillessaan Virtaranta (1987: 142–143) toteaa *-Vn*-päätteen olleen "jokseenkin säännöllinen". Artturi Kannisto (1902: 163–170) puolestaan mainitsee läntisen Etelä-Hämeen murretta käsittelevässä teoksessaan esimerkkejä sekä *-Vn*- että *-nsA*-variantin sisältävistä kolmannen persoonan omistusmuodoista; monet näistä *-nsA*-suffiksillisista muodoista ovat nykykielessä vanhahtavia. Kolmannen persoonan possessiivisuffiksien vaihtelua on tarkastellut myös Pirkko Turunen (1980), jonka pro gradu -työ perustuu osittain samaan aineistoon kuin tämä tutkielma. Turusen (mts. 84–85) laskelmien mukaan

¹¹ *-nsA*-varianttia käytetään tyyllillisenä keinona esimerkiksi runokielessä: *Ville ja Valle mökissänsä / elivät olivat yksinänsä* (Kunnas 2002 [1956]: 47).

niissä hänen aineistonsa tapauksissa, joissa *-Vn* ja *-nsA* olivat vapaassa vaihtelussa, *-Vn*-variantti oli yleisempi; sen osuus oli noin 81 prosenttia.

Onkin kiinnostavaa selvittää, mikä on III persoonan omistusliitevarianttien suhde tämän tutkimuksen aineistossa. Seuraavassa käsitelen omistusliitejakaumaa aineiston vaihtelullisissa omistusmuodoissa ja myöhemmin, luvussa 5.4, otan tarkasteltavaksi III persoonan omistusliitteen sisältävät adverbis ja verbien nominaalimuodot.

3.6.2. Aineiston tarkastelu

Olen poiminut aineistosta kaikki ne yksikön ja monikon kolmannen persoonan vaihtelulliset omistusmuodot, joissa *-Vn-* ja *-nsA-*suffiksit ovat vapaassa vaihtelussa. Mukana ovat sekä yksikölliset että monikolliset muodot. En ole myöskään tehnyt eroa refleksiivisyydeltään erilaisten tapausten välille, koska sillä ei ole tämän tarkastelun kannalta merkitystä.

Tapauksia, joissa kumpikin suffiksivariantti on mahdollinen, löytyy aineistosta kaikkiaan 306. Näistä 123 esiintyy vanhemmassa aineistossa ja 183 uudemmassa. *-nsA-*variantin osuus tapauksista on 1970-luvulla 25,1 prosenttia ja 1990-luvulla 25,2 prosenttia. Koko aineistosta laskettuna *-nsA:n* osuudeksi tulee 25,2 prosenttia. Oheiset taulukot 21 ja 22 esittävät *-Vn-* ja *-nsA-*omistusliitteiden jakauman eri sukupuo- lia edustavilla nuorilla ja vanhoilla puhujilla kummallakin vuosikymmenellä.

TAULUKKO 21. Vanhojen naisten ja miesten III persoonan omistusliitevarianttien *-Vn* ja *-nsA* jakauma vaihtelullisissa omistusmuodoissa 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku				Yht.	1990-luku				Yht.
	Naiset		Miehet			Naiset		Miehet		
	f	%	f	%		f	%	f	%	
<i>-Vn</i>	22	59,5	42	75,0	64	33	58,9	52	77,6	85
<i>-nsA</i>	15	40,5	14	25,0	29	23	41,1	15	22,4	38
Yht.	37	100 %	56	100 %	93	56	100 %	67	100 %	123

TAULUKKO 22. Nuorten naisten ja miesten III persoonan omistusliitevarianttien *-Vn* ja *-nsA* jakauma vaihtelullisissa omistusmuodoissa 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku				Yht.	1990-luku				Yht.
	Naiset		Miehet			Naiset		Miehet		
	f	%	f	%		f	%	f	%	
<i>-Vn</i>	16	94,1	12	92,3	28	33	86,8	19	86,4	52
<i>-nsA</i>	1	5,9	1	7,7	2	5	13,2	3	13,6	8
Yht.	17	100 %	13	100 %	30	38	100 %	22	100 %	60

Taulukoista nähdään, että eniten *-nsA*-päätettä esiintyy vanhojen ryhmän naisilla 1990-luvun aineistossa, 41,1 prosenttia. Myös 1970-luvulla vanhat naiset suosivat tätä varianttia eniten, 40,5 prosentin verran. Vähiten *-nsA*-varianttia puolestaan käyttävät molemmilla vuosikymmenillä nuorten ryhmän naiset: vanhemmassa aineistossa 5,9 prosenttia ja uudemmassa 13,2 prosenttia. Eri ryhmien sisällä on kuitenkin suurta vaihtelua. On informanteja, jotka eivät käytä *-nsA*-varianttia ollenkaan, ja informanteja, joilla se esiintyy yksinomaisten. Onkin puhujaryhmiä, joissa ryhmän kaikki *-nsA*-variantit ovat peräisin yhdeltä ainoalta informantilta. Tämän vuoksi aineistoa tarkastellaan seuraavaksi puhujakohtaisesti.

TAULUKKO 23. III persoonan suffiksivarianttien frekvenssi vaihteellisissa omistusmuodoissa niillä informanteilla, joilla *-nsA*-varianttia esiintyy joko 1970-luvun tai 1990-luvun haastatteluissa taikka molemmissa. Tapaukset, jolloin *-nsA*-suffiksia esiintyy enemmän kuin *-Vn*-suffiksia, on lihavoitu.

Informantti	1970-luku		1990-luku	
	<i>-Vn</i>	<i>-nsA</i>	<i>-Vn</i>	<i>-nsA</i>
IM2b	3	–	1	1
IM2c	6	6	7	2
IM2e	3	4	–	5
IIIM2b	–	4	3	6
IIIM2d	9	–	4	1
IN2a	2	7	–	9
IN2d	4	1	–	5
IN2f	5	1	1	4
IIIN2a	1	4	5	4
IIIN2c	4	2	2	1
IM3e	–	1	3	3
IN3b	–	–	2	2
IN3e	6	1	3	2
IIIN3c	5	–	11	1
Yhteensä	48	31	42	46

Taulukossa 23 on mainittu kaikki ne informantit, jotka käyttävät *-nsA*-suffiksia jommallakummalla tai kummallakin vuosikymmenellä. Kuten taulukosta huomataan, tällaisia informanteja on yhteensä 14 eli noin puolet aineiston kaikista puhujista. Heistä 10 kuuluu vanhojen ryhmään ja 4 edustaa nuoria puhujia. Informanteista 10 käyttää *-nsA*-varianttia kummallakin vuosikymmenellä ja 4 jommallakummalla. Puhujista 5 on sellaisia, jotka käyttävät *-nsA*-suffiksia yksinomaisten joko 1970- tai 1990-luvulla, mutta kenelläkään se ei ole ainoana varianttina molemmilla vuosikymmenillä. Sellaisia informanteja, joilla *-nsA*-suffiksia esiintyy enemmän kuin *-Vn*-varianttia, löytyy aineistosta 7.

-nsA- ja *-Vn-*varianttien esiintymistä tarkasteltaessa olennainen kysymys on myös se, millaisissa lekseemeissä *-nsA-*suffiksi esiintyy vapaassa vaihtelussa ollessaan. Onko aineistossa havaittavissa esimerkiksi sellaista tendenssiä, että *-nsA* on kiteytynyt tiettyjen lekseemien yhteyteen ja että tällaiset tapaukset muodostavat merkittävän osan kaikista *-nsA-*tapauksista? Tämän seikan tarkastelemiseksi keräsin aineistosta kaikki *-nsA-*omistusliitteen sisältävät yksikön ja monikon III persoonan esiintymät. Tällaisia tapauksia löytyi kaikkiaan 77, joista 71 oli eri lekseemejä. Niissäkin tapauksissa, joissa kyseessä oli sama lekseemi, se esiintyi vain kaksi kertaa. Tällaisia kahdesti esiintyviä lekseemejä olivat seuraavat: *hyväksensä, kättänsä, paikallensa, puoliansa, päällensä* ja *päättänsä*. Voidaankin todeta, että *-nsA-*suffiksi ei tämän tutkimuksen vaihtelullisissa omistusmuodoissa ole kiteytynyt tiettyihin lekseemeihin.

3.7. Kolmannen persoonan omistusliitteen ei-refleksiivinen käyttö

3.7.1. Aluksi

Luvussa 2.2.2 käsiteltiin kolmannen persoonan omistusmuotojen viittaussuhteita kirjakielessä ja murteissa. Tällöin mainittiin myös III persoonan possessiivisuffiksin (*kirjansa-*tyypin) yleiskielestä poikkeavasta ei-refleksiivisestä käyttötavasta; esimerkkinä tästä oli lause *Akka lähti pois, kun miehensä tuli kotiin* (Setälä 1922: 81, 1942: 87). Vaikka tätä tyyppiä ei olekaan hyväksytty kirjakieleen, se tuntuu kuitenkin olevan varsin yleinen esimerkiksi lehtiteksteissä. Seuraavassa luetteleen sanoma- ja aikakauslehdistä poimimiani esimerkkejä, jotka edustavat tätä ilmaustyyppiä:

- (40) *Don ja vaimonsa Ann ottavat rennosti rankan työpäivän jälkeen.* (Aku Ankka 10.2.1999)
- (41) *Jani Roivainen ja tyttärensä Neea, jolle äiti on kuva albumissa.* (Suomen Kuvalehti 9.1.2001)
- (42) *Hallinto-oikeus totesi, että rakennuslupapäätöksen kumoamista vaatineilla ei ole valitusoikeutta, koska omis-*

tamansa kiinteistöt eivät rajoitu aiottuun rakennuspaikkaan. (AL 10.8.2001)

- (43) *Hemmo* [koira] pitää silmällä, että uskollinen **ystäväsä** Matti Polvela saa hoidettua lastin kunnialla kyytiin. (AL/Moro 29.8.2002)
- (44) *Eija ja veljensä Pertti* viettivät ylioppilasjuhlia samana vuonna. (Me Naiset 33/2003)
- (45) *Virkkula ja kaverinsa Eljas Myllyluoto* arvasivat käryn käyvän, kun he kaarsivat Ristinarkun Shellin pihalta Sammonvaltatielle. (AL 25.8.2004)
- (46) *Duetto ja naapurinsa Kukkaikkuna* pysyvät yhdessä myös uudessa liiketilassa. (AL 5.1.2005)

Esimerkeissä 40–46 kolmannen persoonan omistusliitettä käytetään kahdella tavalla yleiskielestä poikkeavasti: suffiksi viittaa joko samassa lauseessa esiintyvään toiseen, samanarvoiseen lauseenjäseneen (esimerkit 40, 41, 44, 45 ja 46) tai sitten se viittaa lauseen ulkopuolelle, edelliseen lauseeseen, kuten esimerkeissä 42 ja 43 (Palander 1998: 529, 1999: 20). Esko Koivusalo (1984) ja Marjatta Palander (1998: 539) ovat kuitenkin huomauttaneet, että ensiksi mainittu, *Minna ja miehensä* -tyyppinen rinnastus, on murteissa harvinainen. Sen sijaan jälkimmäinen, yli lauserajan viittävä käyttötapa (*Äitinsä tuli kotiin*) on Suomen murteissa laajalti käytössä. Erityisen vahva tällaisen viittaus-tyyppin asema on ollut hämäläismurteissa. (Kannisto 1902: 164–165; Lindén 1959: 301–303; Palander 1998: 533–538.) Tämän vuoksi on erityisen kiintoisaa tarkastella, löytyykö tämän tutkielman aineistosta mainituntyyppisiä esiintymiä, ja jos löytyy, millaisia ne ovat.

3.7.2. Aineiston tarkastelu

Kolmannen persoonan omistusliitteen (*kirjansa*-tyypin) ei-refleksiivistä käyttöä esiintyy myös tämän tutkimuksen aineistossa, tosin marginaalisena. Kaikkiaan aineistosta on löydettävissä yhteensä kuusi tähän tyyppiin kuuluvaa tapausta, joten niiden osuus kaikista kolmannen persoonan ei-refleksiivisistä omistusmuodoista on vain 4,3 prosenttia. Esittelen nämä tapaukset seuraavassa:

- (47) *mä en tiedäm mistä hän on sen saanu isänsä on hyvä käsistään* (IIN3d, 1990-luku)
- (48) *ja mull oli semmonen N.N.¹² Tampereella. rouvansak- kim piti mutta hänkin on kyllä kuallu* (IIM2b, 1970-luku)
- (49) *mutta jos se sanotaan [koiralle] silloin täytyy äänensämm [koiran ohjaajan ääni] mennäk kimeeks* (IIM2b, 1970-luku)
- (50) *mm, tekijänsä, ku- lu-, Jumala on ihmisen tekijä, ni hän niinkun, sittel loppujel lopuks tästä määrää kunkin kohtalosta* (IIN2a, 1970-luku)
- (51) *poikani nuo- nuorempi lapsi on naimisissa siis ja hänellä on yksi tytär joka elokuussa täyttää kolmev vuotta ja, ja, isänsä hoiti häntä ensinnä kun hänellä ei ollut työpaikkaa* (IN2b, 1990-luku)
- (52) *ja näitten, näitem Masai, neekereitten, tavaroita mitä mitä heillä oli kaikkia keihäitä ja kilpiä ja sen sellasta, – – se vanha sotaisa perinteensä haluttiin tuoda esillej ja* (IM2a, 1990-luku)

Esiintymistä puolet, siis kolme, on 1970-luvun aineistosta ja toiset kolme 1990-luvulta. Informanteista, joilla näitä muotoja esiintyy, on yhdellä puhujalla kaksi esiintymää, mutta muilla neljällä vain yksi tapaus. Naisia on informanteista kolme ja miehiä kaksi: yksi naisista kuuluu nuorten ikäryhmään, kun taas kaikki muut edustavat vanhoja puhujia. On myös tärkeää huomata, että kaikki löydetyt tapaukset viittaavat lauseen ulkopuolelle; aineistossa ei siis esiinny lehtikielelle ominaista, lauseensisäisesti viittaavaa *Minna ja miehensä* -tyyppiä. Tapauksista viisi viittaa joko edeltävään lauseeseen tai virkkeeseen, mutta yhdessä tapauksessa viittauskohde on poikkeuksellisesti lauseen jäljessä (esimerkki 50).

Marjatta Palander (1998) on tutkimuksessaan todennut, että III persoonan ei-refleksiivinen possessivisuffiksi on murteissa varsin yleinen sellaisissa tapauksissa, joissa se on liittynäänä perheenjäsenyyttä tai sukulaisuutta ilmaisevaan sanaan. Lisäksi se esiintyy tavallisimmin sanassa, joka toimii lauseen subjektina. Kolmas ei-refleksiivisen suffiksin tyypillinen piirre on, että se viittaa lähes aina henkilöön. Merkit-

¹² Informantin mainitseman henkilön nimi on poistettu.

tävää on kuitenkin se, että hämäläismurteiden alueella itsenäisen III persoonan omistusliitteen käyttö on laajentunut kaikissa edellä mainituissa piirteissä: se on levinnyt sukulaistermeistä muuhunkin sanastoon, subjektista toisiin lauseenjäseniin ja lisäksi viittauskohteeltan henkilötarkoitteisista myös muihin kohteisiin. (Mas. 533–537.) Näkyykö tämä hämäläismurteinen tendenssi myös Tampereen puhekielen aineistossa?

Edellä mainituissa esimerkeissä 47–52 on kolme perhe- tai sukulaissanaa, kaksi kertaa *isä* ja kerran *rouva*. Muut sanat, joihin suffiksi on liittynyt, ovat aivan toisentyypisiä: *perinne*, *tekijä* ja *ääni*. Subjektina omistusliitteellinen sana esiintyy kolmessa esimerkissä (47, 48 ja 51), ja loppuissa kolmessa se toimii muiden lauseenjäsenten tehtävissä. Viittauskohteita tarkasteltaessa ilmenee, että kaikki suffiksilliset muodot viittaavat henkilötarkoitteisiin sanoihin. Voidaankin todeta, että tämän tutkimuksen aineistossa itsenäisen omistusliitteen käyttö on laajentunut sanastollisesti ja lauseenjäsenten osalta, mutta viittauskohteissa se on säilyttänyt vanhan, yleissuomalaisen murrekannan.

Kun III persoonan ei-refleksiivinen *kirjansa*-tyyppi esiintyy Tampereen puhekielen aineistossa kuusi kertaa, niin Heikki Paunosen (1995a: 516) Helsingin puhekielen aineiston kaikkiaan 96 haastattelusta sitä löytyy ainoastaan yhden esiintymän verran. Palander (1998: 543) toteaa, että tällä piirteellä lienee kaikesta huolimatta maaseudun leima harteillaan.

3.8. Irrallinen genetiivirakenne

3.8.1. Aluksi

Luvuissa 3.2–3.5 käsitellyt yks. I ja III persoonan sekä mon. I ja III persoonan vaihtelulliset omistusmuototyypit voidaan kaikki lukea kuuluviksi ns. välittömiin eli nominaalisiin omistusrakenteisiin. Näissä rakenteissa genetiivimuotoinen omistaja esiintyy välittömästi omistettavan edessä (esim. *minun autoni*). Välillisissä eli verbaalisissa omistusrakenteissa käytetään puolestaan ulkopaikallissijoja, ja niissä omistettava esiintyy irrallaan omistettavasta (esim. *minulla on auto*).

Suomen kielessä elää kuitenkin yhä reliikkinä myös sellainen välillinen omistusrakenne, joissa ulkopaikallissijaisen omistajan tilalla on genetiivi (esimerkiksi *mun on autoni*). (Kangasmaa-Minn 1993: 46; Huumo – Inaba 1997: 27.) Tällaisia tapauksia esiintyy myös tämän tutkimuksen aineistossa. Käytän tällaisista rakenteista seuraavassa Huumon ja Inaban (mas. 28) mukaan nimitystä **irralinen genetiivi(rakenne)**.

3.8.2. Aineiston tarkastelu

Irrallisia genetiivejä esiintyy aineistossa yhteensä 27 kappaletta, ja ne ovat kaikki viittaussuhteiltaan ei-refleksiivisiä. Nämä tapaukset jakautuvat eri persoonittain taulukon 24 mukaisesti:

TAULUKKO 24. Irrallisten genetiivirakenteiden jakautuminen persoonittain 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
Yks. I	10	76,9	12	85,7	22
Yks. III					
Mon. I	2	15,4			2
Mon. III	1	7,7	2	14,3	3
Yhteensä	13	100 %	14	100 %	27

Taulukosta nähdään, että yleisin persoona, jossa irrallista genetiiviä esiintyy, on yksikön I persoona. Monikon I ja III persoonasta tapauksia löytyy muutama, mutta yksikön III persoonassa irrallista genetiiviä ei esiinny lainkaan.

Taulukossa mainitut irralliset genetiivimuodot ovat kaikki mukana myös luvuissa 3.2–3.5 esitetyissä vaihtelullisten omistusmuotojen laskelmissa. En siis ole erottanut niitä aineiston kvantitatiivisessa tarkastelussa omaksi omistusmuototyypikseen, kuten Pirkko Turunen (1980: 45–47) on pro gradu -tutkielmassaan tehnyt. Mielestäni tällaiseen erotteluun ei ole ollut tarvetta, koska muotojen määrä on vähäinen. Myös Turunen (mts. 46) mainitsee, että hänenkin työssään nämä

esiintymät olisi voinut rinnastaa muihin omistusmuototyyppeihin. Haluan kuitenkin käsitellä irrallisia genetiivirakenteita tässä erikseen, koska ne muodostavat varsin mielenkiintoisen ja omalaatuisen rakenneryhmän.

1970-luvun aineistossa irrallisia genetiivejä on 12 kappaletta ja 1990-luvun aineistossa 15 kappaletta; vuosikymmenten välillä ei siten ole merkittävää määrällistä eroa. Seuraavassa taulukossa 25 ovat mainittuina kaikki ne informantit, joilla tätä rakennetta esiintyy, sekä esiintymien haastattelukohtainen määrä.

TAULUKKO 25. Irrallisen genetiivirakenteen frekvenssi niillä informanteilla, joilla rakennetta esiintyy 1970- tai 1990-luvun aineistossa taikka molemmissa.

Informantti	1970-luku	1990-luku	Yhteensä
IM2d	2	2	4
IM2e		1	1
IIM2a	1	1	2
IIM2b	2		2
IIM2e	3	1	4
IN2a		1	1
IN2d	1		1
IIN2a		2	2
IIN2c		1	1
IIN2e		1	1
IM3a	1		1
IIM3c	1		1
IN3b		1	1
IIN3c	1	4	5
Yhteensä	12	15	27

Taulukosta nähdään, että 1970-luvun aineistossa irrallista genetiivirakennetta esiintyy 5:llä vanhan ikäryhmän puhujalla ja 3:lla nuorten ryhmän edustajalla. 1990-luvulla vastaavat määrät ovat 8 ja 2. Vanhemman aineiston informanteista naisia on 2 ja miehiä 6; uudemmassa aineistossa naisia on puolestaan 6 ja miehiä 4. Kaikista puhujista 4

käyttää irrallista genetiiviä molemmilla vuosikymmenillä. Suurin haastattelukohtainen frekvenssi on 4 tapausta (informantilla IIN3c 1990-luvun aineistossa), mutta tavallisempaa on, että yhdessä haastattelussa irrallisia genetiivimuotoja on vain 1 tai 2.

Irrallisia genetiivirakenteita on käytetty myös vanhassa hämäläismurteessa, kuten seuraavat Artturi Kanniston (1902: 163) mainitsemat esimerkit osoittavat:

Meilän on koko väki paljaij jaloi(n).

Meiläm meni plikka markkinoille.

Kanniston esimerkeissä esiintyy *olla*- ja *mennä*-verbiä. Näitä samoja verbejä löytyy myös tämän tutkimuksen aineistosta.

Aineiston yleisin irrallisessa genetiivirakenteessa käytetty verbi on *olla*; se esiintyy kaikkiaan 19 kertaa. Esimerkit 53–55 kuvaavat tämän verbin käyttöä:

(53) *kum mä rupesin autoo ajaaj kaupujjim palaveluksessa nin, meirän oli semmonen, tukikohta justiin tässä (IIIM2e, 1970-luku)*

(54) *mun on suurim piirteij kotoni ollu, kolomensaram metrin, alueella (IM2d, 1990-luku)*

(55) *mun ei ok kyllä, poikanikan ikinä mun aikana vielä kironnu (IIN2c, 1990-luku)*

Muut aineistossa esiintyvät verbit ovat *mennä* (3 kertaa), *kulua* (2), *muistaa* (1) ja *tehdä* (1). Esimerkit 56–59 havainnollistavat näitä tapauksia:

(56) *ja sittek ku ne vanhemmat rupee väisteleej ja tollai niitem menee nii ku oma tanssi,ilta sittep pilalle (IIN3c, 1970-luku)*

(57) *muuj kuluu päiväni vaikka istumalla täällä vaikka kaikep päivää (IIN2a, 1990-luku)*

(58) *kyllä meiräm muistaj koulussa pelas monta, samalta luakalta (IIIM3c, 1970-luku)*

(59) *no viime kesänä ei käyty kut toi ov vähä, toi kaveriki ov vähä sairastellu – – sydävvika, (mut)ta kyllä nyt taas mun tekee jo niim miäle(ni) että kyllä mä joka kesä ooj käyny (IIN2e, 1990-luku)*

Lisäksi aineistossa on yksi esiintymä, jossa genetiivimuotoisen omistajan ja omistettavan välissä ei ole varsinaista verbiä, vaan kieltoverbi *ei*:

(60) *niitten ei nilkat missääv vaiheessa teet tätä näi* (IIN3c, 1990-luku)

Lasken kuitenkin myös tämän tapauksen irrallisen genetiivin tyyppiin kuuluvaksi, koska se on rakenteeltaan niin lähellä varsinaisen verbin sisältäviä muotoja.

Suffiksittomuustendenssin etenemistä tarkasteltaessa olennainen kysymys on, ovatko yksikön I persoonan omistusliitteet säilyneet irrallisen genetiivin esiintymissä eri tavalla kuin muissa yks. I persoonan vaihtelullisissa omistusmuodoissa. Kuten taulukosta 24 huomattiin, on aineistossa kaikkiaan 22 yks. I persoonan irrallista, ei-refleksiivistä genetiivitapausta. Näistä 14 esiintymässä on mukana possessivisuffiksi (ne kuuluvat *mun kirjani* -tyyppiin), mutta 8:sta suffiksi puuttuu (ne ovat *mun kirja* -tyyppiin lukeutuvia). Suffiksittomien muotojen osuus on tällöin 36,4 prosenttia kaikista yks. I persoonan irrallisen genetiivin tapauksista. Muissa vaihtelullisissa omistusmuodoissa vastaava *mun kirja* -tyypin osuus yks. I persoonan ei-refleksiivisistä tapauksista on puolestaan 34,9 prosenttia, kun irrallisen genetiivin esiintymät jätetään laskuista pois. Nämä luvut osoittavat, että yks. I persoonan omistusliitteiden säilymisessä ei irrallisten genetiivirakenteiden ja muiden yks. I persoonan omistusmuotojen välillä ole merkittävää eroa.

3.9. Yhteenveto

3.9.1. Yksikön I ja III persoona

Yksikön I persoonan refleksiivisten omistusmuotojen tarkastelu osoitti, että tyyppi B, *kirjani*, pysyi molemmilla puhujaryhmillä käytännöllisesti katsoen yksinomaisena muototyyppinä sekä 1970- että 1990-luvulla. Näin ollen sitä Helsingin puhekielen tutkimuksessa havaittua tendenssiä, että omistusliitteeton *mun kirja* -tyyppi on alkanut levitä

myös refleksiivisiin tapauksiin, ei ollut havaittavissa Tampereen puhekielessä. Yks. I persoonan ei-refleksiivisissä tapauksissa vanhojen ja nuorten puhujien omistusmuotojakaumat sen sijaan erosivat toisistaan. Vanhojen ryhmällä kummankin vuosikymmenen yleisin omistusmuototyyppi oli *mun kirjani*. 1970-luvun aineistossa toista sijaa hallitsi heillä tyyppi *kirjani*, mutta 1990-luvulle tultaessa sen paikan otti *mun kirja* -tyyppi. Nuorten puhujien yleisimpänä varianttina oli molemmilla vuosikymmenillä puolestaan *mun kirja* -tyyppi, ja toista tilaa piti tyyppi *mun kirjani*.

Kun tutkittiin sitä, miten yhtenäisiä puhujaryhmät olivat omistusliitteettömän *mun kirja* -tyypin käytössä, havaittiin molemmissa ikäryhmissä suurta puhujittaista vaihtelua. Idiolektikohtaisessa tarkastelussa ilmeni lisäksi, että *mun kirja* -tyypin käytössä tapahtuneet muutokset eivät olleet edenneet ryhmien sisällä yhtenäisesti. Vaikka *mun kirja* -tapauksen kokonaismäärä olikin lisääntynyt 1970-luvulta 1990-luvulle siirryttäessä, löytyi joukosta myös puhujia, joiden henkilökohtainen *mun kirja* -tapausmäärä oli pienentynyt.

Yksikön III persoonan refleksiivisiä omistusmuotoja tutkittaessa havaittiin, että kirja- ja kansankielinen *kirjansa*-tyyppi oli säilyttänyt asemansa vahvana sekä 1970- että 1990-luvulla: aineistosta löytyi ainoastaan yksi muun omistusmuototyyppin edustaja, *sen kirja* -tapaus. Ei-refleksiivisissä omistusmuodoissa muutosta oli kuitenkin tapahtunut enemmän. Vanhoilla puhujilla yleisimpänä ei-refleksiivisenä omistusmuototyyppinä oli kummallakin vuosikymmenellä *hänen kirjansa*, mutta sen suhteellinen osuus pieneni 1990-luvulle tultaessa huomattavasti ennen kaikkea *sen kirja* -tyypin kustannuksella. Kun vanhojen ryhmä muuttui täten puhekieliseen suuntaan, niin nuorilla kehitys puolestaan kirjakielistyi: heillä yleiskielisen *hänen kirjansa* -tyypin osuus kasvoi merkittävästi ja *sen kirja* -tyypin pieneni.

3.9.2. Monikon I ja III persoona

Monikon I persoonan refleksiivisten omistusmuotojen osuus aineistosta oli vähäinen, ja sen vuoksi eri omistusmuototyyppien frekvenssit jäivät hyvin pieniksi. Tarkastelu osoitti, että niin vanhoilla kuin nuo-

rilla puhujilla yleisin refleksiivinen omistusmuototyyppi oli molemmilla vuosikymmenillä *kirjamme*-variantti. Sen rinnalla esiintyi kuitenkin myös omistusliitteetöntä tyyppiä *meidän kirja*. Ei-refleksiivisissä muodoissa *meidän kirja* -variantti osoittautui puolestaan erittäin elinvoimaiseksi, koska sen edustus oli kummassakin ikäryhmässä miltei yksinomaista sekä 1970- että 1990-luvulla.

Monikon III persoonan refleksiivisissä omistusmuodoissa *kirjansa*-variantti oli molemmilla vuosikymmenillä yksinomainen omistusmuototyyppi sekä vanhoilla että nuorilla puhujilla; sen valta-asemaa uhmasi vain yksi yksittäinen *niiden kirja* -tapaus. Ei-refleksiivisissä omistusmuodoissa muutosta sen sijaan tapahtui: Vanhoilla puhujilla *heidän kirja* ja *niiden kirja* -tyyppien osuudet pienentyivät ja *heidän kirjansa* -tyypin osuus kasvoi 1990-luvulle tultaessa. Nuorilla puhujilla kehitys oli samansuuntaista, kun *niiden kirja* -variantin käyttö väheni ja *heidän kirjansa* -tyypin kasvoi. Mielenkiintoista olikin, että kun yks. III persoonan muodoissa vanhojen ryhmä muuttui puhekieliseemmäksi, niin mon. III persoonassa he kuitenkin yleiskielistyivät.

Huomionarvoista oli lisäksi, että vanhoilla puhujilla mon. III persoonan omistusmuotojen frekvenssi kasvoi merkittävästi vuosikymmenten välillä. Tämä kasvu ei ollut vain muutaman informantin aikaansaannosta, vaan omistusmuotomäärä lisääntyi kautta koko ryhmän.

3.9.3. Kolmannen persoonan omistusliitevariantit *-Vn* ja *-nsA*, kolmannen persoonan omistusliitteen ei-refleksiivinen käyttö sekä irrallinen genetiivirakenne

Kolmannen persoonan omistusliitevarianttien *-Vn* ja *-nsA* jakaumaa tutkittaessa selvisi, että *-nsA*-suffiksin osuus kaikista vaihtelullisista omistusmuodoista oli 25 prosenttia. Ikä- ja sukupuoliryhmittäin tarkasteltuna tätä varianttia käyttivät eniten vanhat naiset ja vähiten nuoret naiset. Idiolekteittaisessa selvityksessä ilmeni, että *-nsA*-suffiksin käyttö vaihteli suuresti myös ryhmien sisällä: oli sellaisia puhujia, joilla se esiintyi yksinomaisena, ja sellaisia, jotka eivät käyttäneet sitä lainkaan. Aineistosta ei kuitenkaan löytynyt merkkejä siitä, että *-nsA*-variantti olisi kiteytynyt joihinkin tiettyihin leksemeihin.

Kolmannen persoonan omistusliitteen (*kirjansa*-tyypin) ei-refleksiivistä käyttöä esiintyi aineistossa kuuden tapauksen verran, ja niiden kaikkien viittauskohde oli lauseen ulkopuolella. Tapausten tarkempi analyysi osoitti lisäksi, että III persoonan itsenäisen omistusliitteen käyttö oli laajentunut yleissuomalaiseen murre-edustukseen verrattuna – samoin kuin hämäläismurteiden alueella yleisestikin.

Irrallisia genetiivirakenteita (*mun on autoni* -tyyppisiä ilmauksia) löytyi aineistosta 27 esiintymää, joista 22 oli yks. I persoonan tapauksia. Tavallisimmin tässä rakenteessa esiintyi verbi *olla*, mutta myös muutamia muita verbejä oli käytössä. Kun tarkasteltiin sitä, miten hyvin yks. I persoonan omistusliitteet olivat säilyneet irrallisen genetiivin tapauksissa, ei irrallisten genetiivirakenteiden ja muiden yks. I persoonan omistusmuotojen välillä ollut merkittävää eroa.

4. VAIHTELULLISET OMISTUSMUODOT: LEKSIKAALIS-SEMANTTINEN TARKASTELU

4.1. Johdanto

Pääluvussa 3 aineiston vaihtelullisia omistusmuotoja käsiteltiin yleiseltä kannalta. Tässä pääluvussa tarkastelukulma on puolestaan leksikaalis-semanttinen. Tutkittavana on kolme erityyppistä omistusmuoto-ryhmää: konkreettista omistamista ilmaisevat omistusmuodot, perheaiheinen sanasto ja mielipiteenilmaukset (*mielestä*-ilmaukset). Tarkoituksena on selvittää, miten paljon ja minkälaisia näihin ryhmiin kuuluvia tapauksia eri vuosikymmenten aineistoissa esiintyy sekä millaisen varianttijakauman ne muodostavat. Lisäksi tutkitaan suffiksittomuustendenssin etenemistä – sitä, ovatko omistusliitteettömät muodot yleisempiä näissä leksikaalis-semanttisin perustein määritellyissä ryhmissä kuin muissa vaihtelullisissa omistusmuodoissa. Leksikaalis-semanttisen näkökulman tavoitteena on syventää vaihtelullisten muotojen tarkastelua ja tuoda esiin kiinnostavia omistusmuotojen käyttöön liittyviä ilmiöitä.

4.2. Konkreettinen omistaminen

4.2.1. Aluksi

Omistusmuoto- ja possessiivisuffiksi-nimityksistä tulee helposti mieleen (konkreettinen) omistaminen. Omistusmuodon prototyyppinä pidetäänkin usein juuri tällaista, yksittäiseen konkreettiseen olioon kohdistuvaa omistussuhdetta (Huumo – Inaba 1997: 37; ks. myös L. Hakulinen 1979: 532 ja Karlsson 1983: 225). Mutta kuinka yleistä tämäntyyppinen omistamisen ilmaiseminen on todellisessa kielenkäytössä?

Possessiivisuffiksin ilmaisutehtäviin on kiinnittänyt huomiota pro gradu -tutkielmassaan Henna Makkonen-Craig (1996). Hän kritisoii työssään sitä, että fennistiikassa possessiivisuffiksi-ilmauksen arkkimuodoksi esitetään tavallisesti tyyppi *minun/sinun/hänen* jne. *kirja*

+ vastaava omistusliite. Makkonen-Craigin aineistostaan tekemien havaintojen mukaan tämäntyyppisestä elottoman tarkoitteen omistamisesta on kuitenkin kyse vain pienessä osassa todellisista puhekielen tapauksista. (Mts. 104.) Mielestäni Makkonen-Craigin huomio on erittäin mielenkiintoinen, ja sitä on syytä tutkia lisää.

Saadakseni selville, miten yleisiä konkreettista omistamista ilmaisevat omistusmuodot tämän tutkimuksen aineistossa ovat, olen ottanut tarkasteltavaksi ne vaihtelullisten omistusmuotojen tapaukset, jotka täyttävät seuraavat ehdot (Heine 1997: 39, suomennos omani):

1. Omistaja on ihminen.
2. Omistettava on konkreettinen esine.
3. Omistajalla on oikeus käyttää omistettavaa hyväkseen.

Heinen määritelmiin parhaiten sopiva omistamisen laji on nimeltään pysyvä omistaminen (permanent possession). Esimerkkinä pysyvästä omistamisesta hän mainitsee ilmauksen *your book* 'sinun kirjasi'. (Mts. 35–39.) Huumo ja Inaba (1997: 30) puolestaan kutsuvat tällaista omistamisen tyyppiä, jossa omistettava kuuluu pysyvästi omistajalle, nimellä possessiivinen omistussuhde.

Olen poiminut aineistosta kaikki ne yksikön I persoonan ei-refleksiiviset omistusmuodot, jotka ovat Heinen ehtojen mukaisia. Ehto numero 1 on itsestäänselvyys, koska kaikissa aineiston omistusmuodoissa omistajana toimii ihminen. Ehdot 2 ja 3 sen sijaan eivät ole jokaisen tapauksen kohdalla yksiselitteisiä: esimerkiksi määritelmä "konkreettinen esine" voidaan tulkita monella eri tavalla. Myös Heine itse (1997: 39) mainitsee, että ehdot pitävät parhaiten paikkansa kانونisten tapausten kohdalla mutta että niitä ei voi välttämättä soveltaa kaikkiin tapauksiin.

Tutkimuskysymyksinä konkreettisen omistamisen tapausten tarkastelussa ovat seuraavat:

1. Kuinka paljon mainitut ehdot täyttäviä omistusmuotoja aineistossa esiintyy eri vuosikymmenillä?

2. Miten suffiksittomuustendenssi ilmenee näissä muodoissa: onko omistusliitteiden kato edennyt niissä samalla vai eri tavalla kuin muissa vaihtelullisissa omistusmuodoissa?

Olen rajannut konkreettisen omistuksen tarkastelun yksikön I persoonan ei-refleksiivisiin muotoihin. Tällöin tutkittava aineisto pysyy kohdullisen kokoisena mutta kuitenkin riittävän suurena; muodostavathan yks. I persoonan tapaukset vaihtelullisten omistusmuotojen suurimman ryhmän. Siihen, miksi tarkastelen nimenomaan ei-refleksiivisiä muotoja, on puolestaan syynä se, että yks. I persoonassa possessiivisuffiksien katokehitys on pisimmällä juuri näissä muodoissa (Turunen 1980: 45; Paunonen 1995a: 514).¹³

4.2.2. Aineiston tarkastelu

Aineistosta löytyy kaikkiaan 20 konkreettista omistusta ilmaisevaa yksikön I persoonan ei-refleksiivistä muotoa. Niistä 10 esiintyy vanhemmassa aineistossa ja toiset 10 uudemmassa. Koska yks. I persoonan ei-refleksiivisiä omistusmuotoja on aineistossa kaikkiaan 878, on konkreettisten muotojen osuus tästä todella pieni, vain 2,3 prosenttia. Edellä mainittu Henna Makkonen-Craigin (1996: 104) havainto tällaisten muotojen vähäisyydestä pitää siis paikkansa myös tässä tutkimuksessa.

Aineiston konkreettisen omistuksen ilmaisuja on kuitenkin houkuttelevaa tarkastella yksityiskohtaisemmin. Kiinnostava kysymys on esimerkiksi se, minkätyyppisiä lekseemejä tähän joukkoon sisältyy. Seuraavassa on lueteltu nämä lekseemit ja lisäksi mainittu, montako kertaa kukin niistä aineistossa esiintyy: *hattu* (1), *keittiö* (1), *kinnas* (1), *kynä* (1), *kämpä* (1), *käsilaukku* (2), *luistin* (2), *olohuone* (1), *ovi* (1), *piirustus* (1), *pyörä* (2), *päälysvaate* (1), *raha* (1), *ruokaraha* (1), *saapas* (1), *seinä* (1) ja *vastaanotto* (1). Näistä hankalimmin konkreettisen omistamisen luokkaan sijoittuvia ovat lekseemit *keittiö*, *kämpä*, *olohuone* ja *vastaanotto*, koska niiden tarkoite ei ole esine vaan suu-

¹³ Sama tendenssi on nähtävissä tämänkin tutkimuksen aineistossa, ks. luvut 3.2.2.1 ja 3.2.2.2.

remppi tila. Olen kuitenkin lukenut ne luokittelussani konkreettisiin omistusilmauksiin, koska niissä kaikissa – myös *vastaanotto*-sanankohdalla – on kyse nimenomaan konkreettisesta paikasta; tämä selviää niiden lauseyhteydestä. Sen sijaan olen jättänyt konkreettisten omistusilmausten joukosta pois esimerkiksi sellaiset tapaukset kuin *koti*, *lapsuudenkoti* ja *kotona* (esim. *mun kotonani*). Vaikka nekin ilmaisevat tavallisesti konkreettista paikkaa, ne ovat ainakin omassa kielitajussani merkitykseltään enemmän abstrakteja kuin mukaan ottamani paikanilmaukset. Jos *koti*-tyyppiset ilmaukset olisivat kuitenkin mukana laskelmissa, ne lisäisivät tapausten määrää 8:lla.

Koska konkreettisen omistamisen muotoja on aineistossa näin vähän, niitä ei esiinny jokaisella puhujalla. Sekä 1970- että 1990-luvun aineistossa konkreettisia omistusmuotoja käyttää 8 informanttia. Suuri osa heistä on samoja kummallakin vuosikymmenellä: 6 puhujaa. Tämä havainto selittyy ainakin osaksi sillä, että useat informantit puhuvat molemmilla vuosikymmenellä samoista asioista, jolloin haastattelujen aikana esiintyy helposti myös samoja leksemejä.

Seuraava kysymys on, miten konkreettisen omistamisen muodot ilmentävät suffiksittomuustendenssin etenemistä. Ensinnäkin on todettava, että näin pienen omistusmuotomäärän perusteella on mahdotonta tehdä yleistäviä päätelmiä. Koska lisäksi konkreettista omistusta ilmaisevat tapaukset tuntuvat olevan puhekielessä kovin harvinaisia, en usko, että niiden merkitys omistusliitteettömyyden lisääntymisessä on ratkaiseva. Kolmas seikka onkin sitten se, voidaanko ylipäänsä ajatella, että tällainen semanttisin (eikä esim. morfologisin) perustein muodostettu leksemiryhmä käyttäytyy kielenmuutoksessa yhtenäisellä tavalla.

Voidaan kuitenkin tarkastella, miten nämä 20 konkreettisen omistamisen tapausta jakaantuvat eri omistusmuotovarianttien kesken. Tämä selviää taulukosta 26.

TAULUKKO 26. Yks. I persoonan ei-refleksiivisten konkreettisen omistamisen tapausten omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>	1	10,0			1
B) <i>kirjani</i>					
C) <i>minun kirja</i>					
D) <i>mun kirjani</i>	4	40,0	5	50,0	9
E) <i>mun kirja</i>	5	50,0	5	50,0	10
Yhteensä	10	100 %	10	100 %	20

Taulukko kertoo, että yhtä esiintymää lukuun ottamatta kaikki konkreettisen omistamisen tapaukset ovat kummallakin vuosikymmenellä joko tyyppiä D (*mun kirjani*) tai E (*mun kirja*). Tämä on odotuksenmukaista, koska nämä kaksi omistusmuotovarianttia ovat yks. I persoonan ei-refleksiivisissä muodoissa muutenkin yleisimmät tyypit. Ei siis voida sanoa, että konkreettisen omistamisen tapauksissa suffiksituomuustendenssi olisi edennyt eri tavalla kuin muissa yks. I persoonan muodoissa.

4.3. Perheaiheinen sanasto

4.3.1. Aluksi

Suomen murteiden omistusmuotoja tarkastellessaan Silva Kiuru (1996: 88) toteaa, että perheenjäseniä ja muita lähiomaisia tarkoittavat omistusmuodot ovat murrenäytteissä varsin yleisiä. Sama pitää paikkansa myös tämän tutkimuksen aineistossa: suuri osa yksikön ja monikon I persoonan ei-refleksiivisistä muodoista viittaa perheenjäseniin, sukulaisiin, asuinpaikkaan tai muuhun yhteisöön. Tämä on luonnollista, koska Tampereen puhekielen tutkimuksen haastattelujen aihepiirit ovat sekä 1970- että 1990-luvulla useimmiten liittyneet informantin lapsuuteen, perheeseen ja kotiin. Koska perheaiheinen sanasto muodostaa lisäksi semanttisesti varsin yhtenäisen ryhmän, sitä voi tutkia

omana kokonaisuutenaan. Otankin seuraavissa luvuissa 4.3.2 ja 4.3.3 yksikön ja monikon I persoonan perheaiheisen sanaston erikseen tarkasteltaviksi. **Perheaiheinen sana** -nimityksen rinnalla käytän samaa merkitsevinä myös termejä **perhesana** ja **perheenjäsennimitys**.

4.3.2. Yksikön I persoona

4.3.2.1. Aluksi

Erkki Itkonen (1966: 255) on maininnut suomalais-ugrilaisille kielille olevan tyypillistä, että sukulaisten nimet esiintyvät paljolti omistusliitteellisinä. Murteissa onkin perinteisesti käytetty perheenjäsenistä yksikön I persoonan omistusliitteen sisältävää muotoa – kuten *äitini*, *isäni*, *siskoni* tai *mieheni* – erisnimen tapaan irrallisena (Lindén 1959: 304; Paunonen 1995a: 524). Myös Yli-Vakkuri (1989: 45) nimeää yhdeksi suomalaisen puhuttelun piirteeksi sen, että saman sukupolven sukulaisnimiin liitetään usein jokin epiteetti, jollaisena voi toimia esimerkiksi possessiivisuffiksi (*serkkuseni*, *veliseni*). Tosin Kiuru (1996: 88, 91) on huomauttanut, että hänen aineistossaan ilman suffiksia esiintyvät ei-omistusmuodot, varsinkin nimitykset *äiti* ja *isä*, ovat omistusliitteellisiä yleisempiä. Koska tarkastelen tutkielmassani järjestelmällisesti ainoastaan omistusmuotoja, en voi antaa tarkkaa tietoa tällaisten ei-omistusmuotoisten perheenjäsennimitysten osuudesta aineistossa. Palaan kuitenkin näihin ei-omistusmuotoihin lyhyesti luvussa 4.3.2.3.

Olen poiminut aineiston yksikön I persoonan ei-refleksiivisten omistusmuotojen joukosta kaikki ne tapaukset, jotka tarkoittavat perheenjäseniä tai muita sukulaisia. Tutkin niistä seuraavia asioita:

1. Miten paljon ja minkälaista perheaiheista sanastoa vanhoilla ja nuorilla puhujilla eri vuosikymmenillä esiintyy?
2. Millaisen yks. I persoonan omistusmuototyypijakauman tämä sanasto muodostaa?
3. Kuinka suffiksittomuustendenssin eteneminen näkyy perhesanoissa?

4.3.2.2. Aineiston tarkastelu

Aineistosta löytyy kaikkiaan 362 yksikön I persoonan ei-refleksiivistä perheaiheista sanaa: vanhemmassa aineistossa esiintymiä on 204 ja uudemmassa 158. Kokonaismäärä on varsin merkittävä, koska se muodostaa 41,2 prosenttia aineiston kaikista yks. I persoonan ei-refleksiivisistä tapauksista. Aineistossa yleisimmin esiintyvät perhesanat on lueteltu taulukossa 27.

TAULUKKO 27. Yleisimmät (vähintään 3 kertaa esiintyvät) yks. I persoonan ei-refleksiiviset, omistusmuotoiset perhesanat ja niiden osuudet 1970- ja 1990-luvun aineistossa. Nimitykset, jotka esiintyvät molemmilla vuosikymmenillä, on lihavoitu.

1970-luku			1990-luku		
lekseemi	f	%	lekseemi	f	%
<i>isä</i>	53	26,0	<i>poika</i>	22	13,9
<i>sisko</i>	35	17,2	<i>mies</i>	21	13,3
<i>sisar</i>	24	11,8	<i>isä</i>	16	10,1
<i>äiti</i>	22	10,8	<i>veli</i>	16	10,1
<i>veli</i>	13	6,4	<i>tytär</i>	15	9,5
<i>vanhemmat</i>	10	4,9	<i>äiti</i>	13	8,2
<i>mies</i>	6	2,9	<i>vanhemmat</i>	10	6,3
<i>isoäiti</i>	5	2,5	<i>vaimo</i>	9	5,7
<i>täti</i>	5	2,5	<i>lapsi</i>	5	3,2
<i>vaimo</i>	4	2,0	<i>sisar</i>	5	3,2
<i>isoisä</i>	3	1,5	<i>serkku</i>	4	2,5
<i>serkku</i>	3	1,5	<i>eno</i>	3	1,9
			<i>mummu</i>	3	1,9
			<i>sisko</i>	3	1,9
Muut	21	10,3	Muut	13	8,2
Yhteensä	204	100 %	Yhteensä	158	100 %

Taulukosta nähdään, että yleisimpien yks. I persoonan perheenjäsen-nimitysten joukossa on yhteensä yhdeksän sellaista lekseemiä, jotka esiintyvät sekä 1970- että 1990-luvun aineistossa. Kummankin vuosikymmenen kuuden yleisimmän nimityksen joukossa samoja leksee-

mejä on puolestaan kolme: *isä*, *veli* ja *äiti*. Tämä viittaa siihen, että informantit ovat kertoneet haastattelutilanteissa usein lapsuutensa perheestä; erityisen selvästi tämä tendenssi tulee esille vanhemmassa aineistossa. Samansuuntaisia ovat myös Pertti Virtarannan (1969: 246) hämäläismurteista tekemät frekvenssilaskelmat: hänen aineistossaan yleisimmät yks. I persoonan perhesanat ovat *isäni* ja *äitini*. Oman tutkimukseni aineistossa on 1990-luvulla sijalle kaksi noussut kuitenkin lekseemi *mies* (merkityksessä 'aviomies'). Sen sijaan *vaimo*-lekseemin frekvenssi jää molemmilla vuosikymmenillä alle *miehen*. Tämä on odotettavaa, koska vaikka tutkimuksen informanteista enemmistö (16 puhujaa) on miehiä, niin molemmilla vuosikymmeillä naiset (13 puhujaa) ovat tuottaneet valtaosan aineiston yksikön I persoonan perheaiheisista sanoista. Vanhemmassa aineistossa tämä suhde on 48 esiintymää (miehet) versus 156 esiintymää (naiset); uudemmassa vastaavat luvut ovat 57 ja 101.

Olellainen tarkastelukohde on myös se, millaisen omistusmuotovarianttien (A–E) jakauman aineiston yks. I persoonan perheenjäsenmitykset muodostavat. Tätä havainnollistavat seuraavat taulukot 28 ja 29.

TAULUKKO 28. Vanhojen puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivisten perhesanojen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>	6	3,7	6	5,0	12
B) <i>kirjani</i>	69	42,1	44	36,4	113
C) <i>minun kirja</i>					
D) <i>mun kirjani</i>	70	42,7	51	42,1	121
E) <i>mun kirja</i>	19	11,6	20	16,5	39
Yhteensä	164	100 %	121	100 %	285

TAULUKKO 29. Nuorten puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivisten perhesanojen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>					
B) <i>kirjani</i>	1	2,5	2	5,4	3
C) <i>minun kirja</i>					
D) <i>mun kirjani</i>	10	25,0	13	35,1	23
E) <i>mun kirja</i>	29	72,5	22	59,5	51
Yhteensä	40	100 %	37	100 %	77

Taulukoista huomataan, että niin 1970- kuin 1990-luvun aineistossa vanhat ja nuoret puhujat eroavat selvästi toisistaan siinä, millaisia omistusmuototyyppisiä he käyttävät. Kun vanhojen ikäryhmällä yleisimmät tyypit ovat D (*mun kirjani*) ja B (*kirjani*), on nuorilla puolestaan vallitsevana tyyppi E, *mun kirja*. Vuosikymmenten välillä tyyppiin keskinäinen järjestys pysyy kummallakin puhujaryhmällä samana, mutta niiden prosentuaaliset osuudet muuttuvat. Vanhoilla puhujilla *kirjani*-tyypin osuus pienenee hieman ja *mun kirja* -tyypin puolestaan kasvaa. Nuorten ryhmällä sen sijaan 1990-luvulle tultaessa *mun kirja*-tyypin osuus kasvaa ja *mun kirja* -tyypin pienentyy.

Tärkeä tutkittava seikka on se, onko omistusliitteiden kato edennyt perheaiheisissa sanoissa samalla tavalla kuin muissa yksikön I persoonan muodoissa. Erityisen kiinnostavaa on selvittää, miten elinvoimaisena vanha murrepohjainen, omistusliitteen sisältävä variantti B (*isäni, siskoni*) on pystynyt säilymään. Näihin kysymyksiin saadaan vastaus, kun tarkastellaan toisaalta perhesanastoa ja toisaalta kaikkia muita yks. I persoonan ei-refleksiivisiä omistusmuotoja. Edellä olleet taulukot 28 ja 29 esittivät perheenjäsenimitysten varianttijakauman, ja seuraavat taulukot 30 ja 31 näyttävät puolestaan yksikön I persoonan jakauman ilman perhesanoja.

TAULUKKO 30. Vanhojen puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma ilman perhesanoja 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>	28	18,0	5	3,0	33
B) <i>kirjani</i>	13	8,3	11	6,6	24
C) <i>minun kirja</i>	3	1,9	4	2,4	7
D) <i>mun kirjani</i>	73	46,8	89	53,3	162
E) <i>mun kirja</i>	39	25,0	58	34,7	97
Yhteensä	156	100 %	167	100 %	323

TAULUKKO 31. Nuorten puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma ilman perhesanoja 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>			6	5,4	6
B) <i>kirjani</i>	1	1,2	2	1,8	3
C) <i>minun kirja</i>					
D) <i>mun kirjani</i>	29	35,4	35	31,5	64
E) <i>mun kirja</i>	52	63,4	68	61,3	120
Yhteensä	82	100 %	111	100 %	193

Taulukosta 31 nähdään, että nuorilla puhujilla yksikön I persoonan perhesanaston varianttijakauma ei eroa merkittävästi muiden ei-refleksiivisten omistusmuotojen jakaumasta (taulukosta 29). Sen sijaan vanhemman ryhmän omistusmuototyyppijakauma, josta perheaiheiset sanat on jätetty pois (taulukko 30), on selvästi erilainen kuin perhesanojen jakauma, joka on esitetty taulukossa 28. Erityisesti tämä ero tulee esille tyyppissä B, *kirjani*, joka on vanhojen puhujien perheaiheisessa sanastossa huomattavasti yleisempi kuin muissa yks. I persoonan muodoissa sekä 1970- että 1990-luvulla. Nuoremmilla informanteilla murteellinen B-tyyppi on puolestaan varsin marginaalinen molemmilla vuosikymmenillä. Onkin todennäköistä, että *kirjani*-

tyyppiä edustavat perhesanat eivät juuri hidasta suffiksittomuustendenssin etenemistä Tampereen puhekielessä.

4.3.2.3. Ei-omistusmuotoiset perhesanat

Kuten edellä mainittiin, Silva Kiuru (1996: 88, 91) on murteiden perheenjäsennimityksiä tutkiessaan havainnut, että ilman possessiivisuffiksia esiintyvät, ei-omistusmuotoiset perhesanat ovat hänen aineistossaan suffiksillisia tavallisempia. Heikki Paunonen (1995a: 513, 524) teki Helsingin puhekielen tutkimuksessaan puolestaan sen huomion, että erityisesti nuoret (1970-luvulla syntyneet) puhujat käyttivät useimmiten perheenjäsenten nimiä sellaisenaan, ilman omistusliitettä. Samantyyppisiin tuloksiin on päätynyt myös Kaisa Daavittila (1996: 68–69). Onkin mielenkiintoista tarkastella, onko samanlainen tendenssi havaittavissa Tampereen puhekielessä.

Tarkoitukseni ei ole tutkia ilman omistusliitettä esiintyviä perhesanoja koko tämän tutkimuksen aineistosta; siihen asettaa rajoituksensa jo aineiston laajuus. Sen sijaan olen ottanut tarkasteltavaksi yhden vanhojen ja yhden nuorten ryhmän informantin haastattelun kummaltakin vuosikymmeneltä, yhteensä neljä tuntia aineistoa. Olen valinnut nämä kaksi informanttia sillä perusteella, että he ovat omissa ikäryhmissään ne haastateltavat, jotka käyttävät 1970-luvun aineistossa eniten yksikön I persoonan ei-refleksiivisiä, omistusliitteellisiä perheenjäsennimityksiä. Kuitenkin molemmilla heistä on suffiksillisten perhesanojen määrä vähentynyt merkittävästi 1990-luvulle tultaessa. Taulukossa 32 näkyvät näiden informanttien koodit sekä omistusliitteellisten perheenjäsennimitysten määrät eri vuosikymmenten aineistoissa.

TAULUKKO 32. Informanttien IN2a ja IIN3c yks. I persoonan ei-refleksiivisten omistusliitteellisten perhesanojen haastattelukohtaiset frekvenssit 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

Informantti	1970-luku	1990-luku
IN2a	48	9
IIN3c	30	3

Koska kummallakin informantilla on omistusliitteellisiä perhesanoja uudemmassa aineistossa huomattavasti vähemmän kuin vanhemmassa, herää kysymys, ovatko he käyttäneet 1990-luvulla perheenjäsennimityksiä sellaisinaan, ilman omistusliitettä. Tämän seikan tutkimiseksi poimin näiden kahden informantin haastatteluista kaikki ne ei-omistusliitteelliset perheenjäsennimitykset, joihin olisi ollut mahdollista liittää mukaan yks. I persoonan possessiivisuffiksi. Seuraava esimerkki kuvaa tällaista tapausta:

- (61) *ja sem mikä meidän perheessä oli tärkeitä kum mä puhuin tuosta, kielestä oli että vanhemmat sisareni, lähetettiin ulkomaille kieliä oppimaan. keskimäinen sisar oli siellä, Saksassa ja sitten tämä vanhin sisar oli ensimmäisessä, koululaisvaihdossa mikä Suomessa yleensä oli* (IN2a, 1970-luku)

Esimerkin 61 lihavoidut perhesanat olisivat voineet yhtä hyvin esiintyä myös omistusliitteellisinä muodossa (*minun/mun*) *sisareni*. Taulukko 33 esittää, kuinka paljon tällaisia tapauksia tutkittujen informanttien haastatteluihin sisältyy.

TAULUKKO 33. Informanttien IN2a ja IIN3c possessiivisuffiksittomien perhesanojen haastattelukohtaiset frekvenssit 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

Informantti	1970-luku	1990-luku
IN2a	28	8
IIN3c	21	14

Taulukosta huomataan, että kummallakin informantilla myös omistusliitteettömien perhesanojen määrä on pienentynyt vuosikymmenten välillä. Määrän väheneminen ei kuitenkaan ole ollut yhtä voimakasta kuin omistusliitteellisten tapausten (vrt. taulukko 32). Taulukoita 32 ja 33 vertailtaessa nähdään lisäksi, että nuoremmalla informantilla IIN3c:llä ilman omistusliitettä esiintyvät perheenjäsennimitykset ovat 1990-luvun aineistossa selvästi yleisempiä kuin possessiivisuffiksin sisältävät tapaukset (3 omistusliitteellistä, 14 omistusliitteetöntä). Myös vanhemmalla puhujalla IN2a:lla näiden kahden ilmaustyyppin määrät ovat tasoittuneet: 1990-luvun aineistossa hän käyttää 9:ää

omistusliitteellistä ja 8:aa omistusliitteetöntä nimitystä. Vaikka näin pienen aineiston pohjalta ei voi tehdä yleistäviä päätelmiä, antaa se kuitenkin suuntaa niille ajatuksille, että perheaiheiset sanat olisivat muuttumassa entistä enemmän possessiivisuffiksittomiksi myös Tampereen puhekielessä. Tämä olisikin erittäin mielenkiintoinen jatkokutkimuskohde.

Toisaalta tällaista ilmiötä tutkittaessa on ehdottomasti otettava huomioon haastattelun sisältö. Jos informantti puhuu esimerkiksi lapsuutensa perheeseen liittyvistä asioista, hän käyttää luonnollisesti paljon perheenjäsennimityksiä, omistusliitteiden kera tai ilman. Jos sen sijaan haastattelu käsittelee vaikkapa informantin työtä, ei perhesanoja todennäköisesti juuri esiinny. Aiheenvalintoihin vaikuttavat puolestaan sekä haastattelijan kysymykset että se, miten innokkaasti haastateltava kuhunkin aihepiiriin tarttuu.

4.3.3. Monikon I persoona

4.3.3.1. Aluksi

Osmo Ikola (1992: 193) näkee yhdeksi syyksi omistusliitteiden käytön harvinaistumiseen sen, että possessiivisuffiksi jo vanhastaan – esimerkiksi kaikissa murteissa – puuttuu sellaisista tapauksista, joissa esiintyy monikollisen persoonapronominin genetiivi ja joissa omistusmuoto lisäksi ilmaisee perhettä tai asuntopaikkaa (esim. *meidän äiti*, *teidän koti*). Artturi Kanniston (1902: 163) mukaan tämä on ollut tyypillistä jo vanhalle hämäläismurteelle; perhettä ja asuinpaikkaa merkitsevien *meilän-*, *teilän-* ja *heilän-*pronominien (tai vastaavien varianttien) kanssa ei ole käytetty omistusliitettä. (Ks. myös edellä luku 3.4.1.) Kuinka tämä ilmiö näkyy tämän tutkimuksen aineistossa: ovatko kaikki aineiston perhettä ja asuntopaikkaa tarkoittavat monikon I persoonan muodot omistusliitteettömiä, kuten vanhan murre-edustuksen perusteella voisi olettaa?

Tarkastelua varten poimin aineistosta kaikki sellaiset mon. I persoonan ei-refleksiiviset esiintymät, jotka liittyvät perheenjäseniin, sukulaisiin, kotiin tai muuhun asuinpaikkaan sekä kouluun tai muuhun yhteisöön. Aina ei ollut helppo ratkaista, kuuluuko jokin ilmaus tähän

ryhmään. Mukaan otin esimerkiksi sellaiset tapaukset kuin *meidän lempiopettaja*, *meidän piha* ja *meidän ystäväpiiri*, mutta jätin pois ilmaukset *meidän aita* tai *meidän vahtimestari*. (Samasta rajausongelmasta on maininnut Daavittila 1996: 51–52.)

Tarkastelukohteina monikon I persoonan perhesanastossa ovat seuraavat seikat:

1. Miten paljon ja minkälaista perheaiheista sanastoa vanhoilla ja nuorilla puhujilla eri vuosikymmenillä esiintyy?
2. Millaisen mon. I persoonan omistusmuototyypijakauman tämä sanasto muodostaa?
3. Edustavatko kaikki perhesanat *meidän kirja* -tyyppiä ja noudattavat täten vanhaa murrekantaa?

4.3.3.2. Aineiston tarkastelu

Monikon I persoonan ei-refleksiivisiä perhesanoja löytyy aineistosta kaikkiaan 191 esiintymää; vanhemmassa aineistossa niitä on 116 ja uudemmassa 75. Nämä tapaukset kattavat 55,2 prosenttia aineiston kaikista mon. I persoonan ei-refleksiivisistä muodoista. Helsingin puhekielen tutkimuksessa vastaava osuus on kuitenkin vielä suurempi: 1970-luvun aineistossa "jäsenyhteisöä tai asuntopaikkaa" ilmaisevien tapausten osuus on peräti 75,3 prosenttia kaikista mon. I persoonan ei-refleksiivisistä omistusmuodoista (Paunonen 1995b [1982]: 200–201). Prosenttilukujen vertailua hankaloittaa kuitenkin se, että Paunonen ei mainitse tutkimuksessaan tarkemmin, minkälaiset lekseemit hän on laskenut tähän ryhmään mukaan. Toinen huomionarvoinen seikka on, että Paunosen luvussa ovat mukana ainoastaan 1970-luvun aineistosta poimitut tapaukset.

Taulukko 34 havainnollistaa, millaiset mon. I persoonan perhesanat ovat aineistossa yleisimpiä.

TAULUKKO 34. Yleisimmät (vähintään 3 kertaa esiintyvät) mon. I persoonan ei-refleksiiviset, omistusmuotoiset perhesanat ja niiden osuudet 1970- ja 1990-luvun aineistossa. Nimitykset, jotka esiintyvät molemmilla vuosikymmenillä, on lihavoitu.

1970-luku			1990-luku		
lekseemi	f	%	lekseemi	f	%
<i>isä</i>	24	20,7	<i>poika</i>	7	9,3
<i>äiti</i>	17	14,7	<i>talo</i>	6	8,0
<i>luokka</i>	14	12,1	<i>lapsi</i>	5	6,7
<i>koulu</i>	10	8,6	<i>perhe</i>	5	6,7
<i>talo</i>	10	8,6	<i>koulu</i>	3	4,0
<i>perhe</i>	6	5,2	<i>luokka</i>	3	4,0
<i>piha</i>	4	3,4	<i>miniä</i>	3	4,0
<i>kesämökki</i>	3	2,6	<i>mökki</i>	3	4,0
<i>koti</i>	3	2,6	<i>pikkutyttö</i>	3	4,0
<i>porukka</i>	3	2,6			
Muut	22	19,0	Muut	37	49,3
Yhteensä	116	100 %	Yhteensä	75	100 %

Taulukosta nähdään, että mon. I persoonan yleisimpien perheenjäsen-nimitysten joukosta löytyy yhteensä neljä sellaista lekseemiä, jotka esiintyvät kummallakin vuosikymmenellä. Merkille pantavaa on kuitenkin se, että nimitysten frekvenssit laskevat kaikkiaan huomattavasti 1970-luvulta 1990-luvulle tultaessa: kun vanhemman aineiston yleisin lekseemi, *isä*, esiintyy 24 kertaa, niin uudemmassa aineistossa yleisimmän lekseemin, *poika*-sanana, esiintymismäärä on niinkin pieni kuin 7.

Pohdin edellä sitä, noudattavatko aineiston mon. I persoonan perhesanat vanhaa murrekantaa eli edustavat *meidän kirja* -tyyppiä. Tämä selviää taulukoista 35 ja 36.

TAULUKKO 35. Vanhojen puhujien mon. I persoonan ei-refleksiivisten perhesanojen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>meidän kirjamme</i>	1	1,6			1
B) <i>kirjamme</i>					
C) <i>meidän kirja</i>	60	98,4	47	100,0	107
Yhteensä	61	100 %	47	100 %	108

TAULUKKO 36. Nuorten puhujien mon. I persoonan ei-refleksiivisten perhesanojen omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>meidän kirjamme</i>					
B) <i>kirjamme</i>					
C) <i>meidän kirja</i>	55	100,0	28	100,0	83
Yhteensä	55	100 %	28	100 %	83

Taulukoista huomataan, että yhtä esiintymää lukuun ottamatta aineiston kaikki mon. I persoonan perheaiheiset sanat edustavat *meidän kirja* -tyyppiä. Ainoa muun omistusmuototyyppin edustaja, possessiivisuffiksien sisältävä *meidän kirjamme* -tapaus, löytyy 1970-luvun aineistosta:

- (62) *kyllä meidän, hyvin ankara, äidinkielenopettajamme, N.N.¹⁴, joka muuten kirjotti semmosen kirjaj jonka nimi on Naima, ilmoitus ja hissi, yö* [informantti nauraa], *muum muas* (IM2f, 1970-luku)

On kiintoisaa, että kyseinen informantti, vanhojen ryhmään kuuluva mies, käyttää kerran tätä suffiksillista muotoa, kun muuten kaikki hänen mon. I persoonan tapauksensa (sekä refleksiiviset että ei-

¹⁴ Informantin mainitseman henkilön nimi on poistettu.

refleksiiviset) ovat *meidän kirja* -tyyppisiä. Kyseessä saattaa olla tietynlainen hyperkorrektius, joka kuvastaa kunnioitusta tätä "hyvin ankaraa" äidinkielenopettajaa kohtaan.

Koska *meidän kirja* -omistusmuototyyppi on kummankin vuosikymmenen ja ikäryhmän monikon I persoonan ei-refleksiivisessä perhesanastossa käytännöllisesti katsoen yksinomainen, voidaan todeta, että Tampereen puhekieli on säilyttänyt vanhan murrekannan.

4.4. *Mielestä*-ilmaukset

4.4.1. Aluksi

Aineiston yksikön I persoonan ei-refleksiivisiin omistusmuotoihin sisältyy joukko mielipiteenilmauksia, jotka esiintyvät muodossa (*minun/mun*) *mielestä*(ni). Niissä on mukana mahdollinen yks. I persoonan genetiivimuoto sekä postpositio *mielestä*, johon on saattanut liittyä myös yks. I persoonan possessiivisuffiksi. Nimitän näitä muotoja *mielestä*-ilmauksiksi. Vaikka olen laskenut *mielestä*-ilmaukset mukaan yks. I persoonan tapausmääriin jo vaihtelullisten omistusmuotojen yleistarkastelussa, niitä on tarpeen käsitellä vielä erikseen nyt, leksikaalis-semanttisen tarkastelun yhteydessä.

Tutkittavat tapaukset ovat kaikki siis ei-refleksiivisiä. Refleksiivisinä *mielestä*-ilmaukset eivät voi esiintyä, koska tämän tyyppiset ilmaukset viittaavat aina lauseen ulkopuolelle.

Mielestä-ilmausten tarkastelussa huomio kohdistuu seuraaviin asioihin:

1. Miten paljon *mielestä*-ilmauksia aineistossa eri vuosikymmenillä esiintyy?
2. Kuinka yhtenäisiä puhujaryhmät *mielestä*-ilmausten käyttäjinä ovat: onko idiolektien välillä havaittavissa huomattavia eroja?
3. Millaisen yks. I persoonan omistusmuototyyppijakauman *mielestä*-ilmaukset muodostavat?
4. Miten *mielestä*-ilmauksissa näkyy suffiksittomuustendenssi?

4.4.2. Aineiston tarkastelu

4.4.2.1. Määrällisesti

1970-luvun aineistossa *mielestä*-ilmaus esiintyy 70 kertaa ja 1990-luvulla 120 kertaa; yhteensä esiintymiä on 190 kappaletta. Kaikista aineiston yks. I persoonan ei-refleksiivisistä omistusmuodoista niiden osuus on 21,6 prosenttia. Kaisa Daavittilan (1996: 26, 33) pro gradu -työssä *mielestä*-ilmausten vastaava osuus oli 33,9 prosenttia, siis suurempi kuin tässä tutkielmassa. Koska Daavittilan tutkimuksen koko aineisto on peräisin 1990-luvulta¹⁵ ja koska myös tämän työn aineistossa *mielestä*-ilmausten määrä on lisääntynyt selvästi 1990-luvulle tultaessa, voidaan olettaa tällaisten ilmausten tulleen puhekielessä yleisemmiksi. Osmo Ikola (1992: 178–179) toteaaakin, että ilmaus-tyyppi *minun mielestä*, nimenomaan ilman omistusliitettä, on nykyisin sanomalehtikielessä varsin tavallinen. Myös Henna Makkonen-Craigin (1996) tutkielmassa, jossa tarkasteltiin puhekieltä jäljitteleviä lehtitekstejä, erilaiset mielipiteenilmaukset muodostivat aineiston omistusliitteellisistä muodoista merkittävän osan (mts. 98). *Mielestä*-ilmauksia on käsitellyt tutkielmassaan lisäksi Henni-Marja Parikka (1996: 92–96).

Aineiston *mielestä*-ilmausten käytössä on kuitenkin havaittavissa huomattavaa informanttien välistä vaihtelua molemmilla vuosikymmenillä. Sekä 1970- että 1990-luvun aineistossa eniten *mielestä*-ilmauksia on ollut informantilla IN3b: vanhemmassa aineistossa 10 ja uudemmassa 20 esiintymää. Toisaalta kummallakin vuosikymmenellä on useita puhujia, jotka eivät ole käyttäneet *mielestä*-ilmauksia lainkaan. Seuraavissa taulukoissa 37 ja 38 tätä vaihtelua havainnollistetaan esittämällä tilastollista tietoa *mielestä*-ilmausten esiintymisestä iän ja sukupuolen mukaan jaetuissa puhujaryhmissä.

¹⁵ Hankkeesta, jonka osana Daavittilan aineisto on, ks. Wande 1991: 146–147.

TAULUKKO 37. 1970-luvun aineiston *mielestä*-ilmausten suurin ja pienin haastattelukohtainen määrä ja näiden vaihteluväli sekä *mieles-tä*-ilmausten puhujaryhmittäinen yhteismäärä, keskiarvo ja keskihajonta.

	Suurin haast.koht. f	Pienin haast.koht. f	Vaihtelu- väli	Puhujaryh- män yhtei- nen f	Keski- arvo	Keski- hajonta
Vanhat naiset	4	0	4	11	1,4	1,9
Vanhat miehet	8	0	8	26	2,4	3,0
Nuoret naiset	10	3	7	27	5,4	3,0
Nuoret miehet	2	0	2	6	1,2	0,8

TAULUKKO 38. 1990-luvun aineiston *mielestä*-ilmausten suurin ja pienin haastattelukohtainen määrä ja näiden vaihteluväli sekä *mieles-tä*-ilmausten puhujaryhmittäinen yhteismäärä, keskiarvo ja keskihajonta.

	Suurin haast.koht. f	Pienin haast.koht. f	Vaihtelu- väli	Puhujaryh- män yhtei- nen f	Keski- arvo	Keski- hajonta
Vanhat naiset	9	0	9	18	2,3	3,4
Vanhat miehet	13	0	13	35	3,2	3,9
Nuoret naiset	20	2	18	45	9,0	7,0
Nuoret miehet	16	0	16	23	4,6	6,5

Taulukoista selviää, että *mielestä*-ilmausten määrä on lisääntynyt 1970-luvulta 1990-luvulle tultaessa jokaisella puhujaryhmillä; tämä näkyy sekä absoluuttisista frekvensseistä että keskiarvoista. Vähiten

määrä on kasvanut vanhoilla naisilla ja eniten nuorilla naisilla. Vaihteluväliä ja keskihajontaa osoittavat luvut kertovat kuitenkin, että myös idiolekteittainen vaihtelu on 1990-luvulle tultaessa lisääntynyt entisestään.

4.4.2.2. Muototyypeittäin

Yksikön I persoonan *mielestä*-ilmaukset voidaan jakaa seuraavaan viiteen varianttiin, jotka vertautuvat luvussa 3.2.1 esiteltyihin yks. I persoonan omistusmuototyypeihin:

- A) *minun mielestäni*
- B) *mielestäni*
- C) *minun mielestä*
- D) *mun mielestäni*
- E) *mun mielestä*

Taulukoista 39 ja 40 näkyy *mielestä*-ilmausten varianttijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

TAULUKKO 39. Vanhojen puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivisten *mielestä*-ilmausten omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun mielestäni</i>			4	7,7	4
B) <i>mielestäni</i>	4	10,8	3	5,8	7
C) <i>minun mielestä</i>			1	1,9	1
D) <i>mun mielestäni</i>	17	45,9	18	34,6	35
E) <i>mun mielestä</i>	16	43,2	26	50,0	42
Yhteensä	37	100 %	52	100 %	89

TAULUKKO 40. Nuorten puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivisten *mielestä*-ilmausten omistusmuototyyppijakauma 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun mielestäni</i>			6	8,8	6
B) <i>mielestäni</i>			2	2,9	2
C) <i>minun mielestä</i>					
D) <i>mun mielestäni</i>	6	18,2	14	20,6	20
E) <i>mun mielestä</i>	27	81,8	46	67,6	73
Yhteensä	33	100 %	68	100 %	101

Taulukosta 39 nähdään, että vanhoilla puhujilla 1970-luvun aineiston yleisin *mielestä*-variantti on D, *mun mielestäni*, mutta heti sen jäljessä tulee variantti E, *mun mielestä*. 1990-luvulle siirryttäessä näiden tyyppien järjestys muuttuu kuitenkin päinvastaiseksi: suosituimmaksi nousee tyyppi E, kun taas D-tyypin osuus laskee yli 11 prosenttiyksikköä. Kiintoisaa on myös se, että kun vanhemmassa aineistossa esiintyy vain kolmea *mielestä*-ilmausten tyyppiä, niin uudemmassa aineistossa ovat käytössä kaikki variantit.

Taulukko 40 kertoo puolestaan nuorten ryhmän tilanteen. Heillä on kummallakin vuosikymmenellä vallitsevana *mun mielestä*-tyyppi, mutta sen osuus laskee 1990-luvulle tultaessa; muutosta on yli 14 prosenttiyksikön verran. Nuorilla puhujilla on lisäksi havaittavissa sama ilmiö kuin vanhojen ryhmällä: *mielestä*-varianttien jakauma laajenee 1990-luvulle tultaessa. Ainoa tyyppi, joka nuorilta uudemmassa aineistossa puuttuu, on C, *minun mielestä*.

Kun tarkastellaan sitä, miten *mielestä*-ilmaukset jakautuvat eri varianttien kesken, on syytä verrata tulosta muiden yks. I persoonan ei-refleksiivisten omistusmuotojen jakaumaan. Erityisen tärkeä tarkastelukohde on se, onko tyyppin E (*mun kirja / mun mielestä*) osuus suurempi *mielestä*-ilmauksissa kuin muissa vaihtelullisissa omistusmuodoissa – onko siis suffiksittomuustendenssi niissä pidemmällä. Taulukot 41 ja 42 esittävät aineiston yks. I persoonan ei-refleksiivisten omistusmuotojen jakauman ilman *mielestä*-ilmauksia.

TAULUKKO 41. Vanhojen puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma ilman *mielestä*-ilmauksia 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>	34	12,0	7	3,0	41
B) <i>kirjani</i>	78	27,6	52	22,0	130
C) <i>minun kirja</i>	3	1,1	3	1,3	6
D) <i>mun kirjani</i>	126	44,5	122	51,7	248
E) <i>mun kirja</i>	42	14,8	52	22,0	94
Yhteensä	283	100 %	236	100 %	519

TAULUKKO 42. Nuorten puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma ilman *mielestä*-ilmauksia 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>					
B) <i>kirjani</i>	2	2,2	2	2,5	4
C) <i>minun kirja</i>					
D) <i>mun kirjani</i>	33	37,1	34	42,5	67
E) <i>mun kirja</i>	54	60,7	44	55,0	98
Yhteensä	89	100 %	80	100 %	169

Verrattaessa keskenään taulukoita 41 ja 42 sekä edellä olleita taulukoita 39 ja 40 havaitaan, että sekä vanhoilla että nuorilla puhujilla on 1970-luvun aineistossa tyyppi E merkittävästi yleisempi *mielestä*-ilmauksissa kuin muissa yks. I persoonan muodoissa. Nuorten ryhmällä tämä ero *mielestä*-ilmausten hyväksi on noin 21 prosenttiyksikköä ja vanhojen ryhmällä peräti yli 28 prosenttiyksikköä. 1990-luvulle tultaessa *mielestä*-ilmausten E-tyyppin ja muiden yks. I persoonan muotojen E-tyyppin yleisyys ero pysyy vanhoilla puhujilla samana (28 prosenttiyksikköä), mutta nuorilla se pienenee vajaaseen 13 prosenttiyksikköön.

Kiinnostavia huomioita voidaan tehdä myös B-variantin (*mielestäni*) osuudesta, erityisesti vanhojen ryhmällä. Kun vanhoilla puhujilla tyypin B osuus *mielestä*-ilmauksista on kummallakin vuosikymmenellä varsin vähäinen, niin muissa yks. I persoonan ei-refleksiivisissä muodoissa tätä *kirjani*-tyyppiä esiintyy heillä sekä 1970- että 1990-luvun aineistossa yli 20 prosentin verran. Kuten luvussa 4.3.2.2 havaittiin, tämä ero johtuu paljolti siitä, että huomattava osa vanhojen informanttien yks. I persoonan perheaiheisista sanoista edustaa tätä tyyppiä.

Nyt saatujen tulosten kanssa samansuuntaisia havaintoja on tehnyt Makkonen-Craig (1996: 99–100): hänen tutkielmassaan possessivisufiksiiton *mun mielestä* -ilmaus oli yleinen jopa aineiston muodollisimmassa puhekielenomaisessa lehtitekstissä. Parikan (1996: 92) tutkimuksessa puolestaan tyyppiä E edustavien tapausten osuus kaikista ei-refleksiivisistä *mielestä*-ilmauksista oli peräti 98 prosenttia. Myös Daavittilan päätelmä on, että omistusliitteiden häviäminen on keskimääräistä pidemmällä juuri *mielestä*-ilmauksissa (Daavittila 1996: 34). Yli-Vakkuri (1992: 80) onkin esittänyt, että omistusliitteelliset postpositiot, jollaisiin myös *mielestä*-ilmaukset kuuluvat, saattavat olla kadottamassa possessiivitaivutuksensa. (Samasta asiasta mainitsee Kieli ja sen kieliopit 1994: 83.)

4.5. Yhteenveto

Konkreettisen omistamisen tapausten tarkastelussa ilmeni, että yksikön I persoonan ei-refleksiivisistä omistusmuodoista vain noin 2 prosenttia kuuluu tähän ryhmään. Omistusmuotovarianttien jakauman perusteella saatettiin lisäksi päätellä, että suffiksittomuustendenssi ei ole konkreettisen omistamisen tapauksissa edennyt eri tavoin kuin muissa yks. I persoonan muodoissa.

Perheaiheisten sanojen määrä oli merkittävä: yksikön I persoonan tapausten osuus oli noin 41 prosenttia aineiston kaikista yks. I persoonan ei-refleksiivisistä muodoista ja monikon I persoonan tapausten osuus noin 55 prosenttia monikon vastaavista muodoista. Huomionar-

voista kuitenkin oli, että sekä yksiköllisten että monikollisten perheenjäsennimitysten määrä väheni selvästi 1990-luvulle tultaessa.

Yksikön I persoonan perhesanojen omistusmuototyyppijakaumaa tarkasteltaessa havaittiin, että nuorilla puhujilla tämä jakauma ei juuri eronnut muiden yks. I persoonan ei-refleksiivisten omistusmuotojen jakaumasta. Sen sijaan vanhojen ryhmällä tyyppi B, *kirjani*, oli kummankin vuosikymmenen perheaiheisissa sanoissa huomattavasti yleisempi kuin muissa yks. I persoonan muodoissa. Osasta aineistoa tehdyn tarkastelun perusteella vaikutti lisäksi siltä, että yks. I persoonan possessiivisuffiksin sisältävien perheenjäsennimitysten käyttö on yleensäkin vähenemässä ja tilalle ovat tulossa ei-omistusmuotoiset tapaukset.

Monikon I persoonan perhesanat edustivat – yhtä yksittäistäpausta lukuun ottamatta – omistusliitteetöntä *meidän kirja* -tyyppiä. Tämä havainto osoittaa, että Tampereen puhekieli on säilyttänyt vanhan hämäläismurteisen kannan, jossa perhettä ja asuntopaikkaa ilmaisevat mon. I persoonan muodot esiintyvät ilman omistusliitettä.

Mielestä-ilmausten määrä lisääntyi huomattavasti 1970-luvulta 1990-luvulle siirryttäessä. Lisäystä tapahtui kaikissa ikä- ja sukupuoliryhmissä, mutta samalla myös ryhmien sisäinen heterogeenisuus kasvoi. Kun verrattiin keskenään toisaalta *mielestä*-ilmausten varianttijakaumaa ja toisaalta muiden yks. I persoonan ei-refleksiivisten omistusmuotojen jakaumaa, ilmeni, että kummankin vuosikymmenen aineistossa tyyppi E (*mun kirja / mun mielestä*) oli yleisempi *mielestä*-ilmauksissa kuin muissa yks. I persoonan muodoissa. Näyttääkin siltä, että *mielestä*-tyyppiset ilmaukset edistävät tehokkaasti suffiksittomuustendenssiä.

5. MUUT OMISTUSLIITTEEN SISÄLTÄVÄT ILMAUKSET

5.1. Johdanto

Tässä pääluvussa tarkastellaan niitä omistusmuotoja, joiden osuus aineistosta on 20,5 prosenttia. Tähän ryhmään, jota kutsun nimellä muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset, kuuluvat adverbit, verbien nominaalimuodot, refleksiivipronomini *itse* ja kontrastoiva *itse* sekä resiprookkipronomini *toinen*.

Vaikka muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset -ryhmään kuuluvien tapausten määrä on vaihtelullisia omistusmuotoja huomattavasti pienempi, on tällä ryhmällä kuitenkin tärkeä merkitys omistusmuotojen vaihtelun ja muuttumisen tarkastelussa. Kuten luvussa 2.3.2 mainittiin, Heikki Paunonen (1995a) on jättänyt Helsingin puhekielen omistusmuotojen tutkimuksestaan tällaiset tapaukset pois. Sen sijaan vastaavia ilmauksia on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan esimerkiksi Henna Makkonen-Craig (1996: 96–104). Hänen havaintonsa osoittavat, että possessiivisuffiksit ovat säilyneet puhekielisimmässäkin aineistossa nimenomaan adverbi-ilmauksissa sekä refleksiivi- ja resiprookkipronomineissa (mts. 98–99). Samansuuntaisiin tuloksiin päätyi tutkielmassaan myös Kaisa Daavittila (1996: 76–88). (Possessiivisuffiksin vakaasta asemasta adverbeissa ja nominaalimuodoissa on maininnut lisäksi Hurta 1999: 88–89.) Onkin erittäin kiintoisaa selvittää, mikä tilanne on tämän tutkimuksen aineistossa: löytyykö tutkittavien tapausten joukosta possessiivisuffiksittomia tai leksikaalistuneita muotoja – ja jos löytyy, mitä ne kertovat Tampereen puhekielen omistusmuodoista.

5.2. Adverbit

5.2.1. Aluksi

"Perinnäisistä sanaluokista adverbit kuuluvat kaikkein vaikeimmin määriteltäviin" on Erik Ahlmanin vuonna 1933 julkaiseman artikkelin alkulause (mas. 137). Myös Terttu Orpana (1988: 57–62) on väitöskirjassaan pohtinut adverbien määrittelykysymyksiä ja todennut ne varsin hankaliksi; Iso suomen kielioppi (2004: 378) puolestaan mainitsee, että nominien ja adverbien välinen raja on jatkumo. Tässä tutkimuksessa en puutu adverbien määrittelyperusteisiin tämän tarkemmin. Adverbeja aineistosta poimiessani olen kuitenkin käyttänyt apuna Ahlmanin (mas. 142–145) esittämää adverbien luokitusta ja adverbiluetteloa. Niiden perusteella olen pääosin ratkaissut sen, mitkä aineiston tapaukset olen lukenut adverbeiksi.

Seuraavassa otan tarkasteltavaksi kaikki ne aineistossa esiintyvät adverbit, jotka sisältävät omistusliitteen. Tutkin niistä seuraavia asioita:

1. Kuinka paljon ja minkälaisia possessiivisuffiksillisia adverbeja aineistosta löytyy?
2. Minkä persoonan omistusliitteet ovat niissä yleisimpiä?
3. Noudattavatko kaikki tarkasteltavat adverbit persoonakongruenssia, vai löytyykö niiden joukosta leksikaalistuneita tapauksia?

5.2.2. Määrällinen tarkastelu

Aineistosta löytyy kaikkiaan 263 omistusliitteellistä adverbia; 1970-luvun aineistossa niitä on 116 ja 1990-luvun aineistossa 147. Taulukossa 43 on lueteltuna aineistossa yleisimmin esiintyvät adverbit ja niiden frekvenssit. Taulukon kaikki adverbit on esitetty III persoonan omistusliitteen sisältävinä, vaikka ne saattavat aineistossa esiintyä myös muissa persoonissa. Lisäksi olen yhdistänyt äänneellisesti läheiset adverbit yhdeksi adverbipesyeksi ja laskenut pesyeen adverbeille yhteisen frekvenssin.

TAULUKKO 43. Yleisimmät (vähintään 2 kertaa) aineistossa esiintyvät omistusliitteelliset adverbit tai adverbipesyeet.

Adverbi tai adverbipesye	f	%
<i>aikanaan ~ aikoinaan</i>	61	23,2
<i>mielellään</i>	46	17,5
<i>yksikseen ~ yksinään ~ yksistään</i>	38	14,4
<i>keskenään</i>	32	12,1
<i>itseksensä ~ itsestään</i>	13	4,9
<i>tosissaan</i>	10	3,8
<i>mielissään</i>	9	3,4
<i>pahoillaan</i>	4	1,5
<i>tahallaan</i>	4	1,5
<i>huvikseen</i>	3	1,1
<i>innoissaan</i>	3	1,1
<i>huolissaan</i>	2	0,8
<i>irrallaan</i>	2	0,8
<i>kauhuissaan</i>	2	0,8
<i>peloissaan</i>	2	0,8
<i>yöpaitasillaan</i>	2	0,8
Muut	30	11,4
Yhteensä	263	100 %

Taulukko kertoo, että yleisimmin aineistossa esiintyvä adverbi on pesye *aikanaan ~ aikoinaan*; sen osuus lähentelee neljäsosaa kaikista adverbiesiintymistä. Kymmenen prosenttia ylittävät osuudellaan myös kolme seuraavaa adverbia (*mielellään, yksikseen ~ yksinään ~ yksistään* ja *keskenään*). Muiden adverbien osuudet jäävät alle viiden prosentin. Taulukon ulkopuolelle sijoittuvat puolestaan ne adverbit, jotka esiintyvät ainoastaan yhden kerran. Tällaisia adverbeja on aineistossa 30 kappaletta. Kaikkiaan aineisto sisältää yhteensä 46 erilaista adverbia, kun äänteellisesti läheiset muodot lasketaan aina yhdeksi pesyeeksi.

Kun aineiston adverbeja verrataan Ahlmanin (1933: 143–144) adverbiluokitukseen, huomataan, että ne kaikki kuuluvat materiaalisten adverbien ryhmään. Ahlmanin mukaan materiaaliset adverbit ilmaisevat

esimerkiksi aikaa, paikkaa, tapaa ja tilaa. Muihin Ahlmanin luokkiin, intensiteettiadverbeihin ja modaalisiin adverbeihin, kuuluvia adverbeja ei esiinny aineistossa lainkaan. Tämä on odotuksenmukaista, koska tässä tutkimuksessa tarkastellaan ainoastaan omistusliitteellisiä adverbeja: Ahlmanin luokituksessa sellaiset adverbit, joihin omistusliite useimmiten liittyy, ovat nimenomaan materiaalisia adverbeja. (Mp.)

5.2.3. Omistusliitteiden esiintyminen adverbeissa

5.2.3.1. Eri persoonien muodot

Kaikki aineistosta poimimani adverbit ovat siis possessiivisuffiksillisiä. Mutta minkä persoonien omistusliitteitä niissä esiintyy? Taulukosta 44 nähdään eri persoonia edustavien suffiksillisten adverbien määrät. Huomionarvoista on, että taulukossa ei tehdä eroa yksikön ja monikon muotojen välille vaan kiinnitetään huomiota pelkästään siihen, onko kyseessä III persoonan omistusliite. Tässä yhteydessä ei myöskään erotella kolmannen persoonan suffiksivariantteja (*-nsA* ja *-Vn*) toisistaan, koska tätä seikkaa tarkastellaan erikseen luvussa 5.4.

TAULUKKO 44. Eri persoonia edustavien omistusliitteellisten adverbien osuudet 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
Yks. I	34	29,3	40	27,2	74
Yks. ja mon. III	76	65,5	102	69,4	178
Mon. I	6	5,2	5	3,4	11
Yhteensä	116	100 %	147	100 %	263

Taulukosta huomataan, että adverbeissa yleisimmin esiintyvä omistusliite on III persoonan suffiksi; sen osuus kummallakin vuosikymmenellä on noin $\frac{2}{3}$ kaikista tapauksista. Toiseksi yleisimmäksi nousee yksikön I persoona, kun taas kolmannella sijalla oleva monikon I persoona jää frekvenssiltään marginaaliseksi. Tulos on varsin odotettava, koska kolmannen persoonan possessiivisuffiksin sisältäviin adverbei-

hin on taulukossa laskettu niin yksikön kuin monikon tapaukset. Mielienkiintoista on kuitenkin se, että kun aineiston vaihtelullisissa omistusmuodoissa yleisin persoona on yksikön I, niin omistusliitteellisissä adverbeissa se onkin yksikön ja monikon III. Seuraavassa luvussa pohdin syitä tähän ilmiöön.

5.2.3.2. Leksikaalistuneet muodot

Aineistosta löytyy useita sellaisia adverbi-ilmauksia, joissa ilmenee persoonan inkongruenssia: niissä on kolmannen persoonan omistusliite myös silloin, kun korrelaatti edellyttäisi ensimmäisen tai toisen persoonan suffiksia. Tällaisia muotoja voidaan kutsua leksikaalistuneiksi tai kiteytyneiksi ilmauksiksi. Niissä possessiivisuffiksi on hitsautunut kokonaisuuden kiinteäksi osaksi ja kivettynyt siten, että sen alkuperäinen merkitystehtävä on hämärtynyt. (Ojajärvi 1945: 352; Leino 1992: 178; Laitinen – Lehtinen 1997: 11; Vilkuna 2000: 236; Onikki-Rantajääskö 2001: 66; ISK 2004: 124, 377, 1385.) Tällaisia ilmauksia on Ojajärven (mas. 350–352) mukaan esiintynyt jo varhaisesta kirjasuomesta lähtien, ja niitä löytyy lähisukukielistämmeikin. Myös Daavittila (1996: 78) havaitsi pro gradu -tutkielmassaan useiden aineistonsa adverbien leksikaalistuneen niin, että III persoonan suffiksi oli niissä yksinomainen. Tämä oli tyypillistä erityisesti nuorille puhujille (mts. 78, 116).

Leksikaalistuminen selittää osaltaan sitä, miksi aineiston adverbeista niin suuressa osassa esiintyy III persoonan omistusliite. Seuraavassa mainitaan esimerkkejä tällaisista kiteytyneistä tapauksista:

- (63) *mä oon **aikanaaj** käynyk Klassillista lyseoo että on s-se latinapohja om minusta hyvä (IM2a, 1990-luku)*
- (64) *et kyl mä niijku aikasem- aikasem-, -massa elämässäni – – mielellää, **mielellääm** matkustelij ja (IN3a, 1990-luku)*
- (65) *jos mä **aikoinaan** tästä tail lähdejkit tästä sitten niiv voin hañkkia (IN3e, 1970-luku)*
- (66) *mää odottelin häntä sitte aika **viimesilläj** kum me tännem muutettiij ja (IN3e, 1990-luku)*
- (67) *käveleminen ei maksam mitääm muttet sää siihem mitään sosiaalisia kanssakäymisiä saak kus sää lähet **yksistäj** kävelee (IIN3d, 1990-luku)*

- (68) *ja tollaim mek keskenään innostuttiij jotaim puhuun*
(IIM2d, 1970-luku)

Esimerkki 64 on mielenkiintoinen, koska siinä esiintyy ensin yksikön I persoonan vaihtelullinen omistusmuoto (*elämässäni*), mutta myöhemmin tuleva adverbi on silti III persoonan muodossa. Tämä osoittaa mielestäni erityisen hyvin *mielellään*-adverbin leksikaalistuneen luonteen. Myös esimerkkiä 68 kannattaa tarkastella lähemmin. Vaikka tässä lauseessa on monikon I persoonan pronomini *me*, esiintyy siinä verbi silti passiivimuodossa *innostuttiin*. Tämä *me mennään* -tyyppi on yksi nykypuhesuomen tyypillisistä, lähes kaikkialla maassamme käytössä olevista piirteistä (Mantila 1997: 11–12; ks. myös ISK 2004: 1221). Siksi III persoonan adverbi *keskenään* on odotuksenmukainen, koska se kongruoi verbimuodon kanssa. (Vastaavaan ilmiöön on viitannut Makkonen-Craig 1996: 101.)

Aineisto sisältää kuitenkin myös päinvastaisia tapauksia. Niissä konteksti edellyttäisi kolmannen persoonan omistusliitettä, mutta sen sijaan puhuja valitseekin jonkin muun persoonan muodon:

- (69) *kyä se niijkuņ kauheelta tuntu että, ei ketään tunnes sieltä ja, yksistäni joutus meneen sinne isoon kouluu*
(IN3b, 1970-luku)
- (70) *ainakin sem mä muistan et mää siihen höyläpeņkkiih höyläsin, tiäs sitten oliko se vahijņossa vai tahallani*
(IM3e, 1970-luku)

Esimerkki 69 on sellainen, että siinä informantti kertoo itsestään mutta käyttää kerronnassaan kolmatta persoonaa; kyseessä on ns. nollapersoonaa (nollapersoonasta tarkemmin esim. ISK 2004: 1284–1286). Tämä selittää sen, miksi hän valitsee omistusliitteeksi yksikön I persoonan muodon. Esimerkissä 70 puhuja puolestaan esittää kertomuksensa lomassa arvelun tapahtuman tahallisuudesta (*tiäs sitten oliko se...*) ja käyttää siinä III persoonaa. Koska hän kuitenkin on kertomassa itselleen sattuneesta tapauksesta, häneltä lipsahtaa joukkoon yksikön ensimmäisen persoonan muoto.

5.3. Verbien nominaalimuodot

5.3.1. Aluksi

Verbien nominaali- eli infiniittimuodoilla tarkoitetaan verbimuotoja, jotka eivät voi esiintyä lauseen predikaattina. Sen sijaan ne ovat sijamuotoja, joihin usein liittyy myös possessiivisuffiksi. Nominaalimuodot jaetaan infinitiiveihin, joita käytetään substantiivisesti (esim. *kävellä, kävellessäni, kävelläkseen*), ja partisiippeihin, jotka ovat adjektiivisia (esim. *kävelevä, kävelty*). Verbien nominaalimuotojen runsaus korostaa suomen kielen synteettistä erikoislaatua (Vartiainen 1967: 93; Ikola 1991: 56.)

Nominaalimuodot esiintyvät tyypillisesti lauseenvastikkeissa eli sellaisissa rakenteissa, jotka sisällöllisesti edustavat lausetta mutta joista puuttuu verbin persoona- eli finiittimuoto. Tällöin nominaalimuotoa kutsutaan lauseenvastikkeen predikaattiosaksi. (Ikola 1991: 163.) Suomen kielen tutkimuksessa lauseenvastike-käsite on osoittanut varsin ongelmalliseksi, ja eri aikoina kielentutkijat ovat määritelleet sitä eri tavoin (ks. esim. Vartiainen 1967, 2002: 11–12; Wiik 1981). Tässä tutkielmassa hyödynnän lauseenvastikkeiden luokittelussa Lauri Hakulisen (1979: 565–586) jaottelua ja nimityksiä. Valintaperusteenani on se, että Hakulisen luokittelu kattaa kaikki aineiston lauseenvastiketapaukset.

Verbien nominaalimuotoja tutkiessani kiinnitän huomiota seuraaviin seikkoihin:

1. Kuinka paljon omistusliitteellisiä¹⁶ nominaalimuotoja aineistossa esiintyy? Mitä lauseenvastiketyyppejä ne edustavat?
2. Miten aineiston nominaalimuodot jakautuvat vuosikymmenittäin ja puhujaryhmittäin?
3. Kuinka hyvin possessiivisuffiksit ovat säilyneet verbien nominaalimuodoissa?

¹⁶ Huomaa kuitenkin luvussa 5.3.2.1 mainittu tarkennus: tutkittavina ovat verbien nominaalimuodot, jotka sisältävät omistusliitteen, omistusliitteen ja persoonapronominin genetiivin tai pelkän persoonapronominin genetiivin.

5.3.2. Aineiston tarkastelu lauseenvastiketyypeittäin

5.3.2.1. Yleistä

Aineistossa esiintyy yhteensä 203 sellaista verbin nominaalimuotoa, jotka sisältävät omistusliitteen, omistusliitteen ja persoonapronominin genetiivin tai pelkän persoonapronominin genetiivin. Tästä eteenpäin näitä nominaalimuotoja tarkastellaan sen mukaan, miten ne jakautuvat lauseenvastiketyyppeihin Lauri Hakulisen (1979: 565–586) luokitellun mukaisesti. Seuraavassa taulukossa 45 näkyy eri lauseenvastiketyyppejä edustavien nominaalimuotojen frekvenssi ja osuus aineiston kaikista tapauksista.

TAULUKKO 45. Aineiston omistusliitteellisten nominaalimuotojen jakautuminen lauseenvastiketyypeittäin.

Lauseenvastiketyyppi	f	%
Kvantumrakenne	102	50,2
Temporaalirakenne	35	17,2
Partisiippirakenne	33	16,3
Kvasirakenne	15	7,4
Finaalirakenne	10	4,9
Agenttirakenne	6	3,0
Modaalirakenne	1	0,5
Intensiteettirakenne	1	0,5
Yhteensä	203	100 %

Luvuissa 5.3.2.2–5.3.2.8 käsitellään kutakin aineiston lauseenvastiketyyppejä erikseen. Tarkastelu etenee yleisimmästä tyypistä harvinaisimpaan.

5.3.2.2. Kvantumrakenne

Kvantumrakenteeksi eli kvantumlauseenvastikkeeksi nimitetään sellaista lauseenvastiketta, jossa predikaattiosana toimii aktiivin I infiniitin pitempi muoto ja joka lisäksi vastaa *mikäli* (latinaksi *quantum*)

-lausetta. Kvantumrakenteessa on aina mukana possessivisuffiksi, jonka ohessa voidaan käyttää vahvistuksena persoonapronominin genetiiviä. (L. Hakulinen 1979: 579; Ikola 1991: 168.) Kvantumrakenne on aineiston yleisimmin esiintyvä lauseenvastiketyyppi: sen osuus kaikista tapauksista on 50,2 prosenttia. Myös Kaisa Daavittilan (1996: 80) tutkielman aineistossa kvantumrakenne oli yleisin lauseenvastiketyyppi 51 prosentin osuudellaan. Aineiston kvantumrakenteita ovat esimerkiksi seuraavat:

- (71) *mutta Pahrainissa [Bahrainissa] pääsi – – käsittääkseni joka paikkaa* (IM2a, 1990-luku)
- (72) *joulukuun kortissa oli muistaakseni joku, karamellikuponki millä sai sitte jouluks, jota il lakritsia tais semmosia niitä, karamellituatteita* (IIIM2f, 1970-luku)
- (73) *se oli niinku, siihen aikaan kolmek kertaa, viikossa iltoimat muistaakseni* (IIIN3d, 1970-luku)
- (74) *ja sen ylittel Liibya selvis, taloudellisestim mun ymmärtääkseni vielä aika hyvin* (IM3a, 1990-luku)

Aineiston kvantumrakenteissa on huomionarvoista se, että niistä valtaosa esiintyy yhdessä tietyssä lekseemissä: *muistaakseni* (ks. esimerkit 72 ja 73). Näitä *muistaakseni*-ilmauksia on aineistossa yhteensä 79 esiintymää eli 77,5 prosenttia kaikista kvantumrakenteista. Vaikuttaakin siltä, että kvantumrakenteen käyttö on suurelta osin kiteytynyt tähän yhteen lekseemiin. Myös Eeva Kangasmaa-Minn (1984: 35) mainitsee kvantumrakenteen esiintyvän useissa kiteytyneissä fraasiadverbeissa (esim. *Nauroin pakahtuakseni. Nähdäkseni olet oikeassa*).

5.3.2.3. Temporaalirakenne

Temporaalirakenteet eli temporaaliset lauseenvastikkeet vastaavat aikaa ilmaisevia *kun*-sivulauseita. Niiden predikaattiosana on joko II infinitiivin inessiivi, joka ilmaisee samanaikaista tekemistä, tai passiivin II partisiipin partitiivi, joka puolestaan viittaa aikaisempaan tapahtumaan. Temporaalirakenteen subjekti ilmaistaan genetiivillä tai predikaattiosaan liittyneellä possessivisuffiksilla; jälkimmäisen käytössä noudatetaan yleisiä omistusliitteiden viittaussääntöjä (ks. luku 2.2.2). (L. Hakulinen 1979: 574; Ikola 1991: 165–167; T. Itkonen 1997: 87–

88.) Temporaalirakenne on aineiston toiseksi yleisin lauseenvastike-tyyppi; sitä esiintyy yhteensä 17,2 prosenttia. Seuraavassa mainitaan esimerkkejä aineiston temporaalirakenteista:

- (75) *että sitä käyttää ehkä erilaista kieltä, noin, juuri **opettaessaan*** (IM2b, 1970-luku)
- (76) *ja sitte, sittet **työskenneltyäni** kuutisev vuatta lastentarhanopettajana niin lähdin erikoistumaan* (IN3a, 1990-luku)
- (77) *mutta mä osasim **menessäni** sekä lukea että kirjoittaa* (IN2a, 1970-luku)
- (78) *no niim mullek kävi kum mikroaaltouuni juuri **kypsenettyään** aamupuuron, lopetti toimintansaj ja* (IM2e, 1990-luku)

Esimerkistä 76 huomataan, että siinä yksikön I persoonan pronominin korvaavat verbin persoonapäätte sekä nominaalimuotoon liittynyt yks. I persoonan possessiivisuffiksi (*työskenneltyäni*). Tällaisissa tapauksissa omistusliitteen syntaktinen asema on vahva, mikä edistää sen säilymistä.

5.3.2.4. Partisiippirakenne

Partisiippirakenne eli referatiivinen lauseenvastike vastaa subjektina tai objektina olevaa *että*-lausetta. Rakenteen predikaattiosana on aktiivin tai passiivin I tai II partisiippi ja subjektiosana partisiippiin liittynyt possessiivisuffiksi, mikäli hallitsevan lauseen ja lauseenvastikkeen subjekti on sama. Tällaista subjektiosaa ei kuitenkaan voida vahvistaa persoonapronominin genetiivillä, kuten muissa omistusliitetapauksissa. (L. Hakulinen 1979: 565–566; Ikola 1991: 164–165.) Partisiippirakennetta esiintyy aineistossa kolmanneksi eniten, 16,3 prosentin verran. Seuraavat ovat esimerkkejä aineiston partisiippirakenteita:

- (79) *muistan kyllä **nähneeni** ilmapalloj joka oli päässyk karkuun* (IM2f, 1990-luku)
- (80) *ja vallan ki silloj ku, tunsi **onnistuvansa** niij jotejkin sillon tuntu kauheem mukavalta* (IN2e, 1990-luku)
- (81) *em minä vois sanoop **puhuvani** ne, niitä mutta kyllähäm mä noista tekstistä, jotakin ymmärrän* (IM2a, 1970-luku)

- (82) *rehtori ja minä oltiin ainoot jotka tunnusti **lukevansas** sarjakuvia* (IN2a, 1990-luku)

5.3.2.5. Kvasirakenne

Kvasirakenteeksi on tapana kutsua *olla*-verbin ja omistusliitteellisen aktiivin I partisiipin monikon essiivin muodostamaa sanaliittoa. Merkitykseltään partisiippimuoto vastaa konditionaalista *ikään kuin* (latinaksi *quasi*) -sivulausetta; sillä ilmaistaan teeskennelyä tai kuviteltua tekemistä. (Soininen 1963: 89–90; L. Hakulinen 1979: 572; Salminen 2000: 11–12.) Kvasirakenteen osuus aineiston lauseenvastikkeista on 7,4 prosenttia, ja sitä havainnollistavat seuraavat esimerkit:

- (83) *meni varmaam muutama kuukausi et mä en olluk kylä **huamaavinani** koko rouvvaa* (IIN3d, 1970-luku)
- (84) *no, eei kais sitä olluk kun s_ooli **olevinansa** tietystin niij jännää niin, ei siinä mitään semmosta, erityistä, vaikeutta ollu* (IIN2c, 1970-luku)
- (85) *että toi mikro mikä mull_om mä oj joskus, seit- no voisko se ollak kuus vuotta sitten ostanus sej ja mak-sanuj jonkun seittemän tonnia siitä silloj ja oli olit **olevinaa** hyvä hyvä mikro nin nyt se on oikeestaan tommonel lasten että lastet [!] saa rämplätäs sillä* (IM3e, 1990-luku)
- (86) *mä ensin yritin sillel lehtimyyjälle englanniks sanoos sitä ni ei se ok **kuulevinansak** kyä se sev varmaan ymmärsi mutt_ei se olluk **kuulevinansa*** (IN2d, 1990-luku)

5.3.2.6. Finaalirakenne

Finaalirakenteen eli finaalisen lauseenvastikkeen – samoin kuin kvantumrakenteen – predikaattiosana on I infinitiivin pitempi muoto. Finaalirakenne vastaa tarkoitusta ilmaisevaa *jotta*- tai *että*-lausetta, ja siinä ei koskaan ole erillistä subjektia, vaan tekijä ilmaistaan pelkällä omistusliitteellä. (L. Hakulinen 1979: 579; Ikola 1991: 168; T. Itkonen 1997: 86.) Finaalirakennetta esiintyy aineistossa 4,9 prosentin verran. Esimerkkejä siitä on seuraavassa:

- (87) *ettei täältä nyt paljon mitääm puutukkaam mitä ihminen niin ku, **elääkseen** tarvitsee* (IN3a, 1990-luku)
- (88) *nii mitä järkee olis ollu ostaa niitä varten nin yks kokonaineh huane **pannakseen** ne johonki* (IN2a, 1990-luku)
- (89) *siellä on suorituspistessysteemi, se on suunnilleen, suunnilleen ∂∂ tuota vakioitu se työmäärä, joka tarvitaan yhtä pistettä kohtij ja sitten tarvii saada, tietty, määrä pisteitä, ∂∂ **valmistuakseen*** (IM3a, 1970-luku)
- (90) *et kylä me tultiin sillai **jäädäksemme** tänne* (IN3b, 1990-luku)

5.3.2.7. Agenttirakenne

Tyypillisiä agenttirakennetapauksia ovat sellaiset kuin *hänen laittamansa ruoka* tai *opiston järjestämä juhla*. Rakenteen predikaattiosana on yleisimmin aktiivin III infinitiivin adjektiivistunut muoto, jota kutsutaan agenttipartisiipiksi. Agenttirakenteen subjektiosana, "agenttina", toimii puolestaan joko nominin genetiivi tai agenttipartisiippiin liittynyt posessiivisuffiksi, jonka ohella voi esiintyä lisäksi persoonapronominin genetiivimuoto. (L. Hakulinen 1979: 582–584; Ikola 1991: 63; T. Itkonen 1997: 90.) Agenttirakenteen osuus aineiston kaikista lauseenvastikkeista on 3,0 prosenttia. Aineistossa esiintyviä agenttirakenteita ovat esimerkiksi seuraavat:

- (91) *jokainem projekti rakensi ittet **tarvittemansat** tiet* (IM3a, 1990-luku)
- (92) *luin juuri, **saamastani** Tampersseuran – – jäsentiedotteesta* (IM2f, 1990-luku)
- (93) *no ni tää on tää om **mun** ihan oma **keksimäni** katot tää ei tät ok kukaan – – kuullap paitti niiltä joillem mä oon kertonus sen* (IIIM2d, 1990-luku)

5.3.2.8. Modaalij- ja intensiteettirakenne

Modaalirakenne vastaa Lauri Hakulisen (1979: 577) mukaan tapaa ilmaisevaa (*siten*) *että* -lausetta. Rakenteen predikaattiosana on joko aktiivin II infinitiivin instruktiivi tai III infinitiivin abessiivi. Subjektiosana – jos rakenteeseen sellainen sisältyy – toimii joko nominin tai

persoonapronominin genetiivi sekä jälkimmäisen ohella mahdollinen possessiivisuffiksi. Pelkkä suffiksin käyttö on harvinaista. (Mp.) Tämän tutkimuksen aineistosta löytyy yksi modaalirakenne-esiintymä, ja siinä subjektiosana toimii yksinomaan omistusliite:

(94) *no kyllä mä joskus aina huomaan et mä niinkuh huomaamat- huomaamattani puhun* (IN2e, 1970-luku)

Intensiteettirakenteeksi voidaan puolestaan kutsua I infinitiivin pitempää muotoa silloin, kun se vastaa liioittelevaa *niin että* -lausetta, esimerkiksi *sydän sykki pakahtuakseen* (L. Hakulinen 1979: 581). Aineistossa esiintyy yksi tällainen tapaus:

(95) *ja mä olij kuustoista ja nauroij kuällakseni ja sillom mut vietiim pois sieltä* (IN2a, 1970-luku)

5.3.3. Aineiston tarkastelu vuosikymmenittäin ja puhujaryhmittäin

Edellä tarkasteltiin, mitä lauseenvastiketyyppejä edustavia verbien nominaalimuotoja aineistosta löytyy. Tärkeä selvitettävä seikka on myös se, kuinka nämä tapaukset jakautuvat eri vuosikymmenten ja puhujaryhmien kesken. Seuraava taulukko 46 havainnollistaa tätä.

TAULUKKO 46. Eri lauseenvastiketyyppejä edustavien nominaalimuotojen osuudet vanhoilla ja nuorilla puhujilla 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku				Yht.	1990-luku				Yht.
	Vanhat		Nuoret			Vanhat		Nuoret		
	f	%	f	%		f	%	f	%	
Kvantum	57	56,4	29	80,6	86	8	21,1	8	28,6	16
Tempor.	10	9,9	1	2,8	11	15	39,5	9	32,1	24
Partis.	18	17,8	3	8,3	21	8	21,1	4	14,3	12
Kvasi	9	8,9	2	5,6	11	2	5,3	2	7,1	4
Finaali	3	3,0	1	2,8	4	2	5,3	4	14,3	6
Agentti	2	2,0			2	3	7,9	1	3,6	4
Modaali	1	1,0			1					
Intensit.	1	1,0			1					
Yht.	101	100 %	36	100 %	137	38	100 %	28	100 %	66

Taulukosta huomataan monia kiinnostavia asioita. Siitä nähdään ensinnäkin, että nominaalimuotojen frekvenssi on 1970-luvun aineistossa huomattavasti suurempi kuin 1990-luvulla. Kun vanhemman aineiston tapausmäärä (137 esiintymää) käsittää 67,5 prosenttia kaikista aineiston nominaalimuodoista, jää uudemman aineiston osuudeksi enää 66 esiintymää eli 32,5 prosentin verran. Suurinta nominaalimuotojen määrän lasku on vanhoilla puhujilla: 1970-luvun aineistossa heillä on yhteensä 101 esiintymää, mutta 1990-luvulle tultaessa määrä pienentyy 38:aan. Eniten tähän vähenemiskehitykseen vaikuttaa molemmilla ikäryhmillä kvantumrakenteen harvinaistuminen. Kun 1970-luvun aineistossa kvantumrakenne on selvästi yleisin lauseenvastiketyyppi sekä nuorilla että vanhoilla puhujilla, romahtaa sen käyttömäärä 1990-luvulla niin, että yleisimmäksi tyypiksi kummallakin puhujaryhmällä nousee temporaalirakenne.

Jos tarkastellaan sitä, kumpi ikäryhmä, vanhat vai nuoret, on käyttänyt eri vuosikymmenillä enemmän verbien nominaalimuotoja, on aineistosta tarpeen laskea myös ryhmäkohtaiset keskiarvot. Syynä tähän on se aiemmin mainittu seikka, että puhujaryhmät eivät ole samankokoisia: vanhojen ryhmässä on 19 jäsentä, kun taas nuorten ryhmän koko

on ainoastaan 10. Puhujaryhmittäiset keskiarvot näkyvät taulukossa 47.

TAULUKKO 47. Verbien nominaalimuotojen frekvenssi ja keskiarvo vanhoilla ja nuorilla puhujilla 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku	
	f	keskiarvo	f	keskiarvo
Vanhat	101	5,3	38	2,0
Nuoret	36	3,6	28	2,8

Taulukosta havaitaan, että 1970-luvulla vanhat puhujat ovat käyttäneet nominaalimuotoja nuoria selvästi enemmän. Sen sijaan 1990-luvulle tultaessa osat ovat vaihtuneet: vaikka molempien ryhmien tapausmäärä on laskenut, on vanhojen puhujien frekvenssi laskenut nuoria enemmän. Uudemmassa aineistossa nuoret käyttävätkin nominaalimuotoja enemmän kuin vanhat.

5.3.4. Omistusliitteiden säilyminen verbien nominaalimuodoissa

Aineiston 203 nominaalimuodosta 199 on omistusliitteellistä. Ilman omistusliitettä olevia nominaalimuotoja löytyy aineistosta siis vain neljä tapausa. Näistä esiintymistä kaksi on temporaalirakennetta (esimerkki 96) ja kaksi agenttirakennetta (esimerkit 97 ja 98):

- (96) *kum **mun** sitte **opiskellessa** ja sittet töissä **ollessa*** (IIIM3b, 1990-luku)
- (97) *juu se oli, todennäkösesti, tossa vuanna tuhatyhreksän-sataaviis, nurkilla perustettu Kröönluntin, joka oli ittet [!] semmonen, vossikka taikka issikka ollu, niin, **hänen, omistama** talo* (IM2d, 1970-luku)
- (98) *me käytiir Raumalla ja Turussa ja Hämeellinnassa ja sittem me tehtiin, talvisin ilmeisesti ihah **hänen** omia **keksimiä** hiihtoretkiä tonnes Siurooj ja muualle* (IM2d, 1970-luku)

Temporaalirakenteessa omistusliitteettömyyden mahdollistaa se, että rakenteen edellä voi esiintyä persoonapronominin genetiivimuoto, jo-

ka yksinään riittää ilmaisemaan rakenteen persoonan. Esimerkki 96 rinnastuukin aineiston vaihtelullisiin omistusmuotoihin: myös siinä ovat mahdollisia yksikön I persoonan omistusmuotovariantit (*minun opiskellessani, opiskellessani, minun opiskellessa, mun opiskellessani, mun opiskellessa*). Esimerkki 96 vastaa siis vaihtelullisten muotojen omistusliitteetöntä tyyppiä E (*mun kirja*), joka tällä informantilla on yks. I persoonan ei-refleksiivisissä muodoissa yleisin variantti.

Omassa kielitajussani koen ilmauksen *mun opiskellessa* käyväksi puhekielen muodoksi. Mutta kaikki kielenpuhujat eivät välttämättä tulkitsisi sitä samoin: Esimerkiksi Eeva Kangasmaa-Minn (1986: 12) mainitsee artikkelissaan, että ilmaus *meidän/teidän/heidän kääntyessä tien mutkasta* kuulostaa suhteellisen luontevalta. Sen sijaan hänen mukaansa muoto *minun/sinun kääntyessä tien mutkasta* "tuntuu ainakin toistaiseksi oudolta" (mp.). Toisaalta Iso suomen kielioppi (2004: 1241) toteaa, että temporaalirakenteessa persoona osoitetaan usein pelkällä genetiivimääritteellä, ja mainitsee yhtenä esimerkkinä asiatekstistä poimitun temporaalirakennetapauksen *minun luvattua*.¹⁷

Ilman omistusliitettä esiintyviin agenttirakenteisiin on kiinnittänyt huomiota puolestaan Valma Yli-Vakkuri (1992: 79). Hän mainitsee artikkelissaan useita Osmo Ikolan (1992: 178) asiateksteistä poimimia agenttipartisiippejä, joista puuttuu possessiivisuffiksi. Yhdeksi syyksi kirjoitetun kielen agenttirakennevirheisiin Yli-Vakkuri (mas. 80) näkee sen, että agenttipartisiippiä käytetään samassa funktiossa kuin partisiipin passiivimuotoja: *keräämäni aineisto* versus *oma, Tampereen puhekielestä kerätty aineistoni*. Kun siis agenttipartisiippiin kuuluu omistusliite, niin passiivin partisiipissa sitä ei tule käyttää. Tämä voi olla osaltaan sekoittamassa kirjoittajia.

Kieli ja sen kieliopit (1994: 83) toteaa, että agenttipartisiipeista "omistusliite tuntuu olevan kokonaan väistymässä". Kaisa Daavittila (1996: 88) havaitsikin tutkielmassaan, että hänen aineistonsa ainoa lauseenvastiketyyppi, jossa omistusliitteiden katoedustusta esiintyi, oli nimenomaan agenttirakenne. Myös Ison suomen kieliopin (2004:

¹⁷ Suffiksittoman temporaalirakenteen esiintymän olen löytänyt myös lehtikielestä: *heidän rekisteröityä avoliittonsa* (ET-lehti 8/2003).

1240) kanta on, että kirjoitetussa kielessä omistusliitteettöminä esiintyvät varsinkin sellaiset rakennetyypit, joita ei juuri käytetä puheessa. Yhtenä tällaisena tyyppinä mainitaan agenttipartisiippi (mp.).

Kuitenkin oman puhekielen tutkimukseni aineistossa esiintyvistä kuudesta agenttirakennetapauksesta vain kaksi on omistusliitteetöntä (esimerkit 97 ja 98), ja nekin ovat molemmat peräisin samalta informantilta. Kaikki muut aineiston agenttirakenteet ovat yleiskielen normien mukaisia. Mikä on syynä siihen, että puheessa agenttipartisiipit ovat säilyttäneet possessiivisuffiksinsa näin hyvin? Voisiko yksi selitys löytyä siitä, että asiatekstiä kirjoittaessaan kielenkäyttäjät miettivät oikeaa muotoa niin paljon, että he saattavat lopulta päätyä virheliseen vaihtoehtoon. Sen sijaan puheessa agenttipartisiippimuotojen pohdintaan ei ole aikaa, vaan ne tulevat automaattisesti – ja mahdollisesti myös norminmukaisesti muodostettuina. Eräänlaiseen puhe- ja kirjoitetun kielen prosessointieroon on viitannut myös Yli-Vakkuri (1992: 82), kun hän on tarkastellut ylioppilaskokelaiden omistusliitevirheitä. Mielestäni tämä on todella kiehtova ja jatkotutkimuksen arvoinen kysymys.

Edellä mainitut nominaalimuodot, temporaali- ja agenttirakenne, ovat sellaisia, että niistä on mahdollista jättää omistusliite ainakin määrätapauksissa pois merkityksen muuttumatta. Mutta nominaalimuotojen joukossa on useita sellaisia, joissa possessiivisuffiksi on pakollinen. Tällaisia ovat esimerkiksi kvantum- ja kvasirakenteet: ei voida sanoa **minun/mun muistaaksi* tai **minun/mun huomaavina*. On tietysti mahdollista, että nämä nominaalimuodot korvataan sivulauseella, mutta etenkin kvasirakenteen kohdalla siitä tulee melko monimutkainen. Esimerkiksi ilmauksen *en ollut huomaavinani koko rouvaa* (esimerkki 83) voisi koettaa sanoa seuraavasti: *käyttäydyin siten, kuin en olisi huomannut koko rouvaa*. Kangasmaa-Minn (1986: 13) toteaaakin, että tällaisissa asemassa omistusliite on saanut syntaktisen funktion, mikä tukee sen säilymistä (vrt. myös aiemmin mainittu temporaalirakente-esimerkki 76).

5.4. Kolmannen persoonan omistusliitevariantit *-Vn* ja *-nsA* adverbissa ja verbien nominaalimuodoissa

5.4.1. Aluksi

Luvussa 3.6 tarkasteltiin kolmannen persoonan omistusliitevarianttien jakaumaa vaihtelullisissa omistusmuodoissa. Tässä luvussa kohteena ovat puolestaan adverbit ja verbien nominaalimuodot. Näkökulma on sama kuin edellä: tutkittavina ovat sellaiset III persoonan possessiivisuffiksien sisältävät muodot, joissa variantit *-Vn* ja *-nsA* ovat vapaassa vaihtelussa.

Vaihtelullisten omistusmuotojen kolmannen persoonan suffikseja tarkasteltaessa saatiin selville, että *-Vn*-variantti on niissä merkittävästi yleisempi kuin *-nsA* (ks. tarkemmin luku 3.6.2). Olennainen kysymys onkin nyt, millaiselta III persoonan omistusliitteiden jakauma näyttää adverbissa ja verbien nominaalimuodoissa. Lisäksi tutkitaan, onko *-nsA*-variantti kiteytynyt niissä tiettyihin lekseemeihin.

5.4.2. Aineiston tarkastelu

Aineisto sisältää kaikkiaan 216 sellaista adverbia ja verbin nominaalimuotoa, joissa kolmannen persoonan omistusliitevariantit *-Vn* ja *-nsA* ovat vapaassa vaihtelussa. Näistä 95 esiintyy vanhemmassa aineistossa; uudemmassa aineistossa esiintymiä on 121. *-nsA*-variantin osuus tapauksista on 1970-luvulla 18,9 prosenttia ja 1990-luvulla 17,4 prosenttia. Koko aineistosta laskettuna *-nsA*:n osuudeksi tulee 18,1 prosenttia. Seuraavissa taulukoissa 48 ja 49 on nähtävissä *-Vn*- ja *-nsA*-varianttien jakauma eri sukupuolten ja ikäryhmien edustajilla kummankin vuosikymmenen aineistossa.

TAULUKKO 48. Vanhojen naisten ja miesten III persoonan omistusliitevarianttien *-Vn* ja *-nsA* jakauma adverbeissa ja verbien nominaalimuodoissa 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku					Yht.	1990-luku				
	Naiset		Miehet		Yht.		Naiset		Miehet		Yht.
	f	%	f	%			f	%	f	%	
<i>-Vn</i>	12	42,9	35	97,2	47	19	57,6	38	92,7	57	
<i>-nsA</i>	16	57,1	1	2,8	17	14	42,4	3	7,3	17	
Yht.	28	100 %	36	100 %	64	33	100 %	41	100 %	74	

TAULUKKO 49. Nuorten naisten ja miesten III persoonan omistusliitevarianttien *-Vn* ja *-nsA* jakauma adverbeissa ja verbien nominaalimuodoissa 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku					Yht.	1990-luku				
	Naiset		Miehet		Yht.		Naiset		Miehet		Yht.
	f	%	f	%			f	%	f	%	
<i>-Vn</i>	21	100,0	9	90,0	30	26	89,7	17	94,4	43	
<i>-nsA</i>			1	10,0	1	3	10,3	1	5,6	4	
Yht.	21	100 %	10	100 %	31	29	100 %	18	100 %	47	

Taulukot kertovat, että eniten *-nsA*-varianttia ovat kummallakin vuosikymmenellä käyttäneet vanhat naiset. Sen osuus on heillä 1990-luvulle tultaessa kuitenkin laskenut: kun vanhemmassa aineistossa *-nsA*-variantin osuus on vanhoilla naisilla 57,1 prosenttia, on se uudemmassa enää 42,4 prosenttia. Muilla puhujaryhmillä *-nsA*-suffiksin käyttö on 1970-luvulla ollut hyvin vähäistä. Mutta kiintoisaa on, että kun 1990-luvulle tultaessa *-nsA*-variantin osuus on vanhoilla naisilla vähentynyt, on se muilla ryhmillä puolestaan lisääntynyt. Frekvenssiään ovat eniten, yli 10 prosenttiyksikön verran, lisänneet nuoret naiset.

Taulukoiden prosenttilukuja tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että ne perustuvat hyvin pieniin puhujamääriin; esimerkiksi sekä nuorten naisten että miesten ryhmässä on kummassakin informantteja vain viisi. Täten yhden ainoan informantin vaikutus koko ryhmään voi olla varsin merkittävä. Tämä on tilanne esimerkiksi nuorten naisten kohdalla: 1970-luvun aineistossa kukaan ryhmän puhujista

ei käytä *-nsA*-varianttia. Kun sitten 1990-luvulla yksi ainoa informantti käyttää kyseistä varianttia kolmen tapauksen verran, se nostaa koko ryhmän prosenttiosuuden 10,3:een. Mutta kuten jo johdannossa mainittiin, prosenttiosuuksien laskeminen on kaikesta huolimatta välttämätöntä. Koska puhujaryhmät ovat erikokoisia, ei frekvenssilukuja voida vertailla muulla tavoin.

Onko sitten kolmannen persoonan omistusliitevarianttien käytössä eroa vaihtelullisten omistusmuotojen sekä adverbien ja verbien nominaalimuotojen välillä? Kuten edellä todettiin, adverbissa ja nominaalimuodoissa *-nsA*-variantin osuudeksi tuli 18,1 prosenttia. Luvussa 3.6.2 mainittiin saman osuuden vaihtelullisissa omistusmuodoissa olevan 25,2 prosenttia. Tämän tutkimuksen aineistossa *-nsA*-variantti on siis yleisempi vaihtelullisissa muodoissa. Mielenkiintoista on lisäksi se, että sekä vaihtelullisissa omistusmuodoissa että adverbissa ja nominaalimuodoissa *-nsA*-suffiksin osuuttaan on 1990-luvulle siirryttäessä kasvattanut eniten nuorten naisten ryhmä.

Poimin aineistosta kaikki ne adverbit ja verbien nominaalimuodot, joissa esiintyi *-nsA*-suffiksivarianttia. Tällaisia leksemejä löytyi kaikkiaan 19, ja ne esiintyivät yhteensä 39 kertaa. Luettelen seuraavassa nämä lekseemit ja niiden frekvenssit: *keskenänsä* (9), *olevinaan* (5), *aikanansa* (4), *huviksensa* (3), *itteksensä* (2), *kuulevinaan* (2), *elääksensä* (1), *hiljallensa* (1), *irrallensa* (1), *kauhussansa* (1), *keskenänsä* (1), *lähteissänsä* (1), *menessänsä* (1), *mielellänsä* (1), *piruuttansa* (1), *tosissansa* (1), *tullessansa* (1), *varuillansa* (1), *yöpukeissansa* (1).

Tarkastelun perusteella ei voida sanoa, että *-nsA*-variantti olisi kiteytynyt johonkin tiettyyn lekseemiin. Edes adverbissä *keskenänsä*, jossa se yleisimmin esiintyy, se ei ole saavuttanut valta-asemaa. Kuten taulukosta 43 huomattiin, *keskenään*-adverbia löytyy aineistosta kaikkiaan 32 tapausta. Vain 9 näistä esiintymistä sisältää *-nsA*-suffiksin; kaikki muut ovat *-Vn*-variantillisia.

5.5. *Itse* refleksiivipronominina ja kontrastoiva *itse*

5.5.1. Aluksi

Sanaa *itse* käytetään nykysuomessa useissa erityyppisissä tehtävissä, joita on vaikea sovittaa perinteiseen sanaluokkajakoon (tarkemmin ISK 2004: 747–748). Näistä *itse*-sanana tehtävistä tarkastelen tässä tutkimuksessa kahta omistusliitteellistä käyttötapaa. Esittelen ne seuraavassa.

Kun *itse*-sanaa käytetään refleksiivipronominina, siihen liittyy yleensä aina possessiivisuffiksi (esim. *itseäni*, *itselleen*, *itsestämme*).¹⁸ Refleksiivipronomini *itse* on vain silloin, kun se viittaa lauseen tai lauseenvastikkeen subjektipersoonaan (esim. *Tyttö osti itselleen uuden auton*). (Ikola 1991: 45; ISK 2004: 717.)

Kun sana *itse* esiintyy esimerkiksi lauseessa *Hänestä itsestään asia oli selvä*, voidaan puolestaan puhua *itse*-sanana kontrastoivasta käytöstä. Kontrastoiva *itse* on muodoltaan kuten refleksiivipronomini *itse*, mutta se ei kuitenkaan toimi lauseenjäsenenä tai tarkenteena vaan täydentää jotakin lauseenjäsentä niin, että tämä kontrastoituu muihin vaihtoehtoihin. Jos kontrastoitava lauseenjäsen toimii subjektina, *itse* on perusmuodossa; muuten se on taipuneena samassa sijassa kuin kontrastoitava, ja tällöin siihen liittyy myös omistusliite. Kontrastoiva *itse*-sana voi sijaita kontrastoitavan lauseenjäsenen vieressä tai siitä irrallaan. (ISK 2004: 746–748.) Kaikki tässä tutkielmassa tarkasteltavat kontrastoivan *itse*-sanana esiintymät ovat possessiivisuffiksillisia, koska tutkimuskohteena ovat nimenomaan omistusliiteilmaukset.

Muut *itse*-sanana käyttötavat – *itse*-refleksiivipronominia ja kontrastoivaa *itseä* lukuun ottamatta – jätän tarkastelun ulkopuolelle, koska ne esiintyvät tavallisesti ilman omistusliitettä (ks. ISK 2004: 747–748).

¹⁸ Ilman omistusliitettä refleksiivipronomini voi esiintyä tapauksissa, joissa sen korrelaatti ei ole ilmipantu vaan implisiittinen, kuten nollapersoonalauseessa (ks. ISK 2004: 718–719).

Itse-refleksiivipronominin ja kontrastoivan *itse*-sanan tarkastelussa tutkimuskysymyksinä ovat seuraavat:

1. Kuinka paljon tutkittavia ilmauksia aineistossa esiintyy eri vuosikymmenillä ja puhujaryhmillä?
2. Minkä persoonan muodot ovat aineistossa yleisimpiä?
3. Ilmeneekö tutkittavissa tapauksissa persoonan inkongruenssia?

5.5.2. *Itse* refleksiivipronominina

Aineisto sisältää yhteensä 88 sellaista tapausta, joissa *itse*-sana toimii omistusliitteellisenä refleksiivipronomin tehtävässä. Vanhemmassa aineistossa refleksiivipronomineja on puolet kaikista tapauksista, siis 44, ja uudemmassa toiset 44. Taulukosta 50 näkyy refleksiivipronominien määrä aineistossa vuosikymmenittäin ja ikäryhmittäin. Mukana ovat myös ryhmäkohtaiset keskiarvot.

TAULUKKO 50. *Itse*-refleksiivipronominin frekvenssi ja keskiarvo vanhoilla ja nuorilla puhujilla 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku	
	f	keskiarvo	f	keskiarvo
vanhat	33	1,7	18	0,9
nuoret	11	1,1	26	2,6

Taulukko osoittaa, että vanhoilla informanteilla refleksiivipronominin käyttö on 1990-luvulle tultaessa vähentynyt ja nuorilla puolestaan lisääntynyt; tämä on havaittavissa jo absoluuttisista frekvenssiluvuista. Mutta kun mukaan otetaan puhujaryhmittäiset keskiarvot, ero näkyy vielä selvemmin.

Taulukko 51 havainnollistaa puolestaan sitä, missä persoonissa refleksiivipronomini *itse* aineistossa esiintyy.

TAULUKKO 51. *Itse*-refleksiivipronominin osuus eri persoonissa 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
Yks. I	8	18,2	13	29,5	21
Yks. III	25	56,8	25	56,8	50
Mon. I					
Mon. III	11	25,0	6	13,6	17
Yhteensä	44	100 %	44	100 %	88

Taulukko kertoo *itse*-refleksiivipronominin esiintyvän kummallakin vuosikymmenellä yleisimmin yksikön kolmannessa persoonassa. Tämä on mielenkiintoinen havainto siksi, että siinä tulee erityisen selvästi esille informanttien nollapersoonaa käyttävä kerrontatapa. Haastateltavat siis käyttävät yksikön III persoonan refleksiivipronominia usein silloinkin, kun he kertovat itsestään. Seuraavassa on aineistosta poimittuja esimerkkejä tällaisista ilmauksista:

- (99) *et sie tunti, tunki olevansan niij kun oma ittensä* (IIIM2f, 1970-luku)
- (100) *siis killiähäl lyetiin niij kun seinästä, rahalla ja, yritettiin toiser rahaa, niim paljo lähelle että sai vaaksalla, mitattua sen ni, sit sen sai ittelleen ser rahan sen, toiser rahaj jos, niim paljo lähellej ja* (IIIM2f, 1970-luku)
- (101) *kylä se hyvin samallet tuntuu niij kun, itteensä muistelo että* (IIIM2a, 1970-luku)
- (102) *voi olla että tulee joskus semmonen tilanne että, tulee jotenki, korostettua nii, ettei o ihan oma ittensä* (IIIM2a, 1970-luku)
- (103) *nuarena sitä kum muistele itteensä nin, nuarena sitä olis tarvinnut tuloja olla* (IN2d, 1990-luku)

Refleksiivipronomini *itse* on sana, jossa henkilökohtaisuus korostuu; sen kantasakin on merkinnut alun perin 'varjosielua' tai 'varjoa' (L. Hakulinen 1979: 63). Voisiko olla, että tämän vuoksi erityisesti yksikön I persoonan omistusliitteen sisältävän *itse*-sanan käyttöä välttämään puheessa: muoto *itseni* kun tuo oman minän hyvin korostetusti esiin. Kolmas persoona saattaa siksi tuntua turvallisemmalta vaihtoehdolta myös silloin, kun puhuja kertoo itseään koskevista asioista.

5.5.3. Kontrastoiva *itse*

Kontrastoivasti käytetty *itse*-sana esiintyy aineistossa kaikkiaan 9 kertaa. Taulukko 52 esittää kontrastoivan *itsen* käytön eri vuosikymmenittäin ja ikäryhmittäin.

TAULUKKO 52. Kontrastoivan *itse*-sanon frekvenssi vanhoilla ja nuorilla puhujilla 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku	1990-luku	Yht.
Vanhat	4	2	6
Nuoret	3		3
Yhteensä	7	2	9

Kuten taulukosta havaitaan, *itsen* käyttö kontrastoivassa tehtävässä on varsin vähäistä molemmilla ikäryhmillä. Se esiintyy aineistossa esimerkiksi seuraavissa ilmauksissa:

- (104) *mut sie oli tosiaah hirveem paljol lapsperheitä. että etupäässä tämmösiä justii joll oli pieniä lapsia **ittellään*** (IN3e, 1970-luku)
- (105) *mulle ainakan ei **itelleni**, olet tuättanum mişkännäkös-tä, vaikeutta, tässä suhteessa* (IM3a, 1970-luku)
- (106) *talon omistajalla **itsellään** oli sitten, tämmönem piänempi rakennus* (IM2f, 1970-luku)
- (107) ***itsestäni** minusta tuntuu ettei, ei meillä oles semmosta, tamperelaisilla sellaista, puhettapaa* (IN2b, 1970-luku)
- (108) *kyllä niillä semmonen, tapa esimerkiks oli saksalaisilahan on **ittellänsäkkäin** semmonen tapa että ne menee ja varaa, rantapetit vaikkei ne tuk koko päivänä* (IN2d, 1990-luku)

Aineiston kontrastoivissa *itse*-tapauksissa yleisin persoona on yksikön I, joka esiintyy 6 kertaa. Muut persoonat, joita aineistosta löytyy, ovat monikon III (2 kertaa) ja yksikön III (1 kerran). Esiintymien joukossa ei kuitenkaan ole yhtään persoonan inkongruenssitapausta. Sen sijaan Kaisa Daavittila (1996: 107) havaitsi omassa tutkimuksessaan kontrastoivien *itse*-sanojen joukossa pari inkongruenssiesiintymää; niissä yksikön I persoonan omistusliitteen tilalla oli III persoonan muoto (esim. *mulla **itsellään***).

5.6. Resiprookkipronomini *toinen*

5.6.1. Aluksi

Resiprookkipronominin tehtävänä on ilmaista vastavuoroisuussuhdetta. Tämän pronominin käyttö edellyttääkin, että puhe on kahden tai useamman jäsenen joukosta. Resiprookkipronominina käytetään *toinen*-sanaa jollakin seuraavista tavoista:

- a) Monikollinen: sana *toinen* yhden kerran, jolloin se on monikossa ja sisältää omistusliitteen (esim. *He arvostavat toisiaan*).
- b) Sanaliitto: sana *toinen* kahdesti peräkkäin, jolloin ensimmäinen on yksikön nominatiivissa ja toinen tarvittavassa yksikön muodossa omistusliitteellisenä (esim. *Teidän tule kunnioittaa toinen toistanne*).
- c) Yksiköllinen: sana *toinen* yhden kerran, jolloin se on yksikössä ja sisältää omistusliitteen (esim. *Yllätys seurasi toistaan*). (Laaksonen – Lieko 1988: 82; Ikola 1991: 45; ISK 2004: 719–720.)

Aineiston resiprookkipronominien tarkastelussa huomio kiinnittyy erityisesti seuraaviin asioihin:

1. Kuinka paljon resiprookkipronomineja aineistossa on eri vuosikymmenillä ja puhujaryhmillä?
2. Missä persoonassa resiprookkipronomit useimmin esiintyvät?
3. Löytyykö tutkittavien ilmausten joukosta persoonan inkongruenssitapauksia?

5.6.2. Aineiston tarkastelu

Resiprookkipronomini *toinen* esiintyy aineistossa yhteensä 40 kertaa: 1970-luvulla 25 ja 1990-luvulla 15 kertaa. Seuraavassa taulukossa 53 on esitetty resiprookkipronominin puhujaryhmittäinen frekvenssi

kummankin vuosikymmenen aineistossa. Lisäksi taulukosta näkyvät pronomini määräiden ryhmäkohtaiset keskiarvot.

TAULUKKO 53. Resiprookkipronominin *toinen* frekvenssi ja keskiarvo vanhoilla ja nuorilla puhujilla 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku	
	f	keskiarvo	f	keskiarvo
Vanhat	15	0,8	10	0,5
Nuoret	10	1,0	5	0,5

Taulukosta huomataan, että 1970-luvun aineistossa nuoret puhujat ovat käyttäneet resiprookkipronominia keskimäärin hiukan vanhoja enemmän. 1990-luvulle tultaessa resiprookkipronominin käyttö on vähentynyt kummallakin ikäryhmällä, ja samalla ryhmien välinen ero on poistunut.

Paitsi resiprookkipronominin frekvenssi myös sitä käyttävien informanttien määrä on pienentynyt vuosikymmenten välillä: kun vanhemmassa aineistossa tätä pronominia käyttää 10 vanhojen ryhmän ja 5 nuorten ryhmän puhujaa, ovat uudemmassa aineistossa vastaavat luvut enää 6 ja 3. Lisäksi idiolektikohtaiset pronomini määrät vaihtelevat jonkin verran. Kaikista puhujista eniten (4 esiintymän verran) resiprookkipronominia käyttää nuorten ryhmään kuuluva informantti IIN3c 1970-luvun haastattelussa, mutta useilla puhujilla sitä ei esiinny lainkaan.

Taulukko 54 esittää, missä persoonissa aineiston resiprookkipronominit esiintyvät.

TAULUKKO 54. Resiprookkipronominin *toinen* osuus eri persoonissa 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku		Yht.
	f	%	f	%	
Yks. I					
Yks. III	4	16,0			4
Mon. I	6	24,0	3	20,0	9
Mon. III	15	60,0	12	80,0	27
Yhteensä	25	100 %	15	100 %	40

Taulukosta huomataan, että resiprookkipronomini esiintyy sekä 1970- että 1990-luvulla yleisimmin monikon III persoonan muodossa; toiseksi yleisin persoona on monikon I. Mielenkiintoista kuitenkin on, että vaikka resiprookkipronomini *toinen* ilmaisee vastavuoroisuussuhdetta, se esiintyy vanhemmassa aineistossa myös yksikön III persoonassa. Palaan tähän seikkaan tarkemmin seuraavassa kappaleessa. Yksikön I persoonan tapauksia ei sen sijaan aineistosta löydy lainkaan. Tämä on odotuksenmukaista, koska vastavuoroisuussuhdetta on mahdotonta ilmaista yks. I persoonan avulla: ei voida esimerkiksi sanoa **rakastan toisiani*.

Kuten edellä mainittiin, löytyy aineistosta myös muutama yksikön III persoonan resiprookkipronominitapaus. Näissä esiintymissä pronominin korrelaattina on yksiköllinen sana, kun taas monikon III persoonan tapauksissa korrelaatti on monikkomuotoinen.¹⁹ Esimerkkejä yks. III persoonan resiprookkipronominitapauksista ovat seuraavat:

- (109) *om paljo muukkin sanonu ett_on ihan, muuttunun niij kun, systeemi että, ei kukaan tunnet toisiaaj ja, ei oom mitään semmosta kanssakäymistä* (IIIM2f, 1970-luku)
- (110) *ja se myyty riisimäärä tai kahvimäärä täyty täyttää toisensa että, siinä ei saanus sittev vajauksia olla* (IIN2c, 1970-luku)

¹⁹ Koska yks. ja mon. III persoonan omistusliitteet ovat samanlaiset, ainoa keino yksiköllisten ja monikollisten muotojen erottamiseksi toisistaan on tarkastella pronominien korrelaatteja.

Miksi sitten informantit ovat käyttäneet resiprookkipronominia näiden yksikkömuotoisten korrelaattien kanssa? Oletan syyksi sen, että vaikka korrelaatit ovat muodoltaan yksiköllisiä, ne voidaan tulkita tarkoiteeltaan monikollisiksi. Esimerkin 109 (*ei kukaan* -kvanttoripronominin voidaan ajatella viittaavan useamman ihmisen muodostamaan joukkoon, ja jos esimerkki 110 muutetaan muotoon *myydyn riisimäärän ja kahvimäärän täytyi täyttää toisensa*, resiprookkipronominin käyttö on siinä aivan yleiskielen mukaista. Näin tulkittuina ilmauksista saadaan sellaiset, että niissä ilmenee resiprookkipronominin ilmentämä vastavuoroisuus.²⁰ Mielestäni näissä esimerkeissä tulee hyvin esiin myös se puhekielen tyypillinen piirre, että ilmausten prosessointi tapahtuu lineaarisesti, puhetapahtuman aikana.

Aineiston resiprookkipronomineista valtaosa, 38 tapausta 40:stä, edustaa käyttötapa, jossa sana *toinen* esiintyy yhden kerran. *Toinen toinen* -sanaliittoa löytyy siten vain kahden esiintymän verran:

- (111) *puoli luokkaa seiso aina hievahtamatta siälä sittej ja todisti toinen toistaav vastaan* (IM2c, 1970-luku)
- (112) *eihän siitä tum mitää että hakataan toinen toistemme puita* (IIIM2f, 1990-luku)

Esimerkissä 111 näkyy edellä jo mainittu yksikölliseen korrelaattiin viittaaminen. Siinä subjekti *puoli luokkaa* on muodoltaan yksiköllinen, mutta informantti on mieltänyt ilmauksen sen tarkoitteen mukaisesti monikolliseksi.

Toinen mielenkiintoinen seikka löytyy esimerkistä 112. Vaikka resiprookkipronomini on siinä monikon I persoonan muodossa, on verbi silti passiivissa (*hakataan*) eikä monikon I persoonassa (*hakaamme*). Tällaiseen puhekielen *me mennään* -tyypin käyttötapaan viitattiin jo edellä adverbien tarkastelun yhteydessä. Aineistosta löytyy useita esimerkkejä tästä ilmiöstä myös resiprookkipronominien kohdalla:

²⁰ Resiprookkipronominin yksikkömuotoisista mutta joukotarkoitteisista korrelaateista ks. myös ISK 2004: 720.

- (113) *mut kylähän se siitä piäneni sitte. nyt sit ei o enää ol-
leñkaa. mutta ku sillai just että, käydään **toisillamme**
kylässä* (IIN3e, 1970-luku)
- (114) *em mää tierä se om me ol- ne oñ kans sittet toi johto-
porras on niñ kaukana siitä käytännön tyestä että, me
ei niñkuñ kohdatat **toisiamme** missääv vaiheessa*
(IN3e, 1990-luku)

Onkin huomattavaa, että tällaisissa tapauksissa resiprookkipronomini on säilyttänyt monikon I persoonan omistusliitteen eikä muuttunut III persoonan muotoon. Adverbien kohdallahan tilanne oli päinvastainen: *me mennään* -tyyppisen verbimuodon rinnalla adverbi esiintyi leksikaalistuneessa III persoonan muodossa (ks. luku 5.2.3.2). Resiprookkipronominitapauksissa mon. I persoonan omistusliitteen säilymistä tukee se, että resiprookkipronomini voi tällöin korvata monikon I persoonan pronominin, kuten esimerkeissä 112 ja 113.

5.7. Yhteenveto

5.7.1. Adverbit, verbien nominaalimuodot sekä kolmannen persoonan omistusliitevariantit *-Vn* ja *-nsA*

Omistusliitteellisiä adverbeja esiintyi aineistossa yhteensä 263, joiden joukossa suurifrekvenssisin oli pesye *aikanaan* ~ *aikoinaan*. Huomattava oli lisäksi se, että vaikka aineiston vaihtelullisissa omistusmuodoissa yleisin persoona oli yksikön I, niin adverbit esiintyivät silti useimmiten yks. ja mon. III persoonassa. Ilmenikin, että useat aineiston adverbeista olivat leksikaalistuneet kolmannen persoonan muotoon. Aineistosta löytyi kuitenkin myös päinvastaisia tapauksia, joissa puhuja oli valinnut odotuksenmukaisen III persoonan tilalle jonkin muun persoonan muodon.

Aineisto sisälsi yhteensä 203 sellaista verbin nominaalimuotoa, jotka sisälsivät omistusliitteen, omistusliitteen ja persoonapronominin genetiivin tai pelkän persoonapronominin genetiivin. Nominaalimuodot edustivat kahdeksaa eri lauseenvastiketyyppiä: kvantum-, temporaali-, partisiippi-, kvasi-, finaali-, agentti-, modaali- ja intensiteettirakennetta. Näistä yleisimmäksi nousi kvantumrakenne, joka kattoi 50 prosent-

tia kaikista tapauksista. Merkittävää kuitenkin oli, että kvantumrakenteen käyttö oli suurelta osin kiteytynyt yhteen lekseemiin (*muistaakseni*).

Vuosikymmenittäisessä tarkastelussa ilmeni, että aineiston lauseenvastiketapausten määrä pieneni huomattavasti 1990-luvulle tultaessa; eniten käyttömääräänsä vähensivät vanhat puhujat. Tästä vähennyksestä johtui, että uudemmassa aineistossa nuorten ryhmän informantit käyttivät keskimäärin enemmän lauseenvastikkeita kuin vanhat, vaikka 1970-luvulla järjestys oli päinvastainen.

Kun tutkittiin puolestaan sitä, miten hyvin omistusliitteet olivat verbien nominaalimuodoissa säilyneet, saatiin selville, että possessiivisuffiksittomia nominaalimuotoja löytyi aineistosta vain neljä esiintymää. Näistä kaksi oli temporaali- ja kaksi agenttirakennetta.

Kolmannen persoonan omistusliitevarianttien *-Vn* ja *-nsA* jakauman tarkastelu selvitti, että *-nsA*-suffiksin osuus adverbeissa ja verbien nominaalimuodoissa oli 18 prosenttia. Osoittautuikin, että *-nsA*-suffiksi on tämän tutkimuksen aineistossa hiukan yleisempi vaihtelullisissa omistusmuodoissa. Kuten vaihtelullisissakin omistusmuodoissa, myös adverbeissa ja nominaalimuodoissa *-nsA*-varianttia käyttivät eniten vanhojen ryhmän naiset. *-nsA*-variantti ei kuitenkaan ollut aineistossa kiteytynyt mihinkään tiettyyn lekseemiin.

5.7.2. *Itse* refleksiivipronominina, kontrastoiva *itse* ja resiprookkipronomini *toinen*

Omistusliitteellinen *itse*-refleksiivipronomini esiintyi aineistossa yhteensä 88 kertaa, kummallakin vuosikymmenellä yleisimmin yks. III persoonassa. Tämä havainto toi kiintoisalla tavalla esille informanttien nollapersonaisen kerrontatavan: puhujat käyttivät III persoonan refleksiivipronominia usein silloinkin, kun he kertoivat itsestään.

Kontrastoivaa *itse*-sanaa löytyi aineistosta 9 tapauksen verran; sen käyttö oli hyvin vähäistä kummallakin vuosikymmenellä. Esiintymien joukosta ei ilmennyt yhtään persoonan inkongruenssitapausta, vaan

kaikki kontrastoivat *itse*-sanat olivat odotuksenmukaisessa persoona-muodossa.

Resiprookkipronomini *toinen* esiintyi aineistossa 40 kertaa, ja sen yleisin persoona oli monikon III. Resiprookkipronominia tavattiin kuitenkin muutaman kerran myös yks. III persoonan muodossa, yksikömuotoiseen korrelaattiin viittaavana. Mielenkiintoinen havainto tehtiin lisäksi siitä, että *me mennään* -tyyppisen rakenteen kanssa resiprookkipronomini esiintyi mon. I persoonassa eikä leksikaalistuneessa III persoonan muodossa. Tähän oli syynä se, että resiprookkipronomini korvasi tällöin mon. I persoonan pronominin.

6. OMISTUSMUOTOJEN MÄÄRÄ AINEISTOSSA

6.1. Johdanto

Heikki Paunonen on Helsingin puhekieltä tarkastellessaan todennut, että omistusliitteiden väistymisen lisäksi myös omistusmuotojen käyttö yleensä on harvinaistumassa. Hän perustaa väitteensä siihen, että niin 1970- kuin 1990-luvun haastatteluissa keski-ikäiset ja nuoret ovat käyttäneet yks. I persoonan omistusmuotoja keskimäärin vähemmän kuin vanhat puhujat. (Samasta seikasta mainitsee Daavittila 1996: 117.) Vaikka ikäryhmien kesken voidaan tällöin havaita omistusmuotojen käytön vähenemistä, on ryhmien sisällä tilanne kuitenkin toisenlainen: Paunosen tutkimuksessa ilmeni, että vuosikymmenten välillä samojen puhujien ryhmäkohtainen omistusmuotofrekvenssi puolestaan kasvoi. Tämä ilmiö viittaa omistusmuotojen käytössä tapahtuviin strategisiin muutoksiin, jotka ovat yhteydessä ihmisen ikääntymiseen. (Paunonen 1995a: 523–525.)

On kiehtovaa selvittää, onko mainittuja ilmiöitä havaittavissa myös Tampereen puhekielessä. Tässä pääluvussa tarkastelen lyhyesti koko aineistoa – sekä vaihtelullisia omistusmuotoja että muita omistusliitteen sisältäviä ilmauksia – siitä näkökulmasta, miten paljon omistusmuotoja siinä eri vuosikymmenillä esiintyy. Tutkin sekä ryhmä- että yksilökohtaisia määriä; lisäksi selvitän hiukan sukupuolten välisiä eroja. Tarkastelun avulla pyrin tuomaan tutkielmaani vielä yhden lisänäkökulman, joka monipuolistaa omistusmuotojen käytöstä saatavaa kuvaa.

6.2. Omistusmuotojen määrän tarkastelu

6.2.1. Ryhmäkohtaisesti

Aineiston puhujaryhmittäinen tarkastelu antaa Paunosen havaintojen kanssa osittain samansuuntaisia tuloksia. Vanhojen ryhmän informanttit käyttävät kummallakin vuosikymmenellä yksikön I persoonan vaihtelullisia omistusmuotoja keskimäärin nuoria enemmän. Nuorten ryh-

män sisällä omistusmuotojen frekvenssi myös lisääntyy 1970-luvulta 1990-luvulle, samoin kuin Paunosen aineistossa. Sen sijaan vanhoilla puhujilla yks. I persoonan muotojen määrä hiukan vähenee vuosikymmeneltä toiselle siirryttäessä, ja tämän vuoksi ryhmien välinen ero pienenee. Taulukko 55 havainnollistaa tätä kehitystä:

TAULUKKO 55. Yksikön I persoonan vaihtelullisten omistusmuotojen frekvenssi ja keskiarvo vanhoilla ja nuorilla puhujilla 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku	
	f	keskiarvo	f	keskiarvo
vanhat	409	21,5	388	20,4
nuoret	149	14,9	189	18,9

Taulukko 55 kertoo kuitenkin vain yksikön I persoonan muotojen määrästä. Onkin syytä tarkastella, millaiselta tilanne näyttää, kun mukaan otetaan tutkielman koko aineisto. Erityisesti haluan selvittää, ovatko vaihtelullisten omistusmuotojen ja muiden omistusliitteen sisältävien ilmausten frekvenssit kehittyneet eri tavalla 1970-luvulta 1990-luvulle siirryttäessä. Vastaus tähän saadaan taulukoista 56 ja 57.

TAULUKKO 56. Vaihtelullisten omistusmuotojen frekvenssi ja keskiarvo vanhoilla ja nuorilla puhujilla 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku	
	f	keskiarvo	f	keskiarvo
Vanhat	755	39,7	808	42,5
Nuoret	347	34,7	433	43,3

TAULUKKO 57. Muiden omistusliitteen sisältävien ilmausten frekvenssi ja keskiarvo vanhoilla ja nuorilla puhujilla 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

	1970-luku		1990-luku	
	f	keskiarvo	f	keskiarvo
Vanhat	227	11,9	164	8,6
Nuoret	103	10,3	111	11,1

Taulukoista havaitaan, että 1970-luvun aineistossa vanhat puhujat ovat käyttäneet sekä vaihtelullisia omistusmuotoja että muita omistusliitteen sisältäviä ilmauksia keskimäärin nuoria enemmän. Sen sijaan kaksikymmentä vuotta myöhemmin tilanne on päinvastainen: 1990-luvun aineistossa nuoret ovatkin siirtyneet vanhojen edelle molemmissa omistusmuotoryhmissä. Erityisen selvästi tämä muutos näkyy muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset -ryhmässä, johon kuuluvien tapausten määrä on vanhoilla puhujilla vähentynyt peräti 27,8 prosentin verran (227 tapauksesta 164:ään). Nuorilla puolestaan vastaava määrä on lisääntynyt 7,8 prosenttia (103 tapauksesta 111:een).

Tarkastelun perusteella vaikuttaa siltä, että vaihtelullisten omistusmuotojen ja muiden omistusliitteen sisältävien ilmausten frekvenssien kehityksessä on eroa. Vaihtelullisten muotojen määrä on vuosikymmenten välillä lisääntynyt merkittävästi molemmilla puhujaryhmillä. Sen sijaan muissa omistusliitteen sisältävissä ilmauksissa määrän kasvua on tapahtunut ainoastaan nuorilla, kun taas vanhoilla puhujilla näiden ilmausten käyttö on laskenut melkoisesti.

6.2.2. Puhujakohtaisesti

Ryhmäkohtaisia keskiarvoja enemmän omistusmuotojen frekvensseistä kertoo puhujittainen tarkastelu. Taulukoissa 58 ja 59 näkyvät kummankin ikäryhmän suurin ja pienin idiolektikohtainen omistusmuotomäärä sekä näiden vaihteluväli eri vuosikymmenillä. Lisäksi olen selvittänyt aineiston sisäistä yhtenäisyyttä laskemalla sille puhujaryhmittäiset keskihajonnat.

TAULUKKO 58. 1970-luvun aineiston omistusmuotojen suurin ja pienin haastattelukohtainen frekvenssi ja näiden vaihteluväli sekä puhujaryhmittäinen keskihajonta.

	Suurin haast.koht. f	Pienin haast.koht. f	Vaihteluväli	Keskihajonta
Vanhat	129	19	110	26,3
Nuoret	129	13	116	34,8

TAULUKKO 59. 1990-luvun aineiston omistusmuotojen suurin ja pienin haastattelukohtainen frekvenssi ja näiden vaihteluväli sekä puhujaryhmittäinen keskihajonta.

	Suurin haast.koht. f	Pienin haast.koht. f	Vaihteluväli	Keskihajonta
Vanhat	92	17	75	20,4
Nuoret	77	19	58	18,6

Taulukoista huomataan, että kummallakin vuosikymmenellä idiolekti-
en väliset erot ovat huomattavat: on informantteja, jotka käyttävät hy-
vin paljon omistusmuotoja, ja toisaalta informantteja, joilla niitä esiin-
tyy varsin vähän. Vuosikymmenten välillä ryhmät näyttävät kuitenkin
muuttuvan jonkin verran homogeenisemmiksi; tämä ilmenee sekä
vaihteluvälin että keskihajonnan arvojen pienenemisenä. Erityisesti
tätä tasoittumista tapahtuu nuorilla puhujilla.

Niin vanhojen kuin nuorten ryhmässä eniten omistusmuotoja käyttävät
haastateltavat ovat kummallakin vuosikymmenellä naisia. Vanhojen
ryhmässä kyseessä on lisäksi sama henkilö, informantti IN2a, sekä
1970- että 1990-luvulla. Vähiten omistusmuotoja viljelevät puhujat
ovat puolestaan kolmessa tapauksessa neljästä miehiä; ainoastaan
vanhojen ryhmän 1970-luvun aineistossa löytyy pienin omistusmuo-
tomäärä naispuoliselta informantilta. Mielestäni nämä havainnot ovat
varsin odotuksenmukaisia: myös Pirkko Nuolijärvi (1986b: 172) on
havainnut miesten käyttävän (yks. I persoonan) omistusmuotoja naisia
selvästi vähemmän. Nuolijärvi (mp.) arvelee yhtenä syynä tähän ole-
van sen, että miehet välttelevät yksikön I persoonan käyttöä ja kor-
vaavat sen mieluummin nollapersoonaisilla tai passiivisilla ilmauksil-
la. Tällainen huomio on erittäin kiinnostava, ja se tarjoaisi myös oival-
lisen Tampereen puhekielen jatkotutkimusaiheen.

6.3. Yhteenveto

Omistusmuotomäärien ryhmäkohtainen tarkastelu osoitti, että vanhat
puhujat käyttivät kummallakin vuosikymmenellä yksikön I persoonan

vaihtelullisia omistusmuotoja nuoria enemmän. Kuitenkin nuoret kirivät 1990-luvulle tultaessa tätä eroa pienemmäksi, koska heidän yks. I persoonan omistusmuotomääränsä kasvoi, kun se vanhoilla puolestaan pieneni. Kun tutkittavaksi otettiin koko aineisto, ilmeni, että nuorten ryhmä kasvatti vuosikymmenten välillä frekvenssiään sekä vaihtelullisissa omistusmuodoissa että muissa omistusliitteen sisältävissä ilmauksissa; sen sijaan vanhoilla lisäystä tapahtui ainoastaan vaihtelullisten muotojen kohdalla. Tämän vuoksi ryhmien järjestys muuttui 1990-luvulla 1970-lukuun verrattuna päinvastaiseksi, kun käyttömäärissä ensimmäiselle tilalle nousivat nuoret.

Aineistoa puhujakohtaisesti tarkasteltaessa havaittiin, että molemmilla vuosikymmenillä omistusmuotojen frekvensseissä oli merkittäviä idiolekteittaisia eroja. Vaikka erot tasoittuivatkin 1990-luvulle siirryttäessä, ne säilyivät silti suurina. Eniten omistusmuotoja eri vuosikymmenten aineistoissa käyttäneet puhujat olivat molemmissa ikäryhmissä naisia, ja vähiten omistusmuotoja esiintyi yhtä tapausta lukuun ottamatta miehillä.

7. PÄÄTELMÄT

7.1. Näennäisaikaisten tulosten suhteuttaminen reaaliaikaan

7.1.1. Aluksi

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena on näennäisaikaisten (1970-luvun) tulosten suhteuttaminen todelliseen aikaan. Tarkoituksena on havainnollistaa, miten hyvin näennäisaika-analyysin antama kuva Tampereen puhekielen omistusmuotojen muuttumisesta vastaa reaaliaikaisia tuloksia eli sitä, miten nämä muodot ovat todellisuudessa 20 vuoden aikana muuttuneet. Näennäisaikaisena aineistona tässä tarkastelussa on Tampereen puhekielen 1970-luvulla kerätty aineisto-osa; tällöin vanhoja ja nuoria puhujia verrataan toisiinsa samana ajankohdantana. Reaaliaikaisessa tarkastelussa puolestaan vertaillaan keskenään 1970-luvun vanhojen ja 1990-luvun nuorten puhetta. Vuonna 1977, kun 1970-luvun aineisto on kerätty, tämän tutkielman vanhat informantit ovat olleet 40–50-vuotiaita (he ovat syntyneet vuosien 1927 ja 1937 välillä). Samaten vuonna 1997, 1990-luvun aineiston keruuaikana, nuorten informanttien ikä on vaihdellut 38:sta 45 vuoteen; he ovat syntyneet vuosien 1952 ja 1959 välillä. (Kaikkien informanttien syntymävuodet löytyvät liitteestä.) Kun siis verrataan toisiinsa vanhojen puhujien vanhempaa aineistoa ja nuorten puhujien uudempaa aineistoa, saadaan todellista tietoa siitä, miten kumpikin ikäryhmä on keski-ikäisenä puhunut.

Reaaliaikaisen tarkastelun kannalta olisi kiehtovaa laajentaa tutkittavaa informanttijoukkoa myös tämän tutkimuksen vanhojen ryhmää iäkkäämpiin ja nuorten ryhmää nuorempiin puhujiin. Se ei kuitenkaan ole mahdollista, koska tässä tutkielmassa on tarkasteltu vain näitä kahta ikäryhmää. Tosin Pirkko Turusen 1970-luvun aineistosta laatimassa pro gradu -työssä on mukana vanhoja informantteja iäkkäämpi puhujaryhmä, jonka puhujat ovat syntyneet vuosina 1894–1915 (Turunen 1980: liite 1). Mutta koska Turusen omistusmuotolaskelmat perustuvat osaksi eri seikkoihin kuin tässä tutkielmassa, hänen tuloksensa eivät ole vertailukelpoisia omieni kanssa. Harmillista on myös se, että 1990-luvun haastattelukierroksella mukaan ei

otettu uutta nuorten ryhmää (1980–1990-luvulla syntyneitä informantteja), joten nykypäivän nuorten tamperelaispuhujien aineisto puuttuu kokonaan.

Seuraavissa luvuissa 7.1.2 ja 7.1.3 tarkastellaan rinnakkain näennäis- ja reaaliaikaisia tuloksia. Kiinnostavinta on tehdä tämä vertailu vaihtelullisista omistusmuodoista, koska niissä tulee parhaiten näkyviin suffiksittomuustendenssin eteneminen. Taulukoissa 60a–63b mainitut frekvenssit ja prosentiosuudet ovat samoja, jotka on esitetty jo aiemmin (pääluvussa 3). Havainnollisuuden vuoksi samat laskelmat on kuitenkin hyvä näyttää vielä tässä yhteydessä.

7.1.2. Vaihtelulliset omistusmuodot: refleksiiviset tapaukset

Vaihtelullisten muotojen refleksiivisiä tapauksia on tarkasteltu edellä luvuissa 3.2.2.1 (yks. I persoona), 3.3.2.1 (yks. III persoona), 3.4.2.1 (mon. I persoona) ja 3.5.2.1 (mon. III persoona). Näissä luvuissa esitetyistä taulukoista huomataan, että näennäisaika-analyysi antaa refleksiivisten muotojen kehityksestä varsin totuudenmukaisen kuvan, kun tulokset suhteutetaan reaaliaikaan. Yksikön I ja III persoonassa sekä monikon III persoonassa refleksiivisten omistusmuototyyppien osuuk-sien erot näennäis- ja reaaliaikaisen aineiston välillä ovat varsin vähäiset. Näin ollen suffiksittomat variantit *mun kirja*, *sen kirja* ja *niiden kirja* eivät refleksiivisissä tapauksissa ole alkaneet yleistyä, vaikka mainittuja varianteja 1970-luvun nuorten aineistossa muutamia yksittäistapauksia esiintyy. Myös monikon I persoonassa refleksiivisten muotojen prosentuaaliset osuudet ovat muuttuneet varsin vähän. Koska näiden tapausten määrä on lisäksi hyvin pieni, eroa ei käytännössä ilmene.

Voidaan siis todeta, että Tampereen puhekielen refleksiivisten omistusmuotojen muutoksia ennustettaessa näennäisaika-analyysi osoittautuu luotettavaksi menetelmäksi. Tähän on syynä se, että näissä muodoissa ei tarkasteltavien vuosikymmenten välillä ole tapahtunut juurikaan muutoksia.

7.1.3. Vaihtelulliset omistusmuodot: ei-refleksiiviset tapaukset

Refleksiivisissä omistusmuodoissa näennäisaikaisen ja reaaliaikaisen tarkastelun tulokset vastasivat siis varsin hyvin toisiaan. Ei-refleksiivisten tapausten kohdalla tilanne on kuitenkin osaksi toisenlainen. Seuraavassa esitetään ei-refleksiivisten omistusmuotojen varianttijakaumat persoonittain siten, että ensin ovat vuorossa näennäisaika-analyysin mukaiset laskelmat (a-*taulukko*) ja sen jälkeen reaaliaikaiset tulokset (b-*taulukko*).

Ensimmäiseksi tarkastellaan yksikön I persoonan esiintymiä *taulukoiden* 60a ja 60b avulla.

TAULUKKO 60a. Vanhojen ja nuorten puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970-luvun aineistossa.

	Vanhat/1970-l.		Nuoret/1970-l.		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>	34	10,6			34
B) <i>kirjani</i>	82	25,6	2	1,6	84
C) <i>minun kirja</i>	3	0,9			3
D) <i>mun kirjani</i>	143	44,7	39	32,0	182
E) <i>mun kirja</i>	58	18,1	81	66,4	139
Yhteensä	320	100 %	122	100 %	442

TAULUKKO 60b. Vanhojen puhujien yks. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970-aineistossa ja nuorten puhujien vastaava jakauma 1990-luvun aineistossa.

	Vanhat/1970-l.		Nuoret/1990-l.		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>minun kirjani</i>	34	10,6	6	4,1	40
B) <i>kirjani</i>	82	25,6	4	2,7	86
C) <i>minun kirja</i>	3	0,9			3
D) <i>mun kirjani</i>	143	44,7	48	32,4	191
E) <i>mun kirja</i>	58	18,1	90	60,8	148
Yhteensä	320	100 %	148	100 %	468

Taulukoista nähdään, että niin näennäis- kuin reaaliaikaisessa tarkastelussa suffiksiton tyyppi E, *mun kirja*, on nuorilla puhujilla huomattavasti vanhoja yleisempi. Kuitenkin keski-ikään tultaessa (1990-luvun aineistossa) sen osuus nuoremmalla ikäryhmällä hiukan pienenee ja omistusliitteellisten varianttien määrä puolestaan kasvaa. Suffiksittomuustendenssi ei näin ollen ole yksikön I persoonassa edennyt niin suoraviivaisesti, kuin näennäisaika-analyysin perusteella olisi voitu odottaa.

Taulukoissa 621a ja 61b esitetään puolestaan yksikön III persoonan omistusmuotojen jakaumat.

TAULUKKO 61a. Vanhojen ja nuorten puhujien yks. III persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970-luvun aineistossa.

	Vanhat/1970-l.		Nuoret/1970-l.		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>hänen kirjansa</i>	37	84,1	7	28,0	44
B) <i>kirjansa</i>	3	6,8			3
C) <i>hänen kirja</i>			1	4,0	1
D) <i>sen kirja</i>	4	9,1	17	68,0	21
Yhteensä	44	100 %	25	100 %	69

TAULUKKO 61b. Vanhojen puhujien yks. III persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970-luvun aineistossa ja nuorten puhujien vastaava jakauma 1990-luvun aineistossa.

	Vanhat/1970-l.		Nuoret/1990-l.		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>hänen kirjansa</i>	37	84,1	11	44,0	48
B) <i>kirjansa</i>	3	6,8	1	4,0	4
C) <i>hänen kirja</i>			4	16,0	4
D) <i>sen kirja</i>	4	9,1	9	36,0	13
Yhteensä	44	100 %	25	100 %	69

Taulukot kertovat, että reaaliaikaisessa tarkastelussa nuorten ryhmällä puhekielinen *sen kirja* -tyyppi on menettänyt osuuttaan merkittävästi

näennäisaikatarkasteluun verrattuna; vähennystä on tullut peräti 32 prosenttiyksikköä. Keski-ikäisinä heidän yleisin varianttinsa onkin kirjakielinen *hänen kirjansa*. Yleiskielistymisestä huolimatta nuoret käyttävät *sen kirja* -tyyppiä 1990-luvun aineistossa huomattavasti enemmän kuin vanhat 1970-luvulla. Voidaankin todeta, että muutosta on tapahtunut näennäisaika-analyysin ennustamassa suunnassa, mutta ei yhtä nopeasti.

Monikon I persoonan tapausten tilanne selviää taulukoista 62a ja 62b.

TAULUKKO 62a. Vanhojen ja nuorten puhujien mon. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970-luvun aineistossa.

	Vanhat/1970-l.		Nuoret/1970-l.		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>meidän kirjamme</i>	4	4,0			4
B) <i>kirjamme</i>	1	1,0			1
C) <i>meidän kirja</i>	95	95,0	78	100,0	173
Yhteensä	100	100 %	78	100 %	178

TAULUKKO 62b. Vanhojen puhujien mon. I persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970-luvun aineistossa ja nuorten puhujien vastaava jakauma 1990-luvun aineistossa.

	Vanhat/1970-l.		Nuoret/1990-l.		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>meidän kirjamme</i>	4	4,0			4
B) <i>kirjamme</i>	1	1,0	1	1,4	2
C) <i>meidän kirja</i>	95	95,0	70	98,6	165
Yhteensä	100	100 %	71	100 %	171

Taulukot osoittavat, että mon. I persoonan ei-refleksiivinen jakauma on pysynyt varsin muuttumattomana vuosikymmenten välillä. Tämän vuoksi reaaliaikainen tarkastelu ei muuta näennäisaika-analyysin antamaa kuvaa juuri lainkaan.

Viimeisenä tarkasteluvuorossa on monikon III persoona, jonka omistusmuotojakaumat esitetään taulukoissa 63a ja 63b.

TAULUKKO 63a. Vanhojen ja nuorten puhujien mon. III persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970-luvun aineistossa.

	Vanhat/1970-l.		Nuoret/1970-l.		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>heidän kirjansa</i>	5	25,0	1	4,0	6
B) <i>kirjansa</i>					
C) <i>heidän kirja</i>	4	20,0	1	4,0	5
D) <i>niiden kirja</i>	11	55,0	23	92,0	34
Yhteensä	20	100 %	25	100 %	45

TAULUKKO 63b. Vanhojen puhujien mon. III persoonan ei-refleksiivinen omistusmuototyyppijakauma 1970-luvun aineistossa ja nuorten puhujien vastaava jakauma 1990-luvun aineistossa.

	Vanhat/1970-l.		Nuoret/1990-l.		Yht.
	f	%	f	%	
A) <i>heidän kirjansa</i>	5	25,0	5	20,0	10
B) <i>kirjansa</i>					
C) <i>heidän kirja</i>	4	20,0			4
D) <i>niiden kirja</i>	11	55,0	20	80,0	31
Yhteensä	20	100 %	25	100 %	45

Taulukoiden tarkastelu antaa samansuuntaisen tuloksen kuin edellä yks. I ja III persoonassa: Puhekielinen ja omistusliitteetön *niiden kirja*-tyyppi on nuorilla kummallakin vuosikymmenellä vanhoja puhujia selvästi yleisempi. Kuitenkin näennäisaika-analyysin perusteella sen osuus näyttää suuremmalta kuin millaiseksi se todellisuudessa osoittautuu. Samalla yleiskielinen variantti *heidän kirjansa* vahvistaa nuorten ryhmässä osuuttaan 1990-luvulle siirryttäessä.

7.1.4. Kokoavat havainnot

Tampereen puhekielen vaihtelullisia omistusmuotoja tarkasteltaessa voidaan todeta, että näennäisaika-analyysi antaa niiden muuttumisesta melko luotettavan kuvan. Erityisesti tämä pitää paikkansa refleksiivisten tapausten kohdalla, koska ne ovat säilyneet tarkasteltavien vuosikymmenten välillä varsin muuttumattomina. Myös ei-refleksiivisten omistusmuotojen muutossuunnan näennäisaikaiset laskelmat ennustavat oikein. Ei-refleksiivisissä tapauksissa muutokset eivät kuitenkaan ole tapahtuneet niin nopeasti, kuin näennäisaika-analyysin perusteella olisi voitu olettaa, koska nuorten ryhmä on vuosikymmenten välillä yleiskielistänyt omistusmuotojaan. Yleiskielistymisestä huolimatta on jo 1970-luvun aineiston perusteella nähtävissä, millaiseen suuntaan Tampereen puhekielen ei-refleksiivinen omistusmuotojärjestelmä on muuttumassa.

Nyt saatujen tulosten kanssa samanlaisia havaintoja on tehnyt Heikki Paunonen Helsingin puhekielen tutkimuksessaan. Myös Paunosen laskelmat osoittavat, että 1970-luvun näennäisaikaisen aineiston perusteella helsinkiläispuhujien omistusmuodoista syntyvä kuva vastaa melko hyvin 1990-luvun todellisuutta. Tosin hänenkin aineistossaan on havaittavissa jonkin verran omistusmuotojen yleiskielistymistä, joka on hidastanut muutoksen etenemistä. (Paunonen 1995a.)

Tärkein päätelmä, joka reaaliaikaisen aineiston pohjalta voidaan tehdä, on kuitenkin se, että Tampereen puhekielen vaihtelullisissa omistusmuodoissa havaitut muutokset kertovat kielen todellisesta muuttumisesta. Edellä olleista taulukoista 60b, 61b, 62b ja 63b selviää, että yleiskielistymisestäään huolimatta nuorten ryhmä käyttää 1990-luvulla puhekielisiä omistusmuotovariantteja huomattavasti enemmän kuin vanhojen ryhmä 1970-luvulla. Näiden kahden puhujaryhmän keski-ikä kielenkäytössä on siis selvä ero. Voidaankin todeta, että Tampereen puhekielen omistusmuotojen muutoksessa ei ole kyse vain eri ikäkausille ominaisesta vaihtelusta (age-grading-ilmiöstä) vaan tarkasteltavat muodot ovat aidosti muuttuneet. Lisäksi näyttää siltä, että omistusmuotojen muuttuminen etenee ennen kaikkea puhujasukupolvien taitteessa, joten sitä voidaan kutsua sukupolvittaiseksi muutokseksi (generational change).

7.2. Omistusmuotojen muutoksen tarkastelu

7.2.1. Ikäryhmittäin

Näennäis- ja reaaliaikatulosten vertailun lisäksi olennainen tutkimuskysymys on, miten vakaana puhujaryhmien omistusmuodot ovat säilyneet vuosikymmenten välillä. Millä tavalla nuorten 1990-luvun variantit eroavat heidän 1970-luvulla käyttämistään? Entä minkälainen tilanne on vanhojen informanttien kohdalla? Näitä seikkoja tarkastellaan seuraavassa.

Kuten edellä jo mainittiin, niin nuorilla puhujilla vaihtelulliset, ei-refleksiiviset omistusmuodot ovat yleiskielistyneet 1970-luvulta 1990-luvulle tultaessa. Nuorten yleiskielistyminen on tapahtunut yksikön I ja III persoonassa sekä monikon III persoonassa, ja se ilmenee pääasiassa puhekielisten varianttien *mun kirja*, *sen kirja* ja *niiden kirja* osuuden pienenemisenä ja toisaalta yleiskielisten varianttien *minun kirjani*, *hänen kirjansa* ja *heidän kirjansa* määrän kasvuna. Yksikön III persoonassa nuorten ryhmä on 1990-luvulla alkanut lisäksi käyttää enemmän puoliksi kirjakielistä *hänen kirja* -tyyppiä. Sen sijaan vastaavat tyypit *minun kirja* ja *heidän kirja* jäävät nuorten 1990-luvun aineistossa kokonaan vaille esiintymiä. Kiintoisaa on myös se, että monikon I persoonan ei-refleksiivisissä tapauksissa yleiskielistymistä ei ole tapahtunut. Tähän seikkaan palaan tarkemmin omistusmuotojärjestelmän rakenteellisen tarkastelun osuudessa, luvussa 7.2.2.

Kun siis nuoret puhujat ovat vuosikymmenten välillä yleiskielistäneet omistusmuotojaan, on vanhojen ryhmällä kehitys ollut miltei täysin päinvastaista. Heillä puhekielisten varianttien *mun kirja* ja *sen kirja* määrä on lisääntynyt ja kirjakielen tyyppien *minun kirjani* ja *hänen kirjansa* osuus vähentynyt. Huomionarvoista on kuitenkin, että monikon III persoonassa vanhojen informanttien tilanne näyttää aivan toisenlaiselta: yleiskielinen *heidän kirjansa* -tyyppi on vahvistunut merkittävästi, kun taas variantit *heidän kirja* ja *niiden kirja* ovat heikentyneet. Monikon I persoonassa vanhojen ryhmällä ei muutosta ole tapahtunut suuntaan eikä toiseen, kuten ei nuorillakaan.

Karkeasti ottaen voidaankin todeta, että 1970-luvulta 1990-luvulle siirryttäessä nuorten puhujien vaihtelulliset omistusmuodot ovat yleiskielistyneet ja vanhojen puhekielistyneet. Tämä havainto on samansuuntainen sen kanssa, jonka Marianne Rautanen (1999) on Tampereen puhekielen äänneopillisia piirteitä käsittelevässä tutkielmassaan tehnyt. Myös Rautasen (mts. 94) tutkimustulos oli, että vanhoilla puhujilla olivat lisääntyneet murteelliset/puhekieliset ja nuorilla yleiskieliset variantit. Tämä kehityssuunta tuntuu siis olevan tyypillinen Tampereen puhekielille laajemminkin. Mutta siitä huolimatta, että nuoret puhujat ovat yleiskielistäneet puhettaan vuosikymmenten välillä, he käyttävät silti keski-iässä enemmän puhekielisiä omistusmuotovariantteja kuin vanhat puhujat samanikäisinä. Samanlaiseen tulokseen tutkiemiensa piirteiden osalta päätyi myös Rautanen (mts. 91).

Mistä tällaiset puhujaryhmien yleiskielistymis- ja puhekielistymismuutokset voivat sitten johtua? Marianne Rautanen (1999) esittää, että muutosten taustalla ovat todennäköisesti työelämän vaikutukset. Hän toteaa, että koska vuonna 1997, keski-ikäisinä, nuorten ryhmän puhujat ovat parhaassa työiässään, heidän puheensa on muuttunut yleiskielisemmäksi. Vanhat informantit sen sijaan ovat samana ajankohtana jääneet jo eläkkeelle, joten heidän puheeseensa eivät työelämän vaatimukset enää vaikuta: puhekielen variantit voivat rauhassa lisääntyä. (Mts. 94.) Mielestäni Rautasen mainitsemat syyt ovat varsin mahdollisia muutoksen selittäjiä myös omistusmuodoissa. Itse en kuitenkaan ryhdy tässä yhteydessä esittämään enempää oletuksia Tampereen puhekielen muutosten syistä. Se olisi kuitenkin varsin kiehtova jatkotutkimuskohde.

7.2.2. Kielen rakenteesta käsin

Seuraavaksi tarkastellaan, miltä Tampereen puhekielen omistusmuotojen muuttuminen näyttää, kun sitä katsotaan kielen sisältä käsin, omistusmuotojärjestelmän rakenteen näkökulmasta. Luvussa 7.2.2.1 käsiteltävinä ovat vaihtelulliset omistusmuodot, luvussa 7.2.2.2 muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset ja luvussa 7.2.2.3 omistusmuotojen määrä.

7.2.2.1. Vaihtelulliset omistusmuodot

Taulukoissa 64 ja 65 on esitetty kaikkien vaihtelullisten omistusmuotovarianttien prosentuaaliset osuudet koko tutkielman aineistosta. Luvuissa ovat mukana sekä vanhojen että nuorten puhujien määrät. Kohdat, joissa varianttien keskinäinen yleisyysjärjestys on vuosikymmenten välillä muuttunut, on lihavoitu.

TAULUKKO 64. Yksikön I ja III persoonan refleksiivisten ja ei-refleksiivisten omistusmuototyyppien osuudet 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

Yks. I persoona				Yks. III persoona			
Refl.		Ei-refl.		Refl.		Ei-refl.	
1970	1990	1970	1990	1970	1990	1970	1990
<i>kirjani</i> 98,3 %	<i>kirjani</i> 100,0 %	<i>mun kirjani</i> 41,2 %	<i>mun kirjani</i> 43,1 %	<i>kirjansa</i> 99,4 %	<i>kirjansa</i> 100,0 %	<i>hänen kirjansa</i> 63,8 %	<i>hänen kirjansa</i> 56,9 %
<i>mun kirjani</i> 0,9 %		<i>mun kirja</i> 31,4 %	<i>mun kirja</i> 38,5 %	<i>sen kirja</i> 0,6 %		<i>sen kirja</i> 30,4 %	<i>sen kirja</i> 33,3 %
<i>mun kirja</i> 0,9 %		<i>kirjani</i> 19,0 %	<i>kirjani</i> 13,5 %			<i>kirjansa</i> 4,3 %	<i>hänen kirja</i> 6,9 %
		<i>minun kirjani</i> 7,7 %	<i>minun kirjani</i> 3,9 %			<i>hänen kirja</i> 1,4 %	<i>kirjansa</i> 2,8 %
		<i>minun kirja</i> 0,7 %	<i>minun kirja</i> 0,9 %				

TAULUKKO 65. Monikon I ja III persoonan refleksiivisten ja ei-refleksiivisten omistusmuototyyppien osuudet 1970- ja 1990-luvun aineistossa.

Mon. I persoona				Mon. III persoona			
Refl.		Ei-refl.		Refl.		Ei-refl.	
1970	1990	1970	1990	1970	1990	1970	1990
<i>kirjamme</i> 71,4 %	<i>kirjamme</i> 63,6 %	<i>meidän kirja</i> 97,2 %	<i>meidän kirja</i> 97,6 %	<i>kirjansa</i> 100,0 %	<i>kirjansa</i> 99,1 %	<i>niiden kirja</i> 75,6 %	<i>niiden kirja</i> 61,9 %
<i>meidän kirja</i> 28,6 %	<i>meidän kirja</i> 27,3 %	<i>meidän kirjamme</i> 2,2 %	<i>meidän kirjamme</i> 1,8 %		<i>niiden kirja</i> 0,9 %	<i>heidän kirjansa</i> 13,3 %	<i>heidän kirjansa</i> 33,3 %
	<i>meidän kirjamme</i> 9,1 %	<i>kirjamme</i> 0,6 %	<i>kirjamme</i> 0,6 %			<i>heidän kirja</i> 11,1 %	<i>heidän kirja</i> 3,2 %
							<i>kirjansa</i> 1,6 %

Taulukoista huomataan, että omistusmuototyyppien yleisyysjärjestys eri persoonissa on pysynyt 20 vuoden aikana miltei täysin samana. Ainoa muutos on nähtävissä yksikön III persoonan ei-refleksiivisissä tapauksissa, joissa variantit *kirjansa* ja *hänen kirja* ovat vaihtaneet paikkaa. – Seuraavassa otetaan taulukoiden pohjalta erikseen tarkasteltaviksi ensin ei-refleksiiviset ja sen jälkeen refleksiiviset tapaukset.

Ei-refleksiivisissä muodoissa kirjakielisimmäksi osoittautuu yksikön III persoona, jossa yleisin omistusmuototyyppi on *hänen kirjansa* -variantti; puhekielisen *sen kirja* -tyypin osuus jää selvästi pienemmäksi. Yksikön I persoonassa suurimman osuuden ottaa puolestaan tyyppi *mun kirjani*, vaikkakin suffiksiton *mun kirja* on 1990-luvulla lähentynyt sitä. On todella kiintoisaa, että murrepohjainen *mun kirjani* -variantti on säilynyt tamperelaispuheessa näin elinvoimaisena, kun taas Helsingissä sen osuus on huomattavasti pienempi (Paunonen 1995a: 508–511). Pirkko Turunen (1980: 34–35, 67) onkin todennut, että tämä omistusmuototyyppi ei leimaa puhujia mihinkään tiettyyn sosiaaliryhmään kuuluvaksi, joten se on yhteinen piirre tamperelaiselle kieliyhteisölle.

Kun yksikön ei-refleksiivisissä tapauksissa yleisimpiä ovat omistusliitteelliset variantit, niin monikossa suurimman osuuden ottavat suffiksittomat omistusmuototyypit. Monikon III persoonassa *nii-*

den kirja -variantin valta-asema on selvä, vaikka sen osuus jonkin verran pienenee 1990-luvulle tultaessa. Monikon I persoonassa sen sijaan *meidän kirja* -tyyppi on molemmilla vuosikymmenillä lähes yksinomainen. Voidaankin todeta, että mon. I persoonassa suffiksittomuustendenssi on kaikkein pisimmällä. Tässä on taustalla murrepohja: se, että yhteisöllistä omistamista ilmaisevista mon. I persoonan omistusmuodoista possessiivisuffiksi puuttuu jo vanhastaan. Aineiston mon. I persoonan ei-refleksiivisistä tapauksista 55 prosenttia kuuluu tähän perheaiheisten sanojen ryhmään, ja yhtä esiintymää lukuun ottamatta ne kaikki edustavat suffiksittonta *meidän kirja* -varianttia. Omistusliitteettömyys on kuitenkin levinnyt myös muihin mon. I persoonan muotoihin. Vaikuttaakin siltä, että mon. I persoonassa omistusliitteettömyydellä on Tampereen puhekielessä hyvin vankka asema. Kuten edellä jo kävi ilmi, mon. I persoonan ei-refleksiiviset muodot ovat vuosikymmenten välillä pysyneet kummallakin puhujaryhmällä hyvin muuttumattomina. Vanhoilla informanteilla ne eivät ole puhekielistyneet, mikä olisikin käytännössä mahdotonta, koska lähes kaikki tapaukset edustavat jo puhekielistä tyyppiä. Erityisen kiinnostavaa on se, että myöskään nuorilla puhujilla ei mon. I persoonan omistusmuodoissa ole tapahtunut muutosta. Vaikka muissa persoonissa he ovat alkaneet suosia yleiskielisiä muotoja, niin mon. I persoonassa heillä ovat säilyneet suffiksittomat variantit.

Refleksiivisten omistusmuotojen tilanne on vuosikymmenten välillä pysynyt vielä vakaampana kuin ei-refleksiivisten: Kaikissa persoonissa yleisin omistusmuotovariantti on sekä 1970- että 1990-luvulla pelkän suffiksin sisältävä tyyppi (*kirjani/kirjansa/kirjamme*). Yksikön I ja III persoonassa sekä monikon III persoonassa ne ovat lisäksi lähestulkoon ainoat käytössä olevat variantit. Monikon I persoonan refleksiivisissä muodoissa *kirjamme*-tyypin ohella esiintyy kuitenkin myös *meidän kirja* -varianttia. Tämä osoittaa, että Tampereen puhekielessä suffiksittomuustendenssi on alkanut levitä mon. I persoonassa ei-refleksiivisten muotojen ohella refleksiivisesti käytettyihin tapauksiin. Sen sijaan yksikön I persoonassa *mun kirja* -variantti ei ole päässyt yleistymään refleksiivisten omistusmuotojen puolelle, toisin kuin Helsingin puhekielessä (Paunonen 1995a: 508).

Luvussa 3.5.1 todettiin, että ensimmäisen ja kolmannen persoonan vaihtelullisten muotojen refleksiivisyysluokkien määräsuhteissa näkyy kiinnostava ero: yks. ja mon. I persoonan omistusmuodoissa enemmistönä ovat ei-refleksiiviset tapaukset, yks. ja mon. III persoonan muodoissa puolestaan refleksiiviset. Heikki Paunonen (1995a: 523) onkin esittänyt sen havainnon, että tämäntyyppinen määräero on ollut vaikuttamassa Helsingin puhekielen omistusmuotojen erilaiseen kehitys-suuntaan. Koska yks. I persoonassa valtaosa tapauksista on ei-refleksiivisesti käytettyjä, suffiksittomuustendenssin (*mun kirja*-tyypin) yleistyminen myös refleksiivisiin tapauksiin tuntuu ymmärrettävältä. Sen sijaan yks. III persoonassa suurin osa muodoista on refleksiivisiä; niissä varianttien välistä vaihtelua ei alun perin ole esiintynyt. Tämän vuoksi *sen kirja* -tyyppi ei ole päässyt leviämään refleksiivisiin tapauksiin. (Mp.) Tamperelaisissa omistusmuodoissa sama ilmiö ei ole niin selvästi näkyvässä, koska refleksiivinen omistusmuotojärjestelmä on pysynyt varsin muuttumattomana. Kuitenkin mon. I persoonassa, jossa ei-refleksiivisten tapausten osuus on kaikkein suurin, suffiksittomuus on levinnyt myös refleksiivisten tapausten puolelle. Voidaankin ajatella, että murrepohjan vaikutuksen ohella myös ei-refleksiivisten tapausten suuri määrä on edesauttanut tätä kehitystä.

7.2.2.2. Muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset

Aiemmissä tutkimuksissa on todettu possessiivisuffiksien säilyneen parhaiten adverbeissa, verbien nominaalimuodoissa ja omistusliitteellisissä pronomineissa. Tämän tutkielman tulokset osoittavat samaa: näissä muodoissa omistusliitteet ovat pääsääntöisesti tallella. Tähän ovat syynä seuraavat seikat. Ensinnäkin muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset -ryhmässä tarkastellut tapaukset ovat suurelta osin sellaisia, että possessiivisuffiksien kato on niissä mahdoton; ei voida sanoa esimerkiksi **mielissä* (pro *mielissään*) tai **mun nähdäksi* (pro *nähdäkseni*). Toiseksi possessiivisuffiksien säilymistä edesauttaa se, että tietyissä tapauksissa omistusliite voi korvata lauseen subjektin. Tämä on mahdollista useissa nominaalirakenteissa (esim. *työskenneltyäni lastentarhanopettajana*) tai resiprookkipronomineissa (esim. *käydään*

toisillamme kylässä). Tällaisissa esiintymissä omistusliitteiden säilymistä tukee niiden syntaktinen funktio.

Huomattavaa kuitenkin on, että muut omistusliitteen sisältävät ilmaukset -ryhmään kuuluvat tapaukset ovat puhekielessä selvästi harvinaisempia kuin vaihtelulliset omistusmuodot; edellisten osuus tämän tutkimuksen aineistosta on vain yksi viidesosa. Tämä vähentää niiden suffiksinsäilyttämismahdollisuuksia. Verbien nominaalimuodoista omistusliitteet ovat lisäksi lähteneet katoamaan: aineistosta löytyy neljä sellaista tapausta, joissa persoonapronominin genetiivin ohella esiintyy omistusliitteetön nominaalimuoto. Kolmas omistusliitejärjestelmän hämärtymistä lisäävä seikka on se, että osassa adverbeja ja verbien nominaalimuotoja possessiivisuffiksit ovat kiteytyneet tiettyyn muotoon. Adverbeissa nämä leksikaalistuneet tapaukset esiintyvät kolmannessa persoonassa korrelaatin persoonasta riippumatta (esim. *Mä aikaisemmassa elämässäni mielellään matkustelin*), ja nominaalimuotojen joukossa on puolestaan sellaisia esiintymiä, joissa rakeenne on kiteytynyt yhteen lekseemiin (esim. *muistaakseni*). Näissä muodoissa possessiivisuffiksi on leksikaalistunut sen sanan osaksi, johon se on liittynyt. Tällöin kielenpuhujat eivät välttämättä edes miellä muotoa omistusliitteelliseksi vaan analysoivat sen yhtenä kokonaisuutena. Tätä näkemystä vahvistaa edellä mainittu ilmaus (esimerkki 64) *Mä aikaisemmassa elämässäni mielellään matkustelin*, jossa samassa lauseessa esiintyy sekä yks. I että III persoonan omistusmuoto. Kolmannen persoonan omistusliite – nimenomaan sen *-Vn*-variantti – vaikuttaa kaiken kaikkiaan olevan neutraali, tunnusmerkitön variantti; tämä mahdollistaa sen esiintymisen myös muiden persoonien yhteydessä.²¹

7.2.2.3. Omistusmuotojen määrä

Suffiksittomuus- ja leksikaalistumistendenssin lisäksi omistusliitteiden esiintymiseen vaikuttaa omistusmuotojen käytön kaikenkaikkainen väheneminen. Tässä tutkimuksessa on saatu viitteitä siitä, että yksikön I persoonan ei-refleksiiviset perhesanat saattaisivat olla muuttumassa

²¹ Omistusliitteiden tunnusmerkisydestä ks. myös Lappalainen 2004: 75.

yhä enemmän ei-omistusmuotoisiksi; tällöin esimerkiksi possessiivisuffiksillinen *äitini*-sana korvattaisiin muodolla *äiti*. Lisäksi se Helsingin puhekielessä havaittu suuntaus, että nuoret puhujat käyttävät yksikön I persoonan vaihtelullisia omistusmuotoja vähemmän kuin vanhat, pitää paikkansa tämänkin tutkimuksen aineistossa. Verbien nominaalimuodoissa huomiota herättää puolestaan se, että näiden muotojen käyttö on vähentynyt vuosikymmenten välillä huomattavasti sekä vanhoilla että nuorilla puhujilla; erityisen voimakasta tämä väheneminen on ollut vanhojen ryhmällä.

7.3. Tampereen puhekielen omistusmuotojen muuttuminen: yhteenveto

Tutkielman tulosten perusteella voidaan todeta, että Tampereen puhekielen omistusmuodot ovat 20 vuoden aikana muuttuneet. Muutokset ovat nähtävissä kahdella tavalla: Ikäryhmittäisessä tarkastelussa muuttuminen on tapahtunut siten, että vanhojen puhujien omistusmuodot ovat puhekielistyneet ja nuorten yleiskielistyneet. Koko omistusmuotojärjestelmän tasolla muutos on kuitenkin edennyt puhekieliseen suuntaan, koska 1970-luvun aineistossa vanhat puhujat ovat käyttäneet yleiskielisempiä variantteja kuin nuoret 1990-luvun aineistossa. Reaaliaikainen tarkastelu antaakin sen tuloksen, että tapahtunut muutos ei johdu vain ikäkausille luonteenomaisesta vaihtelusta vaan että tarkasteltavat muodot ovat aidosti muuttuneet. Koska muutos näyttää tällä tavoin etenevän ennen kaikkea puhujapolvien taitteessa, on Tampereen omistusmuotojen muuttumisessa kyse ns. sukupolvittaisesta muutoksesta (generational change).

Omistusmuotojen puhekielistyminen ilmenee possessiivisuffiksittomien tapausten yleistymisenä. Vaihtelullisissa omistusmuodoissa suffiksittomuus on pisimmällä monikon I persoonassa, jossa *meidän kirja*-variantti on levinnyt ei-refleksiivisistä muodoista jo refleksiivisiin tapauksiin. Tähän on syynä vanha murrepohja. Muissa omistusliitteen sisältävissä ilmauksissa possessiivisuffiksit ovat säilyneet vaihtelullisia muotoja paremmin, joten ne toimivat osaltaan omistusliitteiden säilyttäjinä. Myös näissä tapauksissa on kuitenkin havaittavissa suffik-

sien lievää katoa ja lisäksi ilmausten leksikaalistumista vaihtelemattomiksi. Nämä seikat ovat omiaan heikentämään possessiivikongruenssia.

8. LOPPUSANAT

Olen tarkastellut tässä pro gradu -tutkielmassa Tampereen puhekielen possessiivikongruenssia sekä muita omistusliiteilmauksia ja saanut selville, että suffiksittomuustendenssi on niissä kahden vuosikymmenen aikana lisääntynyt. On ilmeistä, että omistusliitteiden häviäminen jatkuu yhä edelleen ja että muutoksen edelläkävijänä kulkee nuori puhujapolvi. Tästä todistavat paitsi Helsingin puhekielestä saadut tutkimustulokset myös omat havaintoni. Erityisen hyvin omistusliitteiden tulevaa kehityssuuntaa kuvaa nähdäkseni seuraava 24-vuotiaan nuoren naisen repliikki, jonka olen löytänyt lehtitekstistä: *Mä tykkään mun käsistä* (AL 28.4.2005). Siinä *mun kirja* -tyyppiä edustava, suffiksiton omistusmuoto esiintyy refleksiivisessä käytössä. Tämän tutkimuksen puhujillahan *mun kirja* -variantti ei vielä ollut levinnyt refleksiivisiin tapauksiin.

Mun kirja -tyypin yleistymisen ohella olen tehnyt kiintoisia havaintoja myös puoliksi yleiskielisen *minun kirja* -variantin esiintymisestä: kyseinen omistusmuototyyppi tuntuu olevan varsin tavallinen esimerkiksi television (puhekieltä jäljittelevissä) käännöstekstityksissä.²² Vaikuttaa siltä, että possessiivisuffikseja vältetään kaikin mahdollisin keinoin. Ajatuksia herättävä kysymys onkin esimerkiksi se, millä tavoin suomen kielen omistusmuotojärjestelmä tulisi opettaa suomea toisena tai vieraana kielenä opiskeleville. Jos ei-natiivi kielenpuhujat käyttävät arkikeskustelussa runsaasti yleiskielen mukaisia omistusmuotoja, hänen kielenkäytöstään saattaa syntyä epäluonteva vaikutelma. (Sama koskee kaiken kaikkiaan puhekielen piirteiden opettamista ei-äidinkielisille oppijoille.) Kielenopetuksen kysymysten lisäksi ajankohtainen tutkimusaihe olisi omistusmuotojen käyttö sähköposteissa ja tekstiviesteissä: miten suffiksittomuustendenssi näkyy näissä puhe- ja kirjoitetun kielen välimuotoa edustavissa tekstilajeissa.

Tampereen – ja koko suomen – puhekielen omistusmuotojärjestelmä tarjoaa näin ollen monia herkullisia tarkastelukohteita myös tulevia tutkimuksia varten. Millaisiahan omistusmuotovariantteja

²² *Minun kirja* -tyyppisiin muotoihin tv-tekstityksessä on jo 1980-luvulla kiinnittänyt huomiota Eeva Kangasmaa-Minn (1986: 7).

Tampereella käytetään vaikkapa vuonna 2205? Se jääköön tulevaisuuden kielitieteilijöiden selvittäväksi.

LÄHTEET

Aineslähteet

Haastatteluaineisto

Tampereen puhekielen tutkimuksen vuosien 1977 ja 1997 haastattelu-
nauhoitukset sekä niiden litteraatiot. Säilytteillä Tampereen yliopiston
kieli- ja käännöstieteiden laitoksessa.

Sanoma- ja aikakauslehdet

AL = Aamulehti 10.8.2001, 10.2.2003, 15.2.2003, 29.3.2004,
13.5.2004, 20.5.2004, 27.5.2004, 19.7.2004, 25.8.2004,
13.11.2004, 24.11.2004, 25.11.2004, 5.1.2005, 7.1.2005,
31.3.2005, 28.4.2005, 25.5.2005, 9.7.2005, 3.8.2005,
15.8.2005, 28.8.2005, 17.9.2005, 18.9.2005, 25.9.2005

Aamulehti/Moro 29.8.2002

Aamulehti/Valo 15.10.2004

Aku Ankka 10.2.1999

Anna 42/1999, 5/2000, 6/2002, 51–52/2003

ET-lehti 8/2003

Heppu (Pääkaupunkiseudun Partiolaiset ry:n jäsenlehti) 6/2002

HS = Helsingin Sanomat 18.2.2001, 29.5.2001, 9.1.2005

Kulttuurihaitari 4/2004

Me Naiset 33/2003

Mennään naimisiin! 1996

PS-viikkolehti 19.5.2005

Suomen Kuvalehti 9.1.2001, 23.11.2001, 31.5.2002

Taloussanomat 14.8.2002, 4.6.2005

Aineslähteenä käytetty kirjallisuus

KUNNAS, KIRSI 2002 [1956]: Tiitiäisen satupuu. Kolmaskymmenes
painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

WHITE, LEILA 1998: From Start to Finnish: a short course in Finnish.
Finn Lectura, Helsinki.

Tutkimuskirjallisuus

AHLMAN, ERIK 1933: Adverbeista. Vir. 37 s. 137–159.

ANHAVA, JAAKKO 1992: Yhteiskunnasta ja kielestä. [Arvostelu teok-
sesta Yhteiskunta muuttuu – kieli muuttuu: Nykysuomen
Seuran 10-vuotisjuhlakirja.] – Vir. 96 s. 437–441.

- CAMERON, DEBORAH 1997: Demythologizing sociolinguistics. – Nikolas Coupland – Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics: a reader and coursebook* s. 55–67. Macmillan, London.
- DAAVITILA, KAISA 1996: Omistusmuotojen tilanteinen vaihtelu kahden sukupolven tukholmansuomalaisten puhekielessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1988: *Nykysuomen lauseoppia*. 2. painos. SKST 350.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Otava, Helsinki.
- HEINE, BERND 1997: *Possession: cognitive sources, forces, and grammaticalization*. Cambridge University Press.
- HURTTA, HEIKKI 1999: Variaationtutkimuksen myytit ja stereotypiat. – Urho Määttä – Pekka Pälli – Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*. *Folia fennistica & linguistica* 22 s. 53–101. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- HUUMO, TUOMAS – INABA, NOBUFUMI 1997: Irrallinen genetiivi ja omistusrakenteen ongelma. *Vir* 101 s. 27–48.
- HÄKKINEN, KAISA 1994: *Agricolasta nykykieleen: suomen kirjakielen historia*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki – Juva.
- IKOLA, OSMO (toim.) 1991: *Nykysuomen käsikirja*. Weilin+Göös, Espoo.
- 1992: Omistusliitteiden harvinaistuminen. – Valma Yli-Vakkuri – Maija Länsimäki – Aarre Nyman (toim.), *Yhteiskunta muuttuu – kieli muuttuu: Nykysuomen Seuran 10-vuotisjuhlakirja* s. 176–196. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki – Juva.
- ISK 2004 = *Iso suomen kielioppi*. 2. painos. SKST 950.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki – Juva.
- ITKONEN, TERHO 1989: *Nurmijärven murrekirja*. *Kotiseudun murrekirjoja* 10. SKST 498.
- 1997: *Kieliopas*. Kuudes painos. Kirjayhtymä, Helsinki.
- JONNINEN-NIILEKSELÄ, KAIJA (toim.) 1982: *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena*. *Folia fennistica & linguistica*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.
- KANERVA, JONNI M. 1987: Morphological integrity and syntax: the evidence from Finnish possessive suffixes. – *Language* 63 s. 498–521. *Journal of the Linguistic Society of America*. Baltimore.
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1984: *Suomen kielen rakennepiirteet*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 18.
- 1986: Possessiivisuffiksin apologia. *SJ* 28 s. 7–16.

- KANGASMAA-MINN, EEVA 1993: Suomalais-ugrilaiset omistussuhteet. – Systeemi ja poikkeama: juhlaKirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993 s. 46–54. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42.
- KANNISTO, ARTTURI 1902: Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta. – Suomi: kirjoituksia isänmaallisista aineista s. I–306. Kolmas jakso, 20. osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KARHU, ANNA 1995: Murrehaastattelu vuorovaikutustilanteena. – Murteiden matkassa: juhlaKirja Alpo Räisäsen 60-vuotispäiväksi s. 92–109. *Studia Carelica Humanistica* 6. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- KARLSSON, FRED 1975: Suomen kielen tulevaisuus. *SJ* 17 s. 51–66.
 ——— 1983: Suomen kielen äänne- ja muotorakenne. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki – Juva.
- Kieli ja sen kieliopit 1994: Kieli ja sen kieliopit: opetuksen suuntaviivoja. Opetusministeriö – Painatuskeskus, Helsinki.
- Kielikello = Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- KIURU, SILVA 1996: Mitä murrenäytteet kertovat omistusmuodoista? *Vir.* 100 s. 82–94.
- KOIVUSALO, ESKO 1984: Naistenlehtien "Aatami ja emäntänsä". *Kielikello* 2/1984 s. 13.
- KUIRI, KAIJA 1984: Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa. *SKST* 405. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 2.
- LAAKSONEN, KAINO – LIEKO, ANNELI 1988: Suomen kielen äänne- ja muoto-oppi. *Finn Lectura*, Helsinki.
- LABOV, WILLIAM 1966: *The Social Stratification of English in New York City*. Center for Applied Linguistics, Washington D.C.
 ——— 1984 [1972]: *Sociolinguistic Patterns*. Tenth printing. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
 ——— 1995: *Principles of Linguistic Change. Volume 1: Internal Factors*. *Language in Society* 20. Blackwell, Oxford & Cambridge.
- LAITINEN, LEA – LEHTINEN, TAPANI 1997: Johdanto. – Lea Laitinen – Tapani Lehtinen (toim.), *Kieliopillistuminen: tapaustutkimuksia suomesta*. *Kieli* 12 s. 6–19. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: Variaatio ja sen funktiot: erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua. *SKST* 964.
- LEHIKONEN, LAILA 1994: Suomea ennen ja nyt: suomen kielen vaihtelu ja kehitys. *Finn Lectura*, Helsinki.
- LEINO, PENTTI 1992: Ylioppilasaineiden kielivirheet: mistä ne kertovat? – Anita Julin – Kaija Parko – Pirkko Tiuraniemi – Sakari Viinamäki (toim.), *Ylioppilasaineita 1992* s. 170–188. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Äidinkielen opettajain liitto. Helsinki.

- LINDÉN, EEVA 1959: Possessiivisuffiksien viittaussuhteista. – Verba docent: juhlaKirja Lauri Hakulisen 60-vuotispäiväksi 6.10.1959 s. 249–308. SKST 263.
- 1962: Kolmannen persoonan possessiivisuffiksin tehtävistä suomen kirjakielissä. Vir. 66 s. 216–227.
- LUMIO, Y. 1966: Kielemme vinosuuntausta. – Uusi Suomi 16.12.1966.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 1996: Yleispuhekielisyydet lehtikielissä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MANTILA, HARRI 1997: Johdanto. – Harri Mantila – Seija Makkonen (toim.), Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio s. 1–23. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisu 8.
- MUSTANOJA, LIISA (tulossa): Idiolekti ja kielenmuutos. Tekeillä oleva suomen kielen väitöskirja. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- MÄKELÄ, KLAUS 1986: Kielenhuolto, kielellisen muuntelun yhteisöllinen rakenne ja ihmisten luokittelu. Kielikello 2/1986 s. 18–21.
- NAHKOLA, KARI 1987: Yleisgemmaatio: ääntenmuutoksen synty ja vaiheet kielisysteemissä erityisesti Tampereen seudun hämääläismurteiden kannalta. SKST 457.
- – SAANILAHTI, MARJA 2001: Kymmenen vuotta myöhemmin: seuraututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielissä ja puheyhteisössä. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu 68.
- NOPONEN, PAAVO 2001: Suomen kieli ruostuu Yleisradiossa. Helsingin Sanomat 7.6.2001 s. A 5.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986a: Kolmannen sukupolven kieli: Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen. SKST 436.
- 1986b: "Ota minut sinun uniin": nykysuomalaisen omistusuotojärjestelmästä. – Pentti Leino – Jyrki Kalliokoski (toim.), Kieli 1 s. 157–182. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1996: Kielellisen variaation ja sosiaalisen muutoksen suhteesta. Vir. 100 s. 2–17.
- 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Kari Sajavaara – Arja Piirainen-Marsh (toim.), Kieli, diskurssi ja yhteisö s. 13–37. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- OJAJÄRVI, AULIS 1945: Kolmannen persoonan omistusliitteen yleistymisestä. Vir. 49 s. 347–355.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: Sarjoja: nykysuomen paikallisia olotilanilmaukset analogisuuden ilmentäjänä. SKST 817.

- ORPANA, TERTTU 1988: Kuvaus vai kommentti: tutkimus suomen kielen adjektiivadverbien semanttisesta tulkinnasta. *Opera fennistica & linguistica* 2. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PALANDER, MARJATTA 1998: Kolmannen persoonan omistusliitteen ei-refleksiivinen käyttö. *Vir.* 102 s. 529–549.
- 1999: Johtaja ja vaimonsa: eräs 3. persoonan omistusliitteen ongelma. *Kielikello* 4/1999 s. 19–23.
- 2005: Lapsuudesta keski-ikään: seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä. *Suomi* 191. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PARIKKA, HENNI-MARJA 1996: Tamperelaisten nuorten puhekielen muuttumisesta. *Pro gradu -tutkielma*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PAUNONEN, HEIKKI 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena. – M. K. Suojanen ym. (toim.), *Sosiolinguistiikan näkymiä* s. 35–110.
- 1995a: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. *Vir.* 99 s. 501–531.
- 1995b [1982]: Suomen kieli Helsingissä: huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Paunonen ym. 1976 = PAUNONEN, HEIKKI – MIELIKÄINEN, AILA – SUOJANEN, MATTI: Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimus: esitutkimusraportti. Valtion humanistinen toimikunta, Helsinki.
- Raevaara ym. 2002 = RAEVAARA, LIISA – SORJONEN, MARJA-LEENA – YLI-LUUKKO, EEVA – NUOLIJÄRVI, PIRKKO: Multilayered Linguistic Variation: three projects on variation in Finnish. – *Methods XI: Eleventh International Conference on Methods in Dialectology*. University of Joensuu, 5–9 August 2002. Abstracts.
- RAUTANEN, MARIANNE 1999: Tampereen puhekielen jälkitavujen A-loppuiset vokaaliyhtymät, yleiskielen *ts*-yhtymän vastineet ja *t:n* heikon asteen vastineet 1977 ja 1997. *Pro gradu -tutkielma*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- SALMINEN, TARU 2000: Morfologiasta moniäänisyyteen: suomen kielen kvasirakenteen merkitys, käyttö ja kehitys. SKST 796.
- SETÄLÄ, E. N. 1922: Suomen kielen lauseoppi. Kymmenes, tarkistettu painos. Otava, Helsinki.
- 1942: Suomen kielen lauseoppi. Kahdestoista painos. Otava, Helsinki.
- – SADENIEMI, MATTI 1960: Suomen kielen lauseoppi. Neljästoista painos. Otava, Helsinki.
- SJ = Sananjalka. Suomen kielen seuran vuosikirja. Turku.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.

- SOININEN, MARJA-LEENA 1963: Kvasirakenteen muodosta ja käytöstä suomen murteissa. SJ 5 s. 89–103.
- SUOJANEN, M. K. 1982: Sosiolingvistiikka – synkretistinen tieteenala. – M. K. Suojanen ym. (toim.), Sosiolingvistiikan näkymiä s. 7–34.
- – SALOMAA, LEENA – VUORINEN, RIITTA 1982: Kolmen murrepiirteen sosiaalinen ja tilanteinen erottelevuus Turun puhekielessä. – M. K. Suojanen (toim.), Kirjoituksia puhekielestä s. 109–143. Toinen painos. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 14. Turun puhekielen projektin julkaisuja 1.
- Suojanen, M. K. ym. (toim.) 1982 = SUOJANEN, M. K. – SUOJANEN, PÄIVIKKI (toim.), Sosiolingvistiikan näkymiä. Gaudeamus, Helsinki.
- THELANDER, MATS 1979: Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal. Del 1. Materialbeskrevning och analys på språkdragsnivå. *Studia Philologiae Scandinavicae Upsalien-sia* 14: 1. Uppsala.
- TIITTULA, LIISA 2001: Puhuttu kieli ja sen illuusio kirjallisuudessa: kuinka puhe kääntyy tekstiksi? – *Kielikuvia* 1/2001 s. 5–16. Nykysuomen seuran lehti. Tampere.
- TURUNEN, PIRKKO 1980: Omistusmuotojen sosiaalinen vaihtelu Tampereen puhekielessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- WANDE, ERLING 1991: Sverigefinnars två språk: språkbruk och attityder hos två generationer – en projektpresentation. – Kjell Lars Berge – Ulla-Britt Kotsinas (toim.), *Storstadsspråk och storstadskultur i Norden: föredrag från ett forskarsymposium. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet* MINS 34 s. 145–162.
- VARTIAINEN, PENTTI 1967: Verbien nominaalirakenteista. SJ 9 s. 80–95.
- 2002: Kolmannen persoonan possessiivisuffiksin viittaussuhdet suomen yleiskielessä. SJ 44 s. 7–58.
- WIHK, KALEVI 1981: Mikä lauseenvastike on? *Vir.* 85 s. 21–39.
- VILKUNA, MARIA 2000: Suomen lauseopin perusteet. 2., korjattu painos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Edita, Helsinki.
- Vir.* = *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.
- VIRTARANTA, PERTTI 1969: Sanojen ja omistusliitteisten muotojen esiintymistiheydestä hämäläismurteissa. – *Juhlakirja Paavo Siron täyttäessä 60 vuotta 2.8.1969* s. 238–256. Suomen kielen laitoksen julkaisuja I. *Acta Universitatis Tamperensis*. Ser. A, vol. 26.
- 1987: Tampereen murrekirja. *Kotiseudun murrekirjoja* 8. SKST 473.

- YLI-VAKKURI, VALMA 1989: Suomalaisen puhuttelun piirteitä. – Anneli Kauppinen – Kyllikki Keravuori (toim.), Kielen käyttö ja käyttäjä. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XXXVI s. 43–74. Helsinki.
- 1992: Suomen kielen omistusliitteen tulevaisuus: prognoosi vuosien 1991 ja 1992 ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeen pohjalta. SJ 34 s. 77–87.

Verkkolähteet

Seuruututkimus 2005 = Suomen murteiden seuruututkimus.
<http://www.kotus.fi/tutkimus/puhuttukieli>. 29.8.2005.

LIITE

Tutkimuksen informanttien puhujakoodit ja syntymävuodet ikäryhmittäin.

Vanhat

IM2a	synt. 1933
IM2b	synt. 1930
IM2c	synt. 1933
IM2d	synt. 1937
IM2e	synt. 1934
IM2f	synt. 1932
IIIM2a	synt. 1932
IIIM2b	synt. 1936
IIIM2d	synt. 1936
IIIM2e	synt. 1933
IIIM2f	synt. 1934
IN2a	synt. 1927
IN2b	synt. 1930
IN2d	synt. 1930
IN2e	synt. 1930
IN2f	synt. 1928
IIIN2a	synt. 1934
IIIN2c	synt. 1936
IIIN2e	synt. 1927

Nuoret

IM3a	synt. 1952
IM3e	synt. 1959
IIIM3a	synt. 1952
IIIM3b	synt. 1958
IIIM3c	synt. 1952
IN3a	synt. 1958
IN3b	synt. 1957
IN3e	synt. 1958
IIIN3c	synt. 1955
IIIN3d	synt. 1957